

DANIEL VIGHI 1956-2022

Daniel Vighi lasă o amprentă adâncă asupra timpului și locului prin care trece. Este, pentru Timișoara și pentru România, un reper literar, civic, profesional și moral cum puține sunt, admirabil prin polivalență și durată.

Viața sa, din clipa în care omul public a început să se afirme, de la începutul lui 1980, se păstrează în perimetrul unor valori fundamentale pe care le-a afirmat și respectat cu o constanță pe care o întâlnim rareori în lumea reală.

A debutat cu un volum de proză scurtă, *Povestiri cu strada depozitului*, apărut în 1985, la Cartea Românească, cea mai importantă editură din România acelor ani, fiind încununat, supremă recunoaștere în literatura română, cu Premiul de Debut al Uniunii Scriitorilor. De la debut și până azi, activitatea sa de scriitor de romane și povestiri, studii și eseuri, reflecții pe teme de istorie, filozofie și viață cotidiană în epoci și medii ale României de altădată, este cu adevărat impresionantă, însumând mii de pagini de literatură de înaltă valoare. *Însemnare despre anii din urmă* (Cartea Românească, 1989), *Valahia de mucava* (Amarcord, 1996), *Decembrie, ora 10* (Albatros, 1997), *Apocalipsa 9* (Paralela 45, 1999), superbul roman *Insula de vară* (Polirom, 1999), *Fahrplan für die sixties* (Edition Solitude, Stuttgart, 2003), *Misterele Castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă* (Polirom, 2004), *Cometa Hale-Bopp* (Polirom, 2007), *Istoria din cutia de pantofi* (Cartea Românească, 2013), monumentul fabulos numit *Trilogia Corso* (Cartea Românească, 2013), care-l situează pe Daniel Vighi

între scriitorii creatori de universuri literare cei mai importanți de azi, parabola epică *Mort în Paragonia* (Polirom, 2017), uriașă frescă a Banatului și a spațiului de interferență etnică din Lipova și Radna natală, pentru a nu menționa aici decât o parte din titlurile literaturii sale majore.

Profund înrădăcinată în cultura locului, în linia directă a lui Ioan Slavici, Sorin Titel și Livius Ciocârlie, cultivând modernismul formal și substanța culturală a universului bănățean, Daniel Vighi este scriitorul român cel mai important de azi inspirat de valorile central-europene. Recunoașterile au fost numeroase și deplin meritate: Premiul Asociației Scriitorilor din filiala Timișoara pentru volumul *Rusalii '51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*, scris în colaborare cu Viorel Marineasa (1994); Premiul ASPRO (1996); Premiul revistei „Tomis” și al Asociației Scriitorilor din Dobrogea pentru reeditarea îmbogățită a volumului *Deportarea în Bărăgan. Destine - documente - reportaje*, în colaborare cu Viorel Marineasa și Valentin Sămânță (1996); Premiul ASPRO, din nou, și premiul Asociației Scriitorilor din filiala Timișoara (1997); Premiul revistei „Familia” (Oradea) și al revistei „Euphorion” (Sibiu) (1999); Diplomă de excelență pentru întreaga activitate și promovarea imaginii Timișoarei (2004); Premiul pentru literatură, Fundația Principesa Margareta (2005); Premiul pentru proză Observator cultural pentru romanul *Trilogia Corso* (2016).

Continuare în pagina 3

LA UVT,
CULTURA
E CAPITALĂ

Daniel Vighi, în clipele despărțirii

Cornel UNGUREANU

Daniel Vighi a început să scrie proză, ca și alți tineri timișoreni, dominați de autoritatea lui Sorin Titel. Primul său volum, *Povestiri cu strada Depozitului*, (1985), lansa un autor care se încerca în ingineriile prozei textualiste, fără a abandona bucuria povestirii; căci, înainte de toate, Daniel Vighi este fericitul povestitor, Don Quijote plecat din Lipova să cucerească literatura. Despărțirea de Sorin Titel are loc odată cu *Însemnare despre anii din urmă* (1989), carte în care investigația spațiului central-european e făcută cu entuziasm. Decembrie 1989 îi modifică opțiunile și povestitorul devine, pentru o perioadă, om politic, jurnalist în căutarea unui destin. Avânturile și deziluziile, orgoliile timișorene pot fi descoperite în *Valahia de mucava* (1996), jurnal sau fals jurnal al timpului postdecembrist. Orașul a câștigat un război, o revoluție. Care au fost eroii, care învățămintele? Recapitulările sunt semnificative:

Geografiile lui Daniel Vighi dau mereu ocol ținutului natal, orașelor pe care memoria sa le-a reținut fără supărare. Nu mai percepem semnalele care vin de departe: „În afară de toate acestea, mai există una (o criză, n.n.) mai adâncă și mai greu de prins în comentarii, în analize. O criză pe care o poate reda doar literatura posibilă despre fostele orașe bănățene cu înfloriri imperiale precum Ciacova, Vinga sau Lipova. Locuri unde s-a acuiat o anume istorie, un anumit mod de a trăi, o linie arhitecturală ce a lăsat în urma ei o pată, un pattern. Abia sesizabile, Jugendstil-ul și Secessionul...”

În *Valahia de mucava*, recapitulările pun în valoare nume de scriitori care numesc subterana orașului, boema care s-a desprins de „cultura oficială”: „1993, în iarnă. Trecere prin ganguri igrasioase, bătrâne, umplute de coșurile igrasioase de gunoi: exaltarea stătută a unor stări sentimentale, un dezmăț al sufletului, un patetism de capul lui, fără cenzură, fără obligația de a fi decent și frigid din prea multă inteligență, din excesul de citate: cam astea erau și străzile vechi prin care rătăceam cu Bunaru și cu alții. Poezia lui patetică, sobră, exaltată s-a hrănit din ele cu o încetineală devenită renume”.

Eugen Bunaru, a cărui poezie e analizată pe o pagină din **Valahia**, dar și Mircea Pora, Ion Monoran, Gheorghe Princuț ș.a. devin personaje vii, tovarăși de aventuri literar-artiste. Este echipa cu care Daniel Vighi trece prin lume. A devenit, după 1989, lider și exeget al ei. Un reper al *Valahiei*... rămâne totuși Sorin Titel, model al lui Daniel Vighi, subiectul unei cărți pe care profesorul Vighi i-a consacrat-o. Participarea lui Sorin Titel la ședințele Cenaclului Pavel Dan, ređuta optzecismului timișorean, e consemnată cu mândrie:

„Februarie, 1983. Într-una dintre participările la ședințele Cenaclului «Pavel Dan» Sorin Titel ne-a spus, mai mult în glumă, nu însă fără teimei, despre cutare nostalgii din perioada obsedantului deceniu, în care el își trăise adolescența și tinerețea... Numai că dincolo de lozincile de carton, Sorin se încapățâna să caute viața firavă, viața amenințată de marile idei, de marile comandamente, de mari și irezistibile elanuri pentru care merită să-ți sacrifici arta și talentul și chiar viața dacă – nu-i așa? – istoria nouă îți cere să le jertfești”.

O aliată importantă a prozatorului Vighi este Adriana Babeți, care îi prefațează cu iubire și cu frățescă înțelegere *Misterele Castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă* (2004). Adriana Babeți, personaj al unora dintre cărțile lui Daniel Vighi, observă cu dreptate modificările scrisului „vighian” după 25 de ani: „În locul analitismului nevrotic, hipersofisticat intelectual al marilor abisaliități sau al frisoanelor metafizice, în locul unui stil esecistic de o elaborată eleganță, uneori cam abstractă, au fășnit în literatură întreaga

concretețe banală, mediocră chiar, a realului, voluptatea unui nou mod de a-i transcrie senzorialitatea și senzualitatea, în cu totul alt registru decât cel înalt estetizant al modernismului sau postmodernismului occidental”.

După ce încearcă a selecta istorii timișorene puse în pagină de prozator, Adriana Babeți concluzionează: „Dacă ar fi loc și timp pentru speculări, s-ar putea broda multe lucruri pe împrejurarea (reală) transcrisă, dar nu și comentată în carte, că traseele timișorene ale prozatorului unesc două centre de cercetare: a înălțimilor cerești și a străfundului din pământuri”. Acestea ar fi, precizează Adriana Babeți, observatorul astronomic și punctul seismic din Timișoara, locuri între care se află locuința prozatorului. Tot Adriana Babeți îi ia un amplu interviu prozatorului, care mărturisește: „Ascultă-mă, am trăit ani de zile, pe vremea lui Ceaușescu, cu un vis secret: să lucrez la o revistă culturală. Și am ajuns la «Orizont»! Era minunat, dar nu mai aveam forța visului de pe vremea când nu făceam decât să scriu acasă. Acum eram și la ziar, și la Universitate și la Societatea Timișoara, și la mitinguri. În '90, '91 și '92 când ajungeam seara acasă cu picioarele umflate, făceam duș și mă prăbușeam mort. Iar a doua zi de la opt o luam de la capăt. Vreo doi-trei ani am fost ca demont. Nu am scris decât publicistică. Eram militant, dar prin natură nu sunt un luptător. Natură de luptător avea George Șerban. Eu eram cu cobza, el cu contrabasul, mai în spate. Viorile erau mai în față și din când în când îi mai stămpăram. Nu pot să uit mai apoi experiența mea de la PAC, partidul Alianței Civice”

Daniel Vighi construiește Societatea *Ariergarda*, cu publicație, editură, tabere de creație, proiecte de durată, itinerarii bănățene vag exotice. Scrisul artist activează la Daniel Vighi, ca și la Sorin Titel, Livius Ciocârlie, Adriana Babeți, Viorel Marineasa sau Lucian Ionică, mândrii de topograf. Dacă am ancorat într-o geografie, trebuie să devenim funcționarii ei, fără excese hermeneutice.

Studiul pe care îl publică în 2007, despre Ioan Slavici, *Onoarea și onorariul*, ca și *Majuscule, minuscule. Incursiuni literare* (2008) par a fi exerciții pregătitoare pentru. Exercițiile universitare cu studii consacrate *Tentației Orientului. Studii de literatură interbelică* (1997) și *Literatura română veche. Teme fundamentale*, 1999 par a fi fost prea împovărate pentru povestitorul care trebuie să rămână un om liber. *Istoria din cutia de pantofi* (2013) și *Grafitti cu Țuțea. Eseu despre ne semnificativ* (2014) ar putea fi concluziile acestor prospecțiuni prozastice și universitare. Ce e istoria „din cutia de pantofi”, ce înseamnă „eseu despre ne semnifica-

tiv”? În fiecare dintre incursiunile în „istoria din cutia de pantofi” povestitorul scoate la lumină întâmplări extraordinare, senzaționale, pe care noi le-am uitat. Pe care el, povestitorul, ni le poate oferi. El le face publice. Le coboară în literatură, în cotidian, între întâmplările de zi cu zi. El își asumă funcția, misiunea, drepturile povestitorului. Iată, există aici și „întâlnirea fericită , monotună, vrăjelnică, magico-mistică a cititului în ritm psalmodic”. Începuturile „indeletnicirilor muzicale bănățenești încep chiar pe vremea lui Gerard”...

Și începe extraordinara povestire: „Gerard din Cenad, pe care îl numim San Gerardo Sagredo, dar și Szent Sagredo Gellert, s-a născut primăvara, pe 23 aprilie 1980 și s-a mutat la Domnul, hăcuit de ungurii întorși la păgânism, în ziua de douăzeci a patra a lunii septembrie, anul 1046”. Suntem în povestea faptelor extraordinare a unui personaj căruia îi stă mai bine în povestea lui Daniel Vighi, care povestește mai departe.

Daniel Vighi rămâne apropiat de Lipova sau „nu departe de aceste locuri” unde, iată, se întâmplă toate cele extraordinare. Restul ar putea rămâne în zona, atât de cercetată de istoriile de azi, a ne semnificativului. *Grafitti cu Țuțea. Eseu despre ne semnificativ* poartă un motto din Gheorghe Crăciun: „Urmăind să ajungă la o substanță a sa palpabilă, reală, și să-l pună pe cititor în posesia unui cod de multă vreme pierdut, poezia biograficului și a cotidianului pare pornită în căutarea unei noi forme de motivare. Aventurată pe acest drum al «ne semnificativului», lipsit de orice glorie și lipsit de orice triumf transfigurator, această poezie nu face altceva decât să se confrunte cu arbitraritatea și s-o refuze în numele altei unități a umanului”. Povestitorul Vighi rămâne și în această carte „a ne semnificativului” alături de Gheorghe Crăciun și Viorel Marineasa, scriitori ai elitei opzeciste. Era limpede că scriitorul nonconformist, contestatar, legat de generația care vine prin afinități selective, dar și printr-o pedagogie blândă trebuia să-și găsească aliați pentru cărțile care să evoce universul carceral.

Lecția de gazetărie începe cu primul volum din *Rusalii 51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*. Este o carte rescrisă mereu: documentele, interviurile, sunt reluate cu fiecare ocazie festivă. Cum scrie ing. Silviu Sarafoleanu în prefața la noua ediție a cărții, președintele Asociației Foștilor Deportări în Bărăgan: „Astăzi, prin această reeditare a volumului... sărbătorim împlinirea a zece ani de când deportarea unor oameni nevinovați, majoritatea țărani bănățeni, a dobândit un destin cultural și s-a constituit într-un moment de pedagogie națională pentru generațiile viitoare pe care cei ce și-au petrecut ani de viață în colibele din pustia Bărăganului nu l-ar fi crezut niciodată cu putință...”

Daniel Vighi rămâne mereu împreună cu cineva când vrea să scrie. Când scrie. E alături pe multe pagini de Viorel Marineasa, de Gheorghe Crăciun, de Adriana Baneți și Marcel Sămăntă. Rămâne alături de scriitori, artiști din Fundația Ariergarda. De colegii săi și de studenții săi.

Duminica Tomii

Eugen BUNARU

O însemnare despre anul din urmă...

In memoriam Daniel Vighi....

Soarele bătea cu disperare – o veritabilă după masă de vară, puteai crede. era Duminica Tomii. o zi în care am umblat mult și năuc (așa am și scris asta în jurnal). am mers cu Doina la cimitir la ai mei pe Rusu Șirianu. la intrare era și-un câine de pază un fel de inger leneș pe patru labe. a lătrat o dată de două ori a mârâit scurt apoi a tăcut a închis ochii. s-a scufundat în vis. în muțenie. le-am pus alor mei la căpătâi un buchet superb de liliac alb într-un pet căruia îi tăiasem gâtul și l-am umplut cu apă de la pompa din apropiere. nu mai mișuna lume în cimitir ca în alți ani – explicabil, era pandemia în toi – ici colo zăreai câte un cap cărunt de femeie aplecându-se printre cruci. n-am văzut nici un popă și nici liota de puradei fugind de la un mormânt la altul după câte-o pungă cu ouă roșii sau după vreun gologan mai acătării. în fine am aprins 4 lumânări am privit ca într-un vis transluclid infimele flăcărui jucăuse. m-am gândit puțin la ai mei. puțin și la noi. am murmurat, cu gândul aiurea, câte-o rugăciune de pomenire. în drum spre ieșire i-am zis Doinei: *hai să mergem și la mormântul lui Ghiță Pruncuț să-i punem și lui sub cruce o lumânare*. am tot căutat mormântul. Doina a obosit. s-a pus pe o băncuță. în sfârșit l-am găsit și pe Ghiță. i-am aprins o lumânărică. i-am pus la căpătâi și-o florică furată din mers. deja pălită. pe cruce scria: *Gheorghe Pruncuț. Poiet*. am auzit apoi un glas ușor gutural în spatele meu printre morminte: *ce faci, măi, îl cauți pe Umbră Veche?* m-am uitat într-acolo: erau Daniel cu Lia. veniseră și ei cu un coșuleț cu bucate și vin la ai lor pentru pomenire. am mai stat de povești ne-am mai amintit de una de alta, de Rozalia Massong, de Gloria Lilin alias Alexandra Indrieș. erau și ele pe-acolo, pe-aproape, sub crucile lor. le-am făcut poze cu celularul. în sfârșit a picat ca din cer un preot tânăr cu figură de Crist. se știa bine cu Daniel de la Universitate. a cântat frumos cu voce înaltă subțire de contratenor: *Hristos a înviat cu moartea pre moarte călcând...* Daniel îl acompania din buze ca un cantor profesionist. mă uitam fascinat la chipul lui își trăia minunat momentul. era tare bronzat Daniel parcă tocmai venise de la munte ori de la mare. mi-a spus că lucră toată ziua din greu: restaurează casa bătrânească a părinților Liei de la țară. soarele bătea de-acum în retragere. era o zi frumoasă puțin confuză. iradia jur împrejur pace. era ziua morților se auzeau ascunse prin aer păsărele. vizavi de peste gardul Stației Seismice crengile uriașe ale unui mestecăcn bătrân se mișcau ușor până sus la cer. cerul se balansa și el ireal de albastru - albastru de Voroneț - deasupra peste morminte. și vocea și fața preotului cu figură de Crist cădelnițând de zor și chipul iluminat de bucuria cântării al lui Vighi erau și ele atât de străvezii încât – nu știu de ce – dar pentru moment mi s-a părut că văd o scenă paradisiacă poate din Călăuza lui Tarkovski sau că totul e doar o secvență terminală de vis: *Hristos a înviat cu Moartea pre Moarte călcând și celor din mormânturi viață dăruindu-le...*

Luni, 10 Florar 2021

DANIEL VIGHI

Urmare din pagina 1

Într-o deplină coerență cu întreaga sa personalitate publică și intimă, Daniel Vighi este atașat valorilor multiculturale ale Timișoarei, din care a făcut o temă literară, o credință politică și civică și un model de viață.

Revoluționar fără diplomă și privilegii, ca destui alți membri fondatori ai Societății Timișoara, opțiune deliberată rezultând din convingerea morală că protestele din decembrie 89 trebuie să rămână o chestiune de conștiință ce nu se cuvine a fi transformată într-o sursă de avantaje materiale, protestatar aflat în primele rânduri și încă din primele momente ale revoluției, din seara de 16 decembrie, Daniel Vighi a înțeles să militeze timp de câteva decenii pentru valorile democratice, liberale în sens larg și europene, precum și pentru o educație civică în spiritul Timișoarei și al Revoluției sale anticomuniste.

A fondat Societatea Timișoara în ianuarie 1990, s-a aflat mereu în conducerea ei și a fost cel care a inspirat, între altele, punctul 4 al Proclamației, document colectiv inițiat de către unul din camarazii societății și conceput în forma lui definitivă după lungi dezbateri interne, modificări și dezvoltări în cadrul Societății Timișoara, al Consiliului Local Timișoara și al Consiliului Județean Timiș. Iată cum sună punctul 4, pe care l-am considerat, alături de mai celebrul punct 8, o chestiune esențială pentru parcursul european al României: *„Pentru victoria Revoluției din Timișoara s-au jertfit, alături de români, și maghiari, și germani, și sârbi, și membri ai altor grupări etnice care de secole conlocuiesc în orașul nostru pașnic, în bună înțelegere. Timișoara este un oraș românesc și european, în care naționalitățile au refuzat și refuză naționalismul. Invităm pe toți șovinii din România, indiferent că sunt români, maghiari sau germani, să vină la Timișoara, la un curs de reeducare în spiritul toleranței și al respectului reciproc, singurele principii care vor domni în viitoarea Casă a Europei.”*

A fondat *Alianța Civică*, *Partidul Alianței Civice* și *Ariergarda*, aceasta din urmă fiind o organizație ce promovează de peste 15 ani literatura, arta plastică, muzica și patrimoniul cultural timișorene și regionale. A publicat la editura *Ariergarda*, pe care o conduce împreună cu scriitorul Viorel Marineasa, volume fundamentale pentru recuperarea trecutului cultural și istoric al orașului. Unul dintre ele, *Rusalii '51 : fragmente din deportarea în Bărăgan*, monografie de istorie contemporană realizată împreună cu același Viorel Marineasa, editată în 1994 și reeditată de mai multe ori, este un document fundamental despre represiunea tipic stalinistă ce s-a abătut asupra bănașenilor în anii de teroare comunistă.

Daniel Vighi n-a fost și nu este un profesor tipic, mai întâi profesor de școală generală în cartierul Fratelia, din Timișoara, din 1980 până la căderea comunismului, apoi profesor universitar când porțile UVT s-au deschis după 1990 pentru cei care timp de un deceniu, un deceniu și jumătate au fost desconsiderați de regim. La orele și cursurile lui se învață cultura vie, literatura vie, literatura ca pasiune și ca act creator. Cum n-a mimat nimic în viața sa personală, n-a mimat nici în școală, iar asta a fost și este o mare șansă pentru cei care au studiat Literale cu profesorul Vighi în speranța că se vor forma deplin în spirit umanist, iar nu pentru a obține o diplomă universitară sau alta.

Pentru toate aceste multe și mari argumente, Universitatea de Vest din Timișoara a ple-dat pe lângă Primăria Timișoara, iar Primarul municipiului și Consiliul Local Timișoara au acceptat fără rezerve să-i acorde profesorului, scriitorului și militantului civic Daniel Vighi titlul de cetățean de onoare al orașului. Rareori titlul acesta prestigios a fost mai temeinic meritat ca acum.

Obsedantescul deceniu

Marcel TOLCEA

În 1957, la câteva luni de la venirea la Biserica Udricani, criza existențială a lui Mihail Avramescu se declanșează. Era la capătul a șapte ani de relații tensionate cu soția sa Ana (Renée) și, se pare, nici măcar prietenii săi cei mai apropiați — între care, mai ales, Steinhart — nu îi sunt aproape. Iar fragmentul de mai jos, în care sunt recunoscutibili Anton Dumitiru (Artur Dinamit), Andrei Scrima (Arhimandritul Tenis) și Sandu Tudor (Poetul Barbu Crâncen), dă seama că nu doar cauze familiale au cauzat acea criză, ci și acuze doctrinare, între care și o presupusă aderare la islam înainte de convertirea la creștinism în 1936:

„Așa s-a întâmplat și în neuitata dimineață când Profesorul Artur Dinamit, însoțit de Arhimandritul Tenis, de Poetul Barbă Crâncen, călugărit sub chipul Starețului Danub și de adversara lor comună, Serafita Luciferini, au susținut că, urcînd dealul Patriarhiei ca să pună în ecuație și să rezume împreună posibilitățile de ascensiune eclesiastică, au pătruns legal în biroul central, unde privirile lor uimite și profund jignite tocmai au căzut asupra unei scene absolut neverosimile, încât, după ce au strigat de spaimă și oroare, au fugit care încotro (Dinamit la Banca Silogistică din Brăila, Serafita la mare, Danub la Micrometros, iar Tenis la Roma), nemaștiind multă vreme ce a mai urmat după învălmășala care s-a produs atunci în toate continentele.

Dar ei au povestit de îndată că au văzut toți patru, acolo, un scafandru cu trei cape-te — dintre care unul era al lui Jonathan X Uranus, al doilea al Părintelui Mihail de la Schitul Maicilor, iar al treilea, mascat, părea a fi un cap de lemn; dar numai acest cap vorbea și striga. El spunea mereu «La illaha il Allah» și striga, cutremurând zidurile: «Vă arăt eu vouă canoane, paradoxilor!» Monstrul îl legase fedeleș pe Președintele Sfântului Sinod

cu firul telefonic, imobilizându-l pe masa florentină a somptuoasei săli de primire și, cu o coasă și cu un foarfece mare de grădină, îl supunea la o operație cezariană; într-un colț, de asemenea legată, o călugăriță nudă plângea, de pe trupul ei tânăr și ispititor fuseseră smulse fișii de carne, pe care monstrul i le dădea pacientului său să le mănânce; acesta, de frică, mânca, dar blestema, în limba engleză pe care nu o cunoștea — iar monstrul îi scotea, din pânțele operat, nenumărați fieuși inumani, foarte mici, căprițe, purceluși, măgăruși, cățeluși, hienuțe și-i azvârlea, cu o extraordinară agilitate, pe ferestrele larg deschise. Masacrul acesta se zice că s-a săvârșit prin 1957; poate că, tocmai auzind, cu vreo treizeci de ani mai înainte, neobișnuita povestire, Carmel Mascaveru a luat cunoscuta sa poziție intransigentă împotriva stărilor de graviditate a persoanelor oficiale. (*Comedia infra-umană*).

În plus, e foarte posibil ca și acuzele de guénonism să fi cântărit greu, după cum se poate presupune și din următoarea notație a lui Steinhart din ianuarie 1958:

„La un colț dau de Mihail Avramescu. E în civil, complet ras, fără pălărie, poartă o scurtă și un pulover cu guler rulat. Pe fața de culoare cenușie i se citește amărăciunea: soția a obținut divorțul, nu mai are parohie, e sărac, descumpănit, compromis.

Cred că așteaptă pe cineva, oricum mă reține și-mi spune că orice ar fi și s-ar întâmpla, rămâne ortodox până la sfârșit. Apoi mă ia de braț și, însoțindu-mă, îmi face o profesiune de credință guénonistă. Îl întreb atunci de ce s-a botezat. Din igienă, îmi răspunde.

În situația-limită în care se află — prărsit și blamat de toți — e de o simplitate absolută și vorbește mai deschis ca oricând. Apropierea de acest om cu adevărat și-n cel mai puternic înțeles *nenorocit* mă înfloară. Parcă nu găsec mijlocul de a fi cât mai prietenos cu el. Înfăța prăbușirii spirituale, ca și alături de patul cancerosului, ne pierdem în vorbe goale, stupide.” (*Jurnalul fericirii*).

Drept ca unghiul

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Liviu Papadima vine de la munte, așa că îl poți vedea de departe. E făcut din unghiuri drepte, ca materialul didactic al îngerilor euclizi. Împreună și de juni am: scris, vorbit, citit, băut, fumat, înotat, dansat; călătorit, tradus, organizat, bîrfit și inspirat; bătut drumuri, șeaua, birlica; tuns unghiile și legat cu 50 de noduri șireturile unei colege de grupă al cărei masochism depășea sadismul nostru doar ușor ludic. Nu spui cine e, că știe dumneai, și cine e dumneai, mulți știu. La examenele orale din studenția satisfăcută în Edgar Quinet, intram, cînd el primul și eu după, cînd invers; pînă cînd terminau toți ceilalți de dîrdîit pe culoare și în sălile de examen, noi aveam ceva ture avans la cîrciuma din colț — cine se scoală de dimineață, acolo ajunge de mic, că am ajuns de ne-am priponit — el în Decania, eu, mai hacana. Dar o dată pe an ne vedem, cam des în grădina lui, o dată la cîțiva ani ne nimerim pe la vreo conferință, o dată la zece sărbătorim te miri ce, iar la 20 de ani priticim cîte-o carte colectivă despre 'Nea Iancu.

Terminasem facultatea în '81, navetam cu toții, cădeam din clipă-n clipă, zîmbind uneori, venind de la gară ori autogară în urbea noastră tutelară, ne întîlneam cînd puteam, la serile de luni, să mai vorbim de una, de alta, așa că ne-am pus, Liviu cu alți șapte și cu mine, să scriem *Caragialia*, o carte despre vedeți și dumneavoastră cine. Și a ținut cîțiva ani pînă cînd, după ce s-au strîns niște sute bune de pagini, am început să plecăm spre vest, unul cîte

unul, să nu ne acuze forțele de ordine de mînie colectivă. Și cartea a rămas — baltă. Apres vingt ans, Rodica Zafiu, Liviu și cu mine ne-am prăjit la Doi Mai ciondănindu-ne (superior, vezi-bine) și scoțînd citate din Nea Iancu întru a întocmi un *Calendaragiale*, ceea ce am și făcut. Acum, că sărbătorile mirene mondiale s-au înmulțit ca iepurii între ciuperci după ploaie, Liviu zice să republicăm calendarul adus la zi de zi. Așa om face; apoi om aștepta începutul anilor '40, ca republicanii.

La facultate ne-am nimerit în aceeași grupă, grupă cu catalog și cu o mie de ore împreună, și Ariadna Berbin-schi-Ștefănescu și Dana Cioroianu, și Rodica Zafiu și noi doi, și prin 1999, Dana (devenită Papadima cu aproape două decenii înainte) mi-a trimis manualele alternative de română făcute pentru Humanitas de Liviu et comp. Entuziasmat, li le-am arătat studenților mei canadieni. Au ascultat ei cu gura căscată, pînă cînd unul m-a întreb- bat: „De ce vrea România să intre în NATO?”

Liviu e frumos pe dinăuntru, cauză din care i-a tras Zeitgeistul cîteva penaltiuri, unele parabile, altele, parabolice, cum ar fi cele de la baschet, pe care îl juca mai binișor decît fotbalul sau hora (nu că ar fi greu). Avea doi fructiferi în grădină — o minune. Sub cireșii papadimici s-au săvîrșit fapte onorabile și s-au spus poveștile rămase după incendiul Hanului Ancuței. I-a tăiat mai în urmă. Pe asta nu i-o iert, deși i-a înlocuit cu flori, buruieni și doi piersici.

Ba i-o iert. În '97, la Amsterdam, m-a convins să mă reîntorc la scris în română. Pasămite, pornise o revistă, *Vineri*. Zi de post, doar postul ține de foame de nu te mai saturei.

Un gând al lui Gabriel Chifu

În nr 48-49 al *României literare*, Gabrel Chifu scrie inspirat, impresionant despre următorul său roman, *Marea carte a uitării*:

„Mi-a luat cam doi ani, din iulie 2020, până în mai 2022, să termin cartea care va apărea în săptămânile următoare. Și a fost o carte care a trecut prin mari cumpene. Așa cum am povestit atunci când s-a petrecut necazul, scriu direct pe laptop și, dintr-o eroare a mea, într-o zi am șters tot ce lucrasem până atunci, adică trei sute de pagini. Pierzând ce scrisesem, m-am simțit groaznic, de nedescris, ca și când eu aș fi pierit de-adevăratele. Apoi, prin bunăvoința și priceperea unor prieteni ai unui coleg, am recuperat două sute de pagini. A fost ca și când m-aș fi întors din morți. M-am reapucat de muncă cu un fel de devoțiune absolută și am dus la capăt proiectul. La sfârșit, înainte de a preda romanul editurii, am fost plecat într-o scurtă vacanță și am luat cu mine textul virtual pentru o revizie finală. La înapoierea în țară cu avionul, noaptea, deasupra Bucureștiului, ne-a prins o furtună cum nu mai văzusem vreodată: avionul se zguduia, pârăia din toate încheieturile și cădea în gol, iar eu, disperat, m-am pomenit spunându-mi că gata, murim, asta e, sfârșitul vine totdeauna, imprevizibil și imposibil de evitat, mă împăcam cu ideea, însă regretul meu sfâșietor era că nu apucasem să expediez manuscrisul la editură și scrierea va dispărea odată cu mine.

Acest gând mă teroriza, nu că mă prăpădesc eu, fizic. Am scăpat, a scăpat și cartea. Nu știu dacă e bună, niciodată nu avem cum să știm cu siguranță lucrul acesta. Dar știu că țineam la ea mai mult decât la viața mea.”

Platon, varianta *hard*

Andrei CORNEA

În toamna acestui an a apărut volumul al treilea din seria Platon-Opera Integrală, în traducerea exclusivă a lui Andrei Cornea. În centrul acestui volum stă marea carte "Republica". De la aceasta, de altfel, pleacă și dialogul de față.

Cristian Pătrășconiu: Faptul că Platon a scris (și) Republica nu face din el un republican, așa este?

Andrei Cornea: Nu, nu, în nici un caz. E un titlu dat de traducătorii latini acestui text – „Respublica”. E o traducere, dar aproximativă, a cuvântului grecesc „politheia”. Care înseamnă, de fapt, Constituția, sistem social, sistem politic. S-a încetățenit însă cumva numele acesta, de „Republica”. Formula, care a fost adoptată și la noi, nu trebuie să fie luată în sens literal, și nici în sensul ei modern. O altă traducere posibilă era „Syatul” – așa cum formulează germanii. Am optat cândva pentru „Republica” și am rămas aici.

– De fapt, de ce această carte rămâne unul dintre documentele de politologie cele mai importante? Și nu numai de politologie...

– Este o carte esențială a civilizației occidentale sau mondiale, de fapt. De acolo pornesc numeroase fire care vor duce la o mulțime de teorii mai vechi sau mai noi. Unele, chiar foarte noi – începând cu fascismul, cu comunismul, cu diverse sisteme educaționale, cu problema egalității între sexe, între femei și bărbați, cu problema creării unei meritocrații și așa mai departe. Toate aceste probleme care se află în centrul gândirii occidentale de sute de ani – și care sunt activate în epoca modernă – își găsesc acolo originea și chiar anumite soluții.

– „Republica” este, spuneți și dumneavoastră, mult mai mult decât un document de politologie. Am putea spune că e cea mai influentă carte care ne vine de la Platon?

avansați, de altfel, acest termen de comparație...

– Da. E, în orice caz, una dintre cele mai influente cărți – pentru că, într-adevăr, oferă așa ceva. Și, cum e la Platon de regulă, totul e văzut holistic, nu separat. Pe de o parte, cetatea; pe de altă parte, sufletul; iată și Universul, dacă adăugăm „Timaos”, toate sunt văzute într-o anumită unitate, care e dată, în ultimă instanță, dacă se poate spune așa, de *teoria formelor*, de *ideea formelor transcendente*. E o legătură între toate aceste nivele ale ontologicului, dar și ale gnoseologicului, ale epistemologicului (fiindcă e și o teorie a cunoașterii acolo).

De fapt, această perspectivă holistică e o caracteristică mai generală la Platon, mai ales în dialogurile lui de maturitate. Ele nu sunt dedicate unei anumite probleme, așa cum vedem la Aristotel sau la alți filosofi mai târziu; „atacul” e unul global, sunt dialoguri integratoare, desigur, cu un accent pe o anumită chestiune sau pe alta, dar, până la urmă, toate sunt *tratate*. Iar „Republica” – care e și un dialog de mari proporții, 10 cărți – preia foarte multe din ideile precedente, le dezvoltă, are o teorie asupra sufletului și, desigur, o teorie asupra statului.

– Toate, încă o dată, derivate din softul acesta – care este „teoria formelor”...

– În orice caz, cu o legătură puternică cu această teorie. Nu putem să spunem ce a fost mai întâi. Certă e legătura puternică, fiindcă, până la urmă, cetatea bună pe care o propune Platon este aceea pe care o construiesc filosofi, care au acces la *forme* și, în ultimă instanță, ca formă supremă, la *forma Binelui*. Fără aceasta, în construcția lui Platon, nu poți avea o societate cu adevărat bună.

– „Republica” din Platon (3) – Opera Integrală e o traducere adusă la zi. E ceva radical nou în această traducere?

– Nu, nu e ceva radical nou. E o traducere revizuită, după cea din 1986. Am modificat în unele locuri, în sensul unei rafinări și al unei aduceri la zi, terminologia, apropiind-o de cea din volumele 1 și 2 și îmbunătățind

– Nu are soluții – cum am spune astăzi!

– Exact. Nu *oferă* soluții, nu are răspunsuri. Or, în „Republica” sunt soluții.

– Un fel de Platon, varianta *hard*...

– Da. În „Republica”, mai mult decât în majoritatea altor dialoguri, avem și răspunsuri. Dă și întrebări, dă și niște răspunsuri. În orice caz: niște răspunsuri foarte elaborate, în interiorul unor teorii extrem de complexe. El depășește aici faza „de tinerețe”, a dialogurilor aporetice, în care întrebarea pare că e mai importantă decât răspunsul.

– Ce e demodat și ce e actual – major, esențial – în „Republica” lui Platon?

– Asta e greu de spus. Mai întâi: ești tentat să spui că nimic nu e demodat sau aproape nimic, pentru că mai tot ce e acolo a fost reluat, până în zilele noastre. Uneori, sub o altă formă sau sub una puțin modificată, elaborată. Un exemplu, aproape la întâmplare: *eugenia*, problema ameliorării speciei umane. În „Republica” e, chiar dacă într-o formă brutală, simplistă, la nivelul cunoștințelor de atunci. Aproape tot poți găsi acolo. Greu de spus ce e demodat. A, poate ideea aceasta: să conducă filosofi! Dar, dacă îi numești altfel, nu mai e așa de neînțeles și de demodat, în termenii lui Platon. Dacă în loc de filosofi punem „tehnocrați” sau „oameni de știință” și vom găsi imediat teorii despre stat care susțin că aceștia ar merita mai mult să fie cooptați la conducere, mai mult decât oamenii politici.

– Dar poeții? Și ei ar putea spune: de ce să nu conducă poeții?

– Chiar și aceasta este o chestiune foarte importantă, care, din păcate, a revenit mereu în atenție: cenzura, problema cenzurii. Platon pune, chiar în „Republica” această temă: dacă nu cumva literatura și arta trebuie să fie cenzurate, ca să fie morale. Mai ales când sunt destinate educației copiilor. El răspunde afirmativ: da, trebuie cenzurate. Ei bine, chestiunea e discutată până astăzi, sub diverse forme. Pe de o parte, aproape nimic nu e de lăsat deoparte de la Platon. Pe de altă parte, lucrurile de acolo nu trebuie luate literal, trebuie să fie privite puțin diferit.

– Unde puneți accentul între aceste două formule despre „Republica”: pe valoarea pedagogică a ceea ce avem acolo sau pe valoarea practică?

– S-au încercat foarte multe treceri de la teorie în practică. Reușita e o chestiune deschisă, de discutat. S-au încercat regimuri de tip comunist, în care să se suprimă proprietatea privată – așa cum propune Platon. S-a aplicat și se practică, de fapt, ideea creșterii copiilor, în cea mai mare parte, de către stat. Uneori s-a mers chiar foarte departe. Să ne gândim: grădinițele, școlile, toate acestea, până la urmă, merg în linia principiilor pe care le propune Platon, în „Republica”: părinții naturali să aibă un rol cât mai mic în creșterea și educarea copiilor proprii.

– E posibilă lumea ideală din „Republica”?

– Aici se împart lucrurile, școlile de gândire. Unii au susținut de la bun început că „Republica” e o simplă utopie, prima mare utopie a Occidentului. Mai departe: că Platon, de fapt, construiește un sistem ideal pentru că e preocupat să rezolve niște probleme de genul „care e natura sufletului”, „ce e dreptatea”, „ce e cunoașterea”, „ce sunt formele”. Cu alte cuvinte, sunt probleme de un alt tip în raport cu care el construiește un stat ideal, pentru a avea un model. Alții, dimpotrivă, au susținut că Platon are în intenția lui să propună un tip de stat pe care speră să îl pună în practică într-o formă poate nu identică aceleia din teorie, dar, totuși, cât mai asemănătoare. Și aduc ca argument principal faptul că s-a implicat politic în încercarea de a-i convinge pe tiranii sicilieni de necesitatea și posibilitatea de a face un stat cât mai aproape de statul ideal, cât mai aproape de statul pe care îl imaginează un filosof.

– Cu o nuanță totuși, cu un bemol totuși, care ne vine din realitate: a ratat de fiecare dată!

– A ratat de trei ori. A încercat și a ratat de fiecare dată. Ceea ce ne duce cu gândul la ideea că, poate, propunerile lui erau utopice. Dar, din perspectiva lui, ele nu erau chiar așa. Din perspectiva lui, erau mai mult sau mai puțin realiste.

– Dar, la proba coroborării – cum ar spune Popper –, a picat!

– Da, a picat. Dar unii vin și spun: faptul că a picat o dată sau de trei ori nu înseamnă nimic. Unele lucruri, de fapt, au fost preluate. Să ne gândim că, pentru vremea lui, a spus că bărbații și femeile trebuie educați împreună, în aceeași *curiculă*, ceea ce era un scandal. Pentru lumea de astăzi, așa ceva reprezintă regula.

© CIPRIAN MĂCĂȘARU

Cristian Pătrășconiu și Andrei Cornea

interview

– Nu știu dacă e cea mai influentă. E și greu de spus asta, pentru că, de-a lungul timpului, unele dialoguri au fost mai valorizate, altele mai puțin, după care lucrurile s-au schimbat. Spre exemplu, pentru o lungă perioadă, în antichitatea târzie, în Evul Mediu și multă vreme chiar și în epoca modernă, „Timaos” a fost unul dintre lucrurile cele mai comentate și mai discutate. Acum, acest dialog nu mai are cota de popularitate de pe vremuri, dar rămâne un text excepțional al lui Platon. E acolo un sistem întreg despre Univers, e un Univers creat de un Demiurg bun și care se pricepe la matematică și acestea au influențat foarte mult gândirea occidentală. De altfel, între „Timaos” și „Republica” e o mare legătură – fiindcă „Timaos” apare cumva ca o continuare a „Republicii”, așa e prezentat de Platon.

– Dumneavoastră spuneți că, dincolo de posibil e și de neevitat, de fapt – grile ideologice, „Republica” ne oferă „un model rațional pentru suflet, pentru stat, pentru educație, pentru știință”. Am spune că este o altă Carte a Facerii? Chiar dumneavoastră

unele chestiuni. Am corectat niște erori (sper, mă rog, că nu mi-au scăpat prea multe) și am mai nivelat, stilistic, lucrurile într-un anume sens.

– În acest volum, lângă „Republica” e și „Cleitophon”, un dialog scurt...

– Da. E ca un fel de introducere la „Republica”. „Cleitophon” e un dialog despre care mulți au spus că este apocrif. Nu e încă decis, dar tendința actuală e de a-l reintroduce în circuitul autenticității și, împreună cu el, și a altor scrieri platonice, considerate altădată ca fiind dubioase. Nefiind 100% sigur de autenticitate, totuși l-am introdus. Acolo apar niște personaje care revin și în „Republica” și, într-un fel, ca introducere, înțelegem puțin de ce Platon a simțit nevoia să depășească socratismul în „Republica”. În „Cleitophon”, Socrate este învinuit de acest discipol infidel că știe să întrebe, știe să demonteze teoriile altora, știe să creeze premisele unei discuții despre dreptate, despre virtute, despre toate lucrurile astea, e foarte bun să îndemne către cercetarea filozofică, dar nu are răspunsuri.

– **Cum arată, în marile sale direcții, lumea ideală a lui Platon?**

– Lumea aceasta nu e una foarte agreabilă, pentru conștiința liberală cel puțin, pentru că e o lume cu tendințe totalitare. Extrem de ordonată, prea ordonată, prea unitară. Aristotel a și criticat-o pe acest motiv. Până și lui Platon i se pare că disciplina de acolo, dusă la extrem, nu poate ține prea mult. De aceea, el și propune un model al decadenței, al declinului statelor.

– **Ce înseamnă „atât de ordonată, prea ordonată”?**

– În linii foarte mari, există trei clase principale. De fapt, două apropiate și una ceva mai separată. O clasă a producătorilor, a agricultorilor, despre care Platon nu ne spune prea multe, care trăiesc așa cum trăiesc poate și astăzi. O clasă e a așa-numiților paznici, care nu au proprietăți private, formează singuri o mare familie, femeile și bărbații sunt în comun, copiii nu își cunosc părinții adevărați și nici părinții nu își cunosc părinții adevărați. Femeile și bărbații sunt, aici, educați împreună, executând aceleași sarcini, inclusiv exercițiul militar. Și mai e și o categorie superioară, așa-numiții filozofi: care, de fapt, sunt niște *cunoscători*, niște oameni care au acces la lumea formelor și care, cum zice Platon, pot să țină timona statului.

– **Care este, din punctul dumneavoastră de vedere, marea poveste sau care sunt marile povești din „Republica”?**

– Marea poveste este, fără îndoială, așa-numita alegorie a peșterii. Sau *mitul peșterii*. E prezentat în cartea a 7-a din „Republica” și e, după părerea mea, o extraordinară parabolă despre condiția umană, valabilă și acum, valabilă și de acum înainte. Putem doar să înlocuim unele elemente cu altele, unele *ecrane* cu altele. Povestea aceasta, mitul acesta arată cum cei mai mulți dintre noi trăim în lumea unor iluzii, a unor umbre, cu care ne-am obișnuit într-o asemenea măsură încât ni se par însăși realitatea, și nu mai avem sentimentul că e ceva suspect cu ele. Despre această lume a umbrelor putem să spunem, în limbajul modern și așa: lumea ideologiilor, lumea bulelor mediatice. Sunt lumi pe care le cunoaștem prea bine și astăzi. Platon le-a imaginat sub forma umbrelor de pe pereții peșterilor. Apoi, pentru unii dintre noi, într-un mod destul de accidental, e posibilă o dez-legare și o ieșire din această lume, o ieșire în etape, care ne poate duce, în final, în lumea *adevărată*, aceea a soarelui, a luminii adevărate, a realității autentice.

De-abia atunci, când vom fi ajuns acolo, vom înțelege cum stau lucrurile cu adevărat. După care urmează să coborâm înapoi – pentru că nu putem rămâne acolo, veșnic, în lumea de sus. Coborâșul e periculos, pentru că riscăm să fim considerați nebuni sau revoluționari de cei din jur, de cei din peșteră. E o mare poveste, care se pretează la multe interpretări – s-au și făcut, de altfel, foarte multe asemenea interpretări, începând cu cele educaționale, până la cele epistemologice și mistice. Dincolo de asta, e o alegorie, o mare alegorie a condiției umane.

– **Încă o dată: cine iese din peșteră, cine este în stare de așa ceva?**

– Platon nu e foarte clar în această privință. El spune – dacă e cineva care să îl dezlege pe unul dintre cei de acolo. Se poate înțelege că ar putea fi un zeu sau altcineva care a fost mai înainte dezlegat, un „dezlegător” precum Socrate, bunăoară. Ceea ce apare, însă, destul de clar din forma aceasta a alegoriei este că, de obicei, omul nu e capabil singur să se dezlege – e nevoie de o mână de ajutor. Lăsat la latitudinea propriei lui competențe și a propriilor lui posibilități, omul legat rămâne legat pentru toată viața. Pentru că nu are cum să își dea seama că e legat. Asta e toată problema. Nu faptul că e legat e problema, ci faptul că el nu știe că e legat! Nu poți să te dezlegi, dacă nu știi că ești legat.

– **Cum e și în cazul multor boli: nu te poți îndrăveni dacă nu accepți mai întâi că ai o problemă, că ești bolnav...**

– Da. Cu nuanța că, spre deosebire de bolile obișnuite, la care suferi și în legătură cu care te duci să te cauți, pentru că nu ai încotro, aici nu suferi. Dimpotrivă, ești foarte fericit. Mai degrabă, suferi atunci când te însănătoșești. Sănătatea costă, doare. Sănătatea sau, mai exact, trecerea spre sănătate produce suferință și durere. Platon folosește imaginea aceasta: a trecerii de la întuneric la lumină – trecerea e dureroasă, te dor ochii, nu e ușor să suportți una ca asta, nu vezi bine, ești buimăcit.

– **De ce filozoful trebuie să reîntre în peșteră?**

– Pentru că, zice Platon, filozoful trebuie să se intereseze și de ceilalți, nu are dreptul să îi lase singuri, în întuneric. Filozoful are o anume responsabilitate. Sigur, el poate trăi acolo, pe câmpia adevărului (cum spune Platon), poate trăi oricât dorește. Dar trebuie să se ocupe și de ceilalți. Pe de altă parte, câtă vreme oamenii nu vor să părăsească peștera, se poate ca situația să se degradeze într-un asemenea hal încât chiar filozoful, cum a pățit și Socrate, poate ajunge să fie amenințat. Însă ideea mare e că filozoful trebuie să revină la oameni și să îi ajute. Numai că aceasta nu se face într-un mod simplu. Se face cu un preț, iar prețul poate fi foarte mare uneori.

– **Mitul peșterii e și un mit al trezirii. În limbaj creștinesc – un mit despre metanoia...**

– Da, absolut. E despre răstunarea minții, al schimbării minții. E o alegorie a trezirii și a – spune Platon – întoarcerii sufletului dinspre întuneric spre lumină. Interesant: e vorba de o întoarcere cu tot sufletul, nu e vorba numai de partea intelectuală a sufletului. Totul trebuie să se întoarcă, să se transforme.

– **Am putea spune, cu temei, că Atena – Atena lui Platon – este lumea întreagă?**

– În orice caz, pentru contemporanii lui Platon și pentru cei care i-au urmat de-a lungul mai multor secole și generații, Atena era centrul lumii. Asta e sigur – acolo se adunau toate vocațiile și talentele.

– **Cât este de socratic Socratele din „Republica”?**

– Este socratic în cartea întâi și în această deschidere a temei care se face aici, dar, la un moment dat, începând cu cartea a doua, încetează să mai fie socratic, atunci când începe marea construcție a lui Platon, acea mare construcție care va duce la statul ideal. De aici încolo, Socrate e platonice. Mulți au spus că Platon a scris „Republica” în mai multe etape, că a existat mai întâi un dialog socratic, de problematizare – e ceea ce avem, filtrat și rafinat, în cartea primă din „Republica”. S-a mai spus că e posibil să fi existat chiar o „Republică” distinctă, care merge până pe la cărțile 5-6, urmând ca partea aceasta, care conține teoria formelor în versiunea ei complexă și ce se întâmplă cu statul și cărțile finale, să fi fost redactate mai târziu. Sunt, cum spuneam, mai multe teorii. Am precizat câteva date despre ele în introducerea mea.

– **Ce e un Socrate socratic și cum e acesta când devine platonician în ceea ce spune, în ceea ce susține?**

– Un Socrate socratic e mai tradițional, e mai apropiat de dialogurile de tinerețe: el pune întrebări, creează dileme, își pune interlocutorii în dificultate, atunci când aceștia avansează niște teorii. De pildă, în „Republica”, la început, interlocutorul principal, un sofist, dă o definiție în care spune că dreptatea este profitul sau folosul celui mai tare, celui mai puternic, înțelegând prin aceasta puterea de stat. Fiecare stat își alcătuiește puterea în felul în care crede de cuviință și numește această putere cu acest termen – dreptate. Statutează, de fapt, propriul interes și îl numește dreptate. Socrate respinge acest punct de vedere, așa cum face și cu altele, în dialogurile precedente. Însă nu propune el însuși o teorie. Spune că el nu știe. Ceea ce el știe cel mai bine este că nu știe nimic precis. Aici nu are un răspuns, ca un Socrate socratic ce este. Ei, de la cartea a doua încolo, încep să apară răspunsurile. Începe o anumită metodă, care va duce la găsirea unor răspunsuri. În progresie, acel Socrate devine unul platonician.

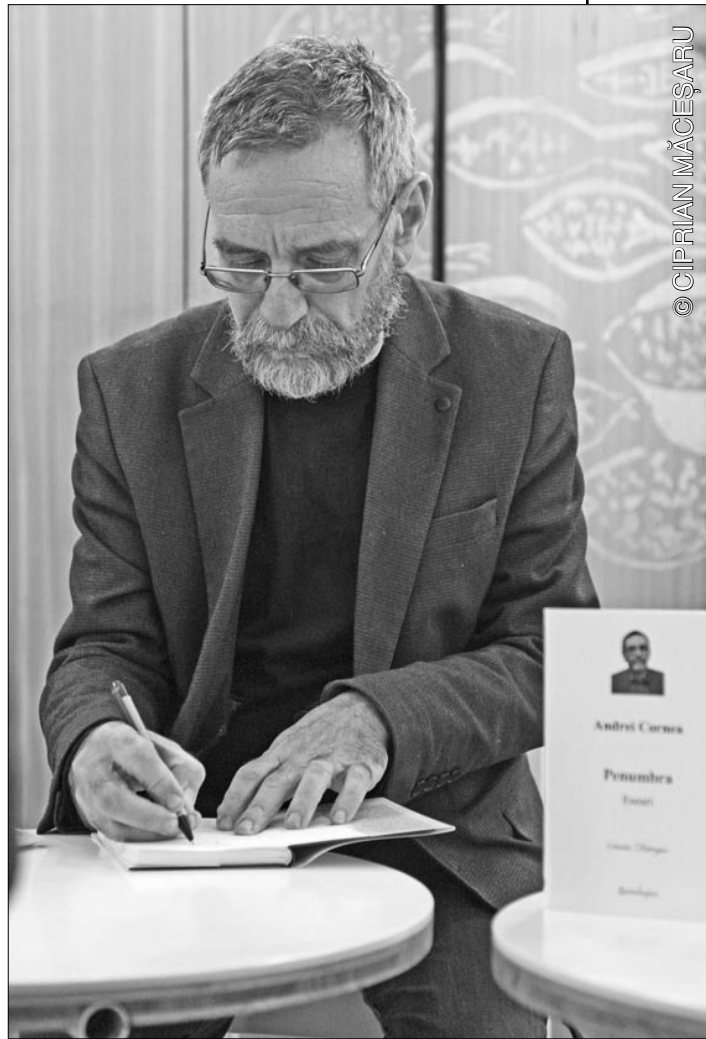
– **În „Republica”, Platon indică mai multe forme greșite de guvernare - și anume, patru. De ce e și democrația printre acestea?**

– Platon nu iubea prea mult democrația – așa cum nici alții, Tucicide sau Aristotel, de pildă, nu au iubit-o. Însă trebuie neapărat spus că este vorba de democrație directă, așa cum se practica ea la Atena. Era o democrație care, foarte adesea, își încălca propriile reguli și principii. Dacă e să fim cinstiți, cred că Platon nu ar fi iubit prea mult nici democrația noastră. El nu era un democrat. Credea că oamenii pot fi guvernați cel mai bine de un sistem meritocratic și bazat, mai ales, pe competențe științifice. Așadar, credea mai ales într-un stat al înțelepților, al savanților, care să ocupe pozițiile dominante, de decizie. Asta credea el. E contra unei aristocrații de sânge, a unei aristocrații ereditare, împotriva unei monarhii sau împotriva unei tiranii cu atât mai mult. Dar e și împotriva ideii că masele, pur și simplu prin faptul că sunt oameni mulți, pot să ajungă

la o soluție bună. El nu credea (în) așa ceva.

– **S-au inspirat de aici, din „Republica”, și comunismul, și fascismul?**

– Da. E o sursă bună de inspirație. Poate nu direct. Cel puțin comuniștii nu s-au inspirat direct. Dar, de inspirat, da, s-au inspirat. În epoca modernă, „Republica” a avut urmași: *Utopia* lui Thomas Morus, în primul rând, Campanella a scris *Cetatea soarelui*. Cele două scrieri erau cât se poate de platoniciene, nu numai în spirit, dar chiar și direct, mărturist. Mai apoi, Francis

© CIPRIAN MĂCEȘARU

Bacon, cu *Bensalem*-ul lui și cu accentul pus pe știință și pe cunoaștere. Toate acestea au avut și consecințe practice – între altele, la început de secol XIX, au dus la dezvoltarea socialismelor. De aici, din aproape în aproape, s-a ajuns și la comunism.

Cât despre fascism, în privința unor chestiuni, s-ar putea să fi fost o inspirație mai directă. Filologia germană era la apogeu în secolul al XIX-lea și unele teorii de la Platon au migrat direct. Platon, însă, trebuie spus, nu e un rasist, e un meritocrat. El spune că, dacă în mediul producătorilor, al artizanilor, al agricultorilor se naște un copil cu calități deosebite, el trebuie promovat imediat în clasa superioară, chiar și în cea a filozofilor. Și viceversa. Adică, nu trebuie făcut rabat de la acest principiu și nu trebuie considerat că, la el, clasele sunt caste închise, de tip hindus, să zicem.

– **Dar democrația modernă, la limită democrația liberală, se poate inspira din „Republica”?**

– Unele lucruri sigur că au fost preluate. Însă „Republica” nu e un tratat despre sau pentru democrațiile liberale. Statul ideal de acolo nu e unul liberal. Sunt acolo și lucruri extrem de neplăcute, chiar respingătoare unele din ele. Aici principiul e că filozofii vor guverna bine, pentru că știu să o facă. Nu au nevoie de multe legi, nu au nevoie de separația puterilor. Sigur, au câteva legi, câteva principii, dar nu trebuie să se exagereze cu legislația, pentru că toate vor veni așa cum trebuie într-un loc în care guvernează cei mai buni.

– **Care Socrate vă place cel mai mult și care Platon vă place dumneavoastră cel mai mult?**

– Îmi place Socrate cel adevărat, cel cu întrebările, al deschiderilor, al problematizărilor. E cu adevărat fermecător, în dialogurile de tinerețe. Cât despre Platon, nu știu cu cine să îl compar. Platon – de unde? E greu de spus. Îmi place Platon, pur și simplu. Deși – am spus și aceasta, nu de mult – mă consider un antiplatonician. Însă, vorba lui Popper: vraja lui Platon nu te poate cruța.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Platon, varianta *hard*

interview

Care e cel mai nerealizabil vis al dumneavoastră?

ANNAMĂRIA AMIK

Traducătoare, eseistă

Sintagma „vis nerealizabil” mi se pare un pleonasm și un paradox în același timp. Visul ca aspirație crește firesc pe solul unui suflet sănătos, care caută să se depășească, să iscodească ceea ce este dincolo de zare. Prin frumusețea visului, prin faptul că inima se deschide și i se lărgeste orizontul, visul este deja o realizare în sine. Exercițiul de autocunoaștere, introspecția conturează vise compatibile cu firea mea, așadar ele trebuie să fie realizabile, măcar la nivelul speranței, altfel nu le-aș cultiva. Pentru mine, visul – orice vis – este o așteptare a divinului, a întâlnirii vindectoare cu infinitul intermediat de celălalt, de cultură. Dar pentru că e infinit, întâlnirea nu îl epuizează. Rămâne nerealizabil, însă minunat de nerealizabil și, eludând încercarea de a fi cuprins, rămâne și un vis.

Dacă, de dragul unui răspuns mai palpabil, ar fi să delimitez această realitate la un singur obiect care întrunește criteriile conceptuale ale visului, acesta ar fi: a trăi toate viețile alternative pe care nu le-am putut trăi, deoarece alegerile pe care le-am făcut în diverse momente ale vieții au eliminat toate celelalte opțiuni posibile. La decernarea unui premiu literar în 1995, Ja-

atrasă de încercări riscante și de sporturi extreme. Dar gândul că aș fi putut vedea de sus, într-o legănare subtilă, peisaje unice, mi-a dat totuși târcoale. Se înțelege, deci, că nici cu parașuta nu am sărit din avion, deși călătoresc frecvent. Doamne ajută că nu a fost nevoie! Abia atunci visul s-ar fi transformat într-un coșmar.

În anii '90, o organizație franceză din Mulhouse a adus la Timișoara un balon cu nacelă pe care l-a înălțat din centrul orașului, spre încântarea copiilor și a fotoreporterilor. N-a fost ușor de umflat, ceva dificultăți tehnice au făcut anevoioasă operațiunea, dar până la urmă s-a desprins. Deși mult așteptată de cei mici, călătoria balonului a fost demonstrativă, fără călători. Am scris atunci, evident de la sol, un articol șugubăț cu titlul „Balonul lui Mulhousen”, aluzie explicită la simpaticul baron de Munchhausen, personajul mincinos al scriitorului german Rudolf Raspe. Azi ofertele sunt pe tot internetul: pentru 1500-2000 lei oricine cu inima tare se poate plimba deasupra lumii cu balonul. Poate ar fi frumos, dar prioritățile financiare mi s-au schimbat. Și nici inima nu mi-aș pune-o acum la încercare.

Suntem aproape de vremea când ne vom deplasa cu drona. Mai vedem. Deocamdată e subiect de glumă. Un coleg hâtru cu mâna în ghips explica așa ce a pățit: „Am căzut din dronă”. Iar pentru călătoria pe Marte, aflată într-o efervescentă pregătire de către geniile noulor tehnologii de la NASA, rog nu contați pe mine. Rămân cu visul.

IOANA BÂNDEA CONSTANTINESCU

Scriitoare

Majoritatea lucrurilor la care visez, atunci când trecem de obișnuitele dorințe legate de sănătate și familie, nu par chiar de domeniul fantasticului. Sunt, însă. Pentru mine, cel puțin. Aș vrea să pot trăi din scris, să am o casă nu neapărat mare, dar luminoasă, cu grădină, acces constant, în caz de boală a celor dragi sau a mea, la un sistem medical în care să am încredere, cu protocoale și uzanțe transparente și funcționale. Să mă entuziasmeze ceea ce fac. Poate nu zilnic, dar măcar de câteva ori pe săptămână. Să trăiesc măcar cu senzația că stă (și) în puterea mea să las în urmă o lume mai bună pentru copilul meu. Toate astea sunt lipsite de *glanz*, de originalitate și de aura pe care o dă cuvântul „vis”. Dar sunt intangibile. Cel puțin de-aici, de unde sunt eu acum, sunt la fel de îndepărtate cum e luna de pe cer.

Lucrurile astea nu foarte mari, nici extraordinare, descriu, poate, normalitatea de altundeva. Sigur că lucrul ăsta mă amărăște tocmai prin falsa lui accesibilitate, dar și prin esența lui: dacă lucrezi în domeniul cultural, nu-ți permiți să visezi prea mult. Ești limitat tocmai de faptul că operezi cu imaginarul, adică un teritoriu teoretic nelimitat, care îți dă voie să visezi la orice. Partea bună e că fărâme din visul ăsta îți licăresc, din când în când, în fața ochilor. Te bucuri de ele. Te bucuri în virtutea inerției. Constați că scrii pentru tine și că nu-ți trebuie neapărat o grădină exterioară, deși ar fi fost frumos să o ai. Speri că boala, dacă va veni, nu va însemna umilință și neputință financiară. Speri, atâtea tot. Te uiți la copilul tău și el e o lume întreagă. Și e mai bun. De mii de ori mai bun ca tine.

DOINA JELA

Scriitoare

Iată o întrebare care ar putea genera un roman-fluviu din categoria atât de prizată azi a ego-ficțiunii. Dar, pentru mine, pericolul de a nu reuși să mă încadrez în spațiul atât de parcimonios al celor maxim două mii de semne nu există. Problema ar fi doar că țin să dau în spațiul acesta explicația de ce nu există pericolul. O să încerc: în 2002, am avut fericirea, că bucurie este un cuvânt slab, să fac cu Vladimir Bukovski un interviu, pe care l-am intitulat „Reușești sau mori”. Titlul însuși reprezenta un răspuns al lui din trei cuvinte (*Do or die*) la

o întrebare a mea de jumătate de pagină, ceea ce, se știe, e total descalificant pentru un ziarist. Deși cred acum că ar fi fost greu oricui să se descurce mai bine: așa răs-pundea el, extraordinar de concis, la întrebări personale. Prin întrebarea aceea a mea, eu voisem să află ce a gândit când n-a abandonat o zi întreagă încercarea de a-și aprinde o țigară de la becul din tavanul celei de pedeapsă, unde fusese închis.

Tot la fel, în legătură cu un episod la care făcea aluzie chiar titlul cărții sale (*To Build a Castle*), formula-sem lung, lung, ceva în esență similar cu tema anchetei noastre: ce s-a ales din acele visuri, „castele în Spania”, clădite ca să suporte reclusiunea, în cei 12 ani petrecuți în Gulag? Iar Vladimir Bukovski mi-a răspuns „Pe unele mi le-am realizat, iar pe celelalte le-am uitat”. N-aș mai fi în stare de atunci de un răspuns mai bun, nici adresat mie, nici altcuiva, la întrebarea asta. Deși știu că s-ar putea să fie doar un citat din VB, cu o mare forță simbolică pentru mine.

Sunt, desigur, un om care trăiește în prezent, având mereu atâtea lucruri de făcut, că îi lipsește timpul necesar pentru a visa, a regreta, a împlini dorințe amânate până acum. Cred, totuși, că mi-aș fi dorit să văd podul pe care Akaki Akakievici a rămas fără manta... Acum, când am zis hai să mă gândesc serios la răspunsul meu personal, da, îmi dau seama că dorința asta a fost destul de intensă pe vremea când mai era timp să mi-o realizez... Dar acum?

MARTIN S. MARTIN

Medic, scriitor

Prin anii '50 aveam 12-13 ani și atracția pentru muzică devenise foarte puternică. Cum singura sursă era radioul, la posturile românești nu puteai să auzi decât jalnice compoziții de tip *Marinică, Marinică, Firicel de floare-albastră* sau *Lalele, lalele*, multă muzică populară și – ca o tratație săptămânală – emisiunea *Din muzica popoarelor*. Dar am descoperit jazz-ul și mai ales emisiunile nocturne ale lui Willis Conover, la *Voice of America Jazz Hour*, transmise de la Tangier, Maroc la ora 11 noaptea. Îi admiram pe King Oliver, Louis Armstrong, Bix Beiderbecke, Charles “Buddy” Bolden, Cootie Williams...Atunci mi s-a născut visul de a deveni trompetist de jazz.

Pe un mic acordeon (Hohner cu 12 bași), aflat în casă, am învățat să cânt, mai mult după ureche, dar profesorul meu de muzică din prima clasă de liceu m-a ajutat să descifrez notele și m-a băgat în orchestra școlii. Necazul era că acordeonul nu era un instrument de jazz și cu orchestra cântam piese ușoare de muzică clasică, menuete, marșuri, polci, dansuri simfonice, fragmente din sonate etc. Nici vorbă de jazz...

Când abia trecusem de vârsta de 14 ani, am descoperit în ziar un anunț despre concursul de admitere la Școala de Muzică, pentru instrumentele pian, vioară, violoncel, clarinet și trompetă. Am alergat la școală și mi-am făcut rapid dosarul de admitere, apoi m-am prezentat la concurs. Eram vreo șapte-opt candidați și pe toți ne-a intimidat unul care venise cu trompeta lui. Știa deja să cânte la instrument, pe când eu nici măcar nu atinsesem vreodată o trompetă. După vreo oră, a intrat în clasa unde așteptam noi, candidații, un domn de vreo 40-45 de ani, cu o față deschisă și un zâmbet plăcut. Dl. Ungureanu ne-a spus că este solist de trompetă la Filarmonica George Enescu și că va fi profesorul celor care reușesc la examen. Ne-a mai spus că vom trece prin câteva probe.

Mai întâi ne-a examinat cu atenție fața, obrăjii și buzele, după care a trimis acasă vreo doi. Apoi ne-a luat pe fiecare de o parte pe rând, a bătut câteva ritmuri pe capacul unui pupitru și ne-a cerut să repetăm ritmul. Am trecut cu toții. Dl. Ungureanu a plecat și am intrat pe rând la comisie. La o masă erau trei examinatori, doi bărbați și o femeie. După ce m-au întrebat la ce școală eram, femeia mi s-a adresat:

- Ce este taică-tău?
- Funcționar, am răspuns.
- Este membru de partid?
- Nu, am spus eu, a fost, dar a fost exclus.
- Din ce motive?
- Nu știu, am zis eu, fără să merg mai departe și să spun că fusese arestat.
- Ar trebui să știi, m-a admonestat femeia, apoi a

vier Marías observă că fiecare cale pe care mergem este formată nu doar din alegerile și din înfăptuirile noastre, ci și din ceea ce nu am ales, din visele noastre nerealizate. De aceea, pentru mine dorința de a putea împlini, paradoxal, visele nerealizate, ar echivala cu demolarea a ceea ce sunt, a vizitorului, ale cărui schimbări inevitabile modelează constant și visele pe care le are. Poate că cele mai nerealizabile dintre acestea reînvie mereu, desenând neîncetat schițe pe țesătura vieții pe care le umplu cu cele realizate.

Dacă nu aș avea încredințarea că visul se poate realiza, nu l-aș mai nutri. Toate visele mele sunt deci, după credința mea, realizabile. Întrucât nu acestea reprezintă tema prezentei anchete culturale, le păstrez tainic acolo unde s-au născut.

BRÎNDUȘA ARMANCA

Eseistă, publicistă

Vis cu Balonul lui Mulhousen. Dacă ar fi să luăm doar visele legate de zbor, s-au adunat în timp destule. Cum ar fi să mă dau cu parapanta? N-am încercat. În anii primei tinereți nu cunoșteam nici cuvântul, cu atât mai puțin aparatul, un fel de parașută cu scaunel care nu se putea vedea pe cerul gri al comunismului. Mai târziu, când se putea, mi-am dat seama că nu sunt deloc

adăugat: examenul tău s-a terminat.

Așa s-a sfârșit cel mai frumos vis al adolescenței mele.

ANGELO MITCHIEVICI

Eseist

În copilărie și o bună parte din adolescență am citit cu pasiune „cărți de călătorie”, mărturiile unor exploratori în junglele amazoniene, în Africa, în arhipelagurile din Pacific. Că se numeau Orellana, Burton și Speke, Magellan sau căpitanul Cook, toți întruchipau pentru mine un tip ideal, cel al exploratorului. Toți descopereau teritorii necunoscute, nu neapărat nepopulate, toți de bucurau de a vedea lucruri și peisaje pentru prima dată, înaintea oricui altcuiva, de a înainta pe teritorii necunoscute, de a interacționa cu civilizații vechi, unele aflate în preistorie, altele cu o istorie bogată. Nu călătorii imaginari mă interesau, ci cei reali, atestați, care-și programau temeinic aventura. M-am decis atunci să fiu unul dintre ei, să descopăr la rândul meu ceva, o insulă necunoscută încă sau un fragment de teritoriu necartografiat, un oraș dispărut în junglă sau aflat pe fundul mărilor. Nu știam că vremea lor trecuse și nu de mult timp, pentru că ce înseamnă 100, 150 de ani în raport cu imensitatea timpului.

Nu eram bine plasat, nu în secolul care trebuia. Trăgeam nădejde că undeva, ceva îmi era rezervat, acel petec de lume încă nedescoperit. Am visat că sunt în locul tuturor exploratorilor, că deșertul ascunde un ued, o cetate invelită de nisip, un fort părăsit și lins de vânturi fierbinți. Am încercat să mi-l imaginez pe doctorul Livingstone și pe Stanley, cei care au descoperit ultima parte necartografiată a Africii, inima ei, navigând pe fluviile Congo și Zambezi, străbătând deșertul Kalahari, privind întinderea lacului Tanganyka. Mă întreb ce vor fi simțit acești bărbați privind răsărituri și apusuri deasupra unei lumi noi, în peisaje nemaivăzute până la ei, înaintând cu fiecare zi în intimitatea unui teritoriu virgin, însemnând pe hartă locuri în regiuni încă albe. Pentru mine, ei sunt oameni așezați în fața măreției creației, a diversității ei, împinși mereu înainte de o curiozitate nestinsă.

Dacă am străbătut sălbăticiii în România mai târziu, locuri de la munte unde puțin știau să ajungă, părți de la Dunărea Veche, canale puțin umblate și limbi de nisip nestatornice scoase la suprafață de secetă am încercat acest gust inefabil de a atinge ceva dintr-o măreție ascunsă. Mi-aș fi dorit o astfel de viață de explorator, un vis hrănit din plin de relatările altora, de experiența lor, de visul lor transformat în realitate. Al meu rămâne prizonier în amintirea câtorva cărți al căror glas mă mai cheamă uneori.

VERONICA PAVEL LERNER

Scriitoare

Tema anchetei mi-a readus în memorie toate visurile din copilărie și tinerețe: să-l fi întâlnit pe Micul Prinț, să fi dirijat un concert simfonic, să fi vorbit cu Adamo, sau, fiind deja în Canada, deși nu eram scriitoare, să fi fost invitată la una din formidabilele emisiuni ale lui Bernard Pivot, la Paris. Și altele, la fel de nerealizabile.

În cursul vieții mele de om de știință am avut câteva *viziuni* pe care le-am realizat. Ele depindeau de inventivitate, de colaborarea cu programatorii care au lucrat cu mine pentru automatizarea procedee- lor propuse de mine. *Visurile* sunt însă o expresie a emotivității noastre, nu prea au de a face cu logica. Și, în marea majoritate a cazurilor, ele nu depind de noi, deci nu sunt realizabile.

Mi-aduc aminte de una din afirmațiile mamei mele (Amelia Pavel) în 2003, cu două luni înainte de a părăsi lumea noastră, adresate d-nei Eugenia Vodă, în cadrul emisiunii *Profesioniștii*: la o anumită vârstă, spațiul accesibil nouă se îngustează. Iar eu adaug: și, corespunzător, numărul de visuri se micșorează. Două visuri mă bântuie însă în ultima vreme, ambele la fel de nerealizabile, deci le voi enunța pe amândouă. Iată-le:

1. De când mă știu am avut nevoie de multe ore de somn. La Montreal, m-am plâns doctoriței, care, aflând asta, a vrut să știe dacă noaptea visez. I-am confirmat că am multe vise, toate superbe. La care d-na doctor s-a mirat: „Și atunci de ce vrei să dormi mai

puțin?”

Așadar, dorm mult, dar visez frumos. În ultima vreme, visez povești, cum ar fi cea despre Congresul internațional al statuilor când, în cele câteva zile ale Congresului, statuile deveneau ființe vii, pentru ca, la sfârșit, să redevină statui. Eu eram reporteriță. Ce frumusețe am trăit atunci! Am scris o mică ficțiune pe baza acelui emoționant vis. Aș vrea ca, după trezire, să readorm în același vis. Uneori reușesc, dar a doua noapte lanțul se rupe. E nerealizabil visul de a reintra în magia nopții precedente, care dispare pentru totdeauna!

2. Poetul Șerban Foarță are un talent uriaș. Cum afirma pictorul Tudor Banuș într-un interviu luat de poetul Nicolae Tzone acum câțiva ani la Paris, Șerban Foarță are răbdarea și minuțiozitatea unui ceasornicar de modă veche, poeziile lui sunt bijuterii șlefuite care strălucesc și luminează-n jur. Ei bine, tot atât de nerealizabil e și visul meu de a scrie măcar o singură poezie cu strălucire asemănătoare.

LUCIAN P. PETRESCU

Romancier, medic

Care e cel mai nerealizabil vis, în ceea ce mă privește? Hmmm... În primul rând, frustrat cum sunt, mă limitează non-numărul (1) al viselor nerealizabile și clasamentul impus. Vorba lui Béla Viktor János Bartók (totuși, născut la Sânicolau Mare – Timiș), întrebat care e cel mai mare compozitor al momentului – “Doar caii la padoc ajung primul, al doilea, al treilea, în cursa din arena hipică”. Așa că o să răspund cam aiurea, conform legii impuse de Edward Lorenz (vorbes de *teoria haosului* sau a *fluturelui* – după forma *atractorului straniu* al aceluiași, chiar dacă aveam 4 ani când l-a impus...), impredecibil și neliniar (ca orice vis nerealizabil). În fapt, ar trebui să atribui sintagma lui Jules Henri Poincaré, dar cui îi mai pasă. Sau poate legii *sincronității* a lui Jung-Pauli, argumentată avant-la-lettre de sinucigașul Paul Kammerer... Legea *serialității*. Vise peste vise, deziluzii peste deziluzii.

Exemple: visul de a mă naște într-o națiune, adică într-o colectivitate, care să fie mai mult decât o populație ce trăiește pe un teritoriu și practică același limbaj articulat. Visul de a mă naște într-o specie care să merite două rânduri de *Sapiens* (cine o fi alipit al doilea Sapiens, și cum de s-a „aprobat”?). Visul de a porni, pe la pubertate, de la o limbă moartă (vă place denominația?) – greaca antică, trecând prin fizica cuantică și sfârșind „pe brânci” în cardiologie. Dar de ce mă mir, nu am invocat mai înainte principiul *incertitudinii*, Heisenberg, *pisica moartă/ vie* (în eventual același moment) sau invers, pândită de Schrödinger, cu tot tacâmul *Măsurătorii de la Copenhaga?* Am muncit pe la 16 ani la o chestie numită *constanta universală cosmologică*, vanitatea-vanității, lui „Albert” îi ieșise cam 0,68, urmașilor în jur de 1, iar eu (urmaș cum sunt), pe la 0,7... Culmea e că Berti avea dreptate... Poate. De la legea lui „poate” încolo, nu prea mai contează. Așa că întrebarea mă prinde (ca de obicei) pe picior greșit.

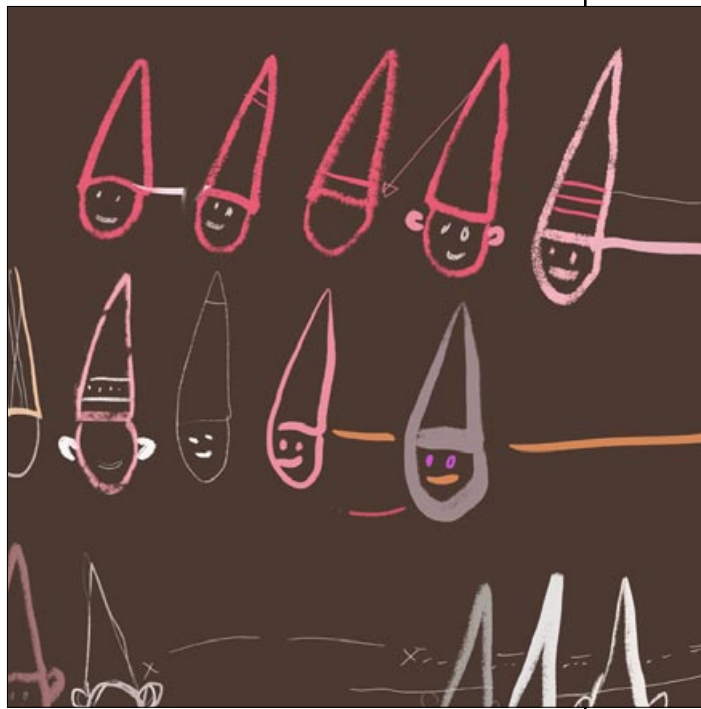
Multe vise (adică vise mari, dacă nu uriașe), puține realități. Nu e o chestie neapărat personală (mă alint eu), e o lege a eșecului universal, că uite, cu asta ne-am ales după alungarea din Eden (sau după revoluția agricolă de acum vreo 10.000 de ani?). Nostalgia după lenea vânătorilor și culegătorilor din grotă. Cert e că aș fi vrut să scriu *cartea care contează*, odată și odată. (Uite, acum și vis de scriitor sau ce o însemna asta). Și mă gândesc că (după toate semnele fiziologice și fiziopatologice) sunt încă viu, mai am timp. Nici nu știu dacă asta e necesar și suficient (ca în matematică). Scriu (cam de mult) la un roman de „aventuri”, care, în fapt, e derularea memoriei irecuperabile a unui mort. “Lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel”. Aiurea, doar

o parafrază banală heraclitică. Ați înțeles ceva din răspunsul ăsta, dragă domnule Cristian Pătrășconiu? Cu cel mai sincer respect, eu cred că nu. Rămâne regula confucianistă – decât să vin cu răspunsuri, mai bine aș cunoaște întrebările. Corect.

MONICA PILLAT

Scriitoare

Am descoperit destul de târziu în viață, cercetând în biblioteca tatălui meu, cărțile de amintiri ale Sabinei Cantacuzino și ale Piei Alimăneștianu (două din cele patru fiice, Măriuța și Tatiana, ale Piei și ale lui Ion C. Brătianu). Între anii 2013 și 2014, Editura Humanitas a publicat, în condiții excelente și sub documentata îngrijire a doamnei Elisabeta Simion, cele două volume ale Sabinei Cantacuzino cuprinse sub titlul *Din viața familiei Ion C. Brătianu*. În ceea ce mă privește, am

reușit doar să îngrijesc și să reeditez la Editura Corint, în 2021, două dintre scrierile Piei Alimăneștianu: *Prin Cetatea lui Bucur* și *Trecutul viu*, iar în perspectivă, la Editura Spandugino, urmează să mă ocup de alte trei cărți ale ei: *Însemnări din timpul ocupației germane*, *Dobrogea și Plaiuri oltenesti*. Mai de curând, m-am cufundat în lectura celor cinci tomuri *Din corespondența familiei I. C. Brătianu*, apărute la Imprimeriile “Independența”, între anii 1933-1935, la inițiativa și prin stăruința Piei, soția marelui om de stat. Aceste cărți extraordinar de consistente și prețioase pentru înțelegerea, nu doar a legăturilor strânse dintre membrii unei familii de distinși politicieni (Ionel, Dinu, Vintilă, fiii lui Ion C. Brătianu), care au jucat un rol decisiv în formarea României moderne, ci și a unei epoci de intense frământări politice, surprinse “la cald”, din perioada cuprinsă între 1861 și 1891, anul morții lui Ion C. Brătianu. Mi-aș fi dorit să lucrez la reeditarea acestor volume de scrisori care restituie într-un fel unic și personal o parte importantă a istoriei țării noastre, voit aruncată în uitare de regimul comunist. Pe de altă parte, la Biblioteca Academiei Române, secția Manuscrise, se păstrează mii de scrisori inedite ale familiei lui Ion C. Brătianu, acoperind perioada 1892- 1945, scrisori care ar merita cu prisosință să fie scoase la lumină și dăruite publicului cititor. Eu nu mai am timpul să mă dedic nici reeditării celor cinci volume de corespondență și nici dezgropării comorilor menționate de la Biblioteca Academiei, însă nădăjduiesc din suflet ca visul meu să fie preluat și împlinit de cineva aflat acum în toată puterea vieții.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

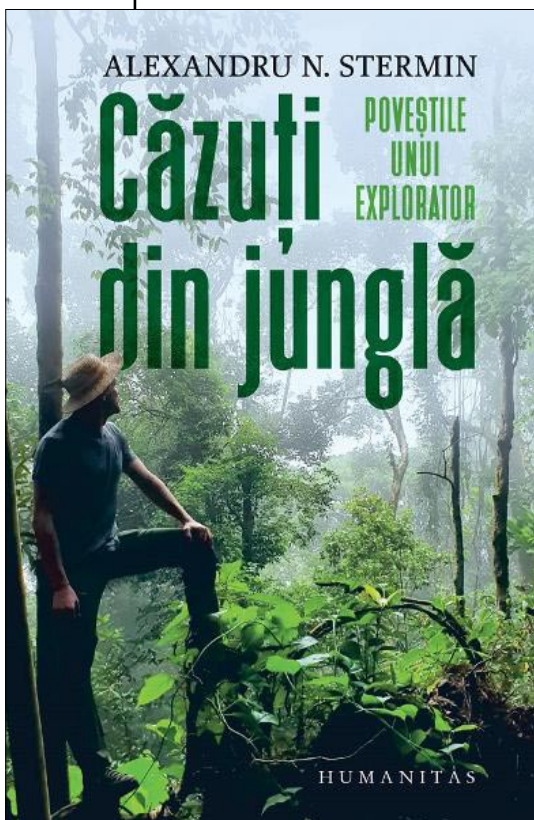
Care e cel mai nerealizabil vis al dumneavoastră?

ancheta

Să nu ne întoarcem la Rousseau

Alexandru BUDAC

Într-o cultură a specializărilor și a carierelor academice infestate de birocrație, pregătirea și dezinvoltura intelectuală a lui Alexandru N. Stermin – biolog, dar licențiat și în teologie, absolvent al unui masterat de filozofie, dar și al unuia de psihoterapie pozitivă – nu are cum să nu-ți stimuleze interesul. Educația complexă, a cărei sursă, din câte pot să-mi dau seama, este o curiozitate tinerească și sănătoasă, completată de încredere în sine și de optimism epistemologic, susține caracterul eteroclit al ultimei sale cărți, *Căzuți din junglă: povestirile unui explorator* (Humanitas, 2022). Eseu de

popularizare a științei, jurnal de călătorie, *memoir* reflexiv, demersul lui Alexandru Stermin se împrășteie dezordonat în multe direcții, însă lipsa formei precise și numeroasele subcapitole aporetice – nu știu dacă i se poate reproșa acest lucru autorului sau își fac efectul aici anumite constrângeri editoriale, privitoare la necesitatea aerisirii conținutului,

ca nu cumva prea multe referințe științifice să sperie cumpărătorul român, avid după simplificări – sunt compensate de speculațiile captivante și depănarea peregrinărilor prin lumea largă.

Alexandru Stermin te convinge cu pasiunea de cercetător al naturii. Câteva dintre observațiile lui privitoare la copilăria solară, petrecută într-un sat din munții Făgăraș, m-au făcut să mă gândesc la Gerald Durrell, înconjurat de animale și capabil să le înțeleagă de mic comportamentul. La concluziile filozofice am rămas însă *bouche bée*.

Prima dintre calitățile lui Alexandru Stermin care mi-au atras atenția este aceea de ornitolog. Îmi plac păsările, dar nu sunt priceput la taxonomii, disting greu speciile. Fascinația ar fi mai degrabă estetică, nu întâmplător John James Audubon se numără printre artiștii mei americani favoriți, deși personalitatea lui detestabilă mă alungă spre benignul poet și pictor naturalist Edward Lear, ai cărui papagali albaștri (*Anodorhynchus Leari*) i-am văzut prima oară la grădina zoologică din Budapesta. Fiul unui proprietar de sclavi francez și al unei cameriste creole din Saint-Domingue, Audubon a fost un tip histrionic, egomaniac și lipsit de caracter. Planșele sale din *The Birds of America* (1827-1838) sunt o contribuție valoroasă la arta naturalistă, în ciuda faptului că nu a avut pregătire științifică.

Reușita artistică stă pe un soclu sinistru: Audubon era vânător și taxidermist înăscut. Dinamismul aviar și penajul flambat cromatic din acuarelele lui reconstituie aura păsărilor ucise și contorsionate ulterior cu sânge rece pe sârme, fiind la fel de artificială ca frumusețea iubitei decedate din poemele și povestirile lui Edgar Allan Poe, al cărui teribilism necrofil mă plictisește și

m-a împiedicat adesea să-l citesc până la capăt.

Cea mai entuziasmantă notă a cărții lui Alexandru Stermin constă tocmai în afirmarea vieții și bucuria de a lua pulsul naturii în foliajul junglei, în urmele lăsate de leopardul de Amur pe malul unui pârau din Siberia, în trăsăturile de *Archaeopteryx* ale hoazinului, în gheizerle Islandei, dar și pe sambodromul de la Rio. Până și în rolul jucat de-a lungul timpului de interacțiunea noastră cu virusurile, Stermin distinge avantajele evolutive. Raritatea și chiar absența răpitoarelor – „vârf de piramidă trofică și indicatori de biodiversitate” – din Siberia îi stimulează observațiile privitoare la necesitatea conștientizării efectelor cauzate de pesticide, și la adoptarea politicilor agricole responsabile.

Constată că pădurile tinere ale Scoției, unde copacii au aceeași vârstă din pricina defrișărilor nesăbuite, urmate de replantări sistematice, nu-și vor redobândi menirea până când arborii scorburoși, bătrâni, plini de larve, nu aduc înapoi populația de păsări cântătoare. Mușcătura unui păianjen veninos, în expediția prin Pădurea Atlantică, îl confruntă nu doar cu perspectiva morții, învățându-l diferența dintre frică și panică, dar mai ales cu însemnătatea certitudinii de a iubi și a te ști iubit acasă, odată ce dispariția ta fizică devine instantaneu iminentă. Evaluarea acestui moment critic ar putea trece drept truism sentimental, dacă exploratorul nu l-ar supune unei analize deopotrivă clinică și intimă, descriind științific reacțiile creierului la durere, și invocând afectuos relațiile cu propria familie.

Căzuți din junglă conține curiozitățile pe care profesorii nu ni le spun la școală, și care ar putea transforma orele de științele naturii în magie, ca să folosesc una dintre expresiile favorite ale lui Alexandru Stermin. Probele scoase cu un tub special din tulpina copacilor se numesc „carote” și oferă informații despre vârsta arborelui, dar și despre ciclicitatea anotimpurilor și fenomenele meteorologice din anii dezvoltării sale. Începând cu 1870 până în prezent, am eliberat în atmosferă două mii de gigatone de dioxid de carbon. În Siberia nu se pot săpa morminte mai adânci de doi metri, căci altfel cadavrele se vor conserva în permafrost. Pasărea de foc, menționată de Herodot și Pliniu cel Bătrân, trăiește în Brazilia (penele ei „se aprind” de la niște ciuperci răspândite în scorburile copacilor din junglă, printr-un interesant fenomen de luminescență). Gustarea dintre mese este un obicei cultural, inoculat, nicidecum necesitate fiziologică. Apariția placentei, accident fericit în evoluția noastră, a fost rezultatul pandemiei „care a afectat strămoșii mamiferelor placentare, care erau mamifere ovipare”. Orice criză majoră (recesiune economică, război, pandemie) are și un efect de „creștere posttraumatică” asupra generațiilor tinere, ce-și pot reconsidera mai rapid situația și prioritățile existențiale.

Pe cât de interdisciplinar este Alexandru Stermin, pe cât de benefic nesățioase sunt deschiderea lui culturală și dorința de a trece credințe sau reprezentări din vechime prin filtru analitic – simbolistica păunului, preluată de greci de la indieni și resemnificată în mitologia lor, și reinterpretată apoi în iconografia creștină, ar fi numai un exemplu –, pe atât de convenționale și derutante mi s-au părut opțiunile sale filozofice. Nu înțeleg cum de nu se sizează niște contradicții flagrante. În primul rând, abuzează de majuscule (Lume, Om, Natură, Viață, Moarte) și de sintagme compuse cu substantivul „ființă”. Nu-ți dai seama dacă recurge deliberat la o retorică desuetă sau ar trebui să identifiți în fraze simptomele beției ontologice, suspectă la un om de știință:

„[...] am ajuns pe tot Pământul și dincolo de el, în univers, după ce am plecat din junglă; însă de fapt n-am plecat, ci am picat, am căzut din ea, căci jungla este paradisul prim al existenței noastre. Dar, înainte să ajungem în paradis, ne-am luat ființa din acea

lume a non-formelor, a preexistenței: ne-am plămădit ca formă de viață într-un ocean.” Dacă asemenea formulări neinteligibile ar compune o parodiare asumată a jargonului heideggerian – *Ființă și timp* se regăsește menționată printre referințe –, aş saluta poanta, dar mă tem că Alexandru Stermin e cât se poate de serios.

Parantezelor fenomenologice li se adaugă noțiuni și mai bizare în context, cum ar fi arhetipurile jungiene. Pentru a explica variațiile în cadrul aceleiași specii sau trăsăturile similare la specii diferite, simetrii și *spandrels* (caracteristici secundare în evoluție, fără funcție adaptativă clară, precum bărbia la om), biologi folosesc acum teoria haosului, structurile analoage din evoluția convergentă, teoria echilibrului punctat și multe altele, ce depășesc puterile mele de înțelegere deplină, dar dacă tot ideile vechi sunt mai bune, un principiu deloc realist în știința contemporană, atunci de ce nu se referă Alexandru Stermin în paginile dedicate anatomiei comparate la *On Growth and Form* (1917) de D’Arcy Wentworth Thompson, studiu vizionar – având în vedere că teoria transformărilor elaborată de biologul, clasicistul și matematicianul scoțian anticipează modelele filogenetice simulate azi cu ajutorul calculatoarelor –, filozofic, sofisticat literar și influent în științele naturii? Ce caută Carl Jung prin jungla ornitologului? Nu văd cum s-ar putea potrivi psihologia analitică și evoluționismul.

Din câte știu, conceptul de „inconștient” este discreditat de neuroștiințe. Freud nu a descoperit inconștientul. L-a postulat în cadrul teoriei sale topice, folosind imaginativ entropia definită de Clausius și răstălmăcind idiosincratismul transcendentismului kantian. El a avut totuși meritul câtorva intuiții uluitoare despre felul cum funcționează creierul uman, în lipsa unor date empirice precise. De aceea, psihanaliza freudiană rămâne interesantă ca filozofie – sau ca „mitologie puternică”, în cuvintele lui Wittgenstein –, în vreme ce terapia psihanalitică a fost de la bun început un eșec și o fraudă de proporții. În schimb, Jung a anulat caracterul individual al inconștientului definit de maestrul său și l-a făcut colectiv, adică transpersonal, împingându-l spre obscuritățile terminologice și misticismul de care Freud voia să păzească psihanaliza. Conceptul jungian de „arhetip” nu poate fi înțeles decât în corelație cu inconștientul colectiv – niciodată demonstrat științific – și cu manifestarea transcendentă denumită „numinosum”, ce străpunge constrângerile eului.

Mai exact, Jung se inspiră din gnoze ca să-și fundamenteze psihologia pe metafizică. Mă îndoiesc că Alexandru Stermin nu cunoaște detaliul. „Călătoria de cucerire a sinelui” cu ajutorul arhetipurilor – Stermin se referă, uneori metaforic, alteori literal, la Vrăjitori, Războinici, Feți-Frumoși – îl conduce pe exploratorul junglilor și ghețarilor spre epilogul rousseauist, unde libertatea, voința și moralitatea sunt înțelese strict prin integrare în ecosistem. Fără să uite majusculele personificante, conchide că noi reflectăm Natura, așa cum Natura ne reflectă. Cu cât recunoaștem mai bine Natura din noi, cu atât ne înțelegem mai adecvat limitele și ne putem bucura de libertate. Ca niște marionete ce-și descoperă fericite sforile, aş descifra eu teza. Determinismul suav terapeutic al lui Alexandru Stermin nu merge până la valorificarea morală a Mamei Natură, așa cum a procedat Rousseau considerând-o imanent bună, cu un corolar teribil: civilizația e rea, întrucât ne corupe și ne rupe de condiția naturală (ideea îi inspiră de atunci pe toți cei dornici să ne facă viața un paradis, de la iacobini la eco-teroriști, și de la elucubrațiile pedagogice ale Mariei Montessori la construcționismul social al studiilor de gen). Faptul că Stermin îl apreciază pe Rousseau ca pe artizanul moralei moderne mă descumpănește.

Așadar, noțiunile de fenomenologie silvestră preluate de la Heidegger, arhetipurile și idealismul romantic din carte sunt în răspăr cu perspectiva științifică asupra lumii. Asta nu înseamnă că Alexandru Stermin nu a scris un eseu de călătorie și de aventură epistemologică ambițios și provocator.

Pe muchie de cuțit, la răscruce de istorii

Cristina CHEVEREȘAN

Sabina Fati e cunoscută publicului român în multiple calități. Mai întâi, ca jurnalist comentator al socio-politicii actuale, asociat cu instituții-fanion ale conștiinței civile și libertății de expresie (*DW, Radio Free Europe, România liberă*, 22). Mai apoi, prin intermediul unor volume pe cât de captivante, pe atât de curajoase și pline de miez în contemporaneitatea ieșită din țâțâni a unei regiuni geo-strategice ce ne privește direct și, nu arareori, mai puțin amical decât ne-am dori să credem în Mileniul Trei. *Singură pe Drumul Mătăsii. 80 de zile, 15.000 km, 2500 de ani de istorie* (Humanitas, 2015) și *Ocolul Mării Negre în 90 de zile. Șapte țări, opt granițe și o lovitură de stat în prime-time* (Humanitas, 2016) au consacrat-o drept autoare de însemnări de călătorie egal hipnotizante și motivante, rezultate din admirabile eforturi de recartografiere fizică și mentală a spațiilor ce ne înconjoară și determină destinele ca indivizi și națiune la confluența culturilor și civilizațiilor eurasiatice.

Despre întâlnire și ruptură, îngemănare și separare, apropiere și alienare dramatice, cu rădăcini adânci în măruntaiele trecutului, se vorbește și în noua apariție editorială din 2022, poate mai necesară și utilă ca oricând. La anterioara explorare a unor zone eminamente nesigure, mai ales pentru o călătoare, Gabriel Liiceanu sublinia: „Dacă și-a pus viața în joc, cum, iată, după doi ani, o face din nou, să nu uităm că isprava ei se soldează cu un câștig enorm pentru noi toți: din călătoria în jurul Mării Negre prin Ucraina, Rusia, Crimeea, Abhazia, Georgia, Turcia, Bulgaria și România a rezultat o carte care ne ajută să ne limpezim istoria, geopolitica și cultura lumii în care suntem așezați. Să ne bucurăm de drumul pe care l-a bătut, ca să fim mai puțin ignoranți”.

În plină, zguduitoare și inacceptabilă conflagrație la granițele unei Români ce se visează liberă și stăpână pe soarta sa, Sabina Fati revine în prim-plan printr-o *Călătorie pe urmele conflictelor de lângă noi. Kurdistan, Irak, Anatolia, Armenia* (Humanitas, 2022), asemenea unui ghid providențial către descifrarea, clarificarea, înțelegerea unor situații aparent inexplicabile și greu de digerat.

Traseul ales își propune să găsească răspunsuri dificil – dacă nu imposibil – de obținut la întrebări ce vor fi băntuit mințile multora dintre locuitorii și examinatorii acestei părți de lume în lunile din urmă: care e sursa neînțelegerilor, confrunțărilor, trădărilor, agresiunilor, reticenței și violenței ce configurează de milenii un areal al marilor ambiții, vanități, așteptări, eșecuri și tragedii? Cum e posibil ca în ziua de astăzi cruzimea, inumanitatea, cinismul, moartea să mai poată fi considerate soluții și practicate ca atare în inima unui univers pe care îl speram demult departe de asemenea tentații și acțiuni înfrigorante și groțefte? Introducerea justifică ceea ce poate părea un demers nu doar temerar, ci și vizionar: el documentează o expediție întreprinsă sub semnul alienant al pandemiei, în vara lui 2021, puțin înaintea băii de sânge începută în iarna anului în curs.

„Imperiile care au stăpânit teritoriile dintre Marea Neagră, Golful Persic și Mediterana au făcut mereu excese și au transformat pentru totdeauna acest loc în spațiul al provizoriului [...] Față de anul 401 î. Hr., lumea din jurul meu este mult mai închisă, mai inflexibilă, mai resemnată, și, poate, chiar mai lipsită de omenie. Am ales drumul lui Xenofon pentru că străbate spații complicate, aflate mereu în fierbere, cu lideri autoritari, ale căror politici ne afectează din ce în ce mai mult. Apoi, aventura lui militară înglobează o geografie care rămâne problematică până astăzi, dincolo de structurile așezate peste istorie, cu ajutorul cărora se reduc distanțele. Infrastructura modernă, șoselele, căile ferate, avioanele nu pot mereu învinge frontierele, și uneori

spațiile se întorc în timp, fiindcă par la fel de greu de străbătut ca acum 2000 de ani. Războiul în diversele lui forme e o constantă a lumii noastre, indiferent cât de mult avansează tehnologia, cultura, civilizația”.

În vremuri de insuportabil război, așadar, ajunge la noi această carte dezvoltată în paliere: experiența personală a unui diarist pe cât de hotărât, pe atât de des deturnat, șicanat, obstrucționat, asaltat de circumstanțe imprevizibile. Expozeul detaliat, impresionant documentat, atent calibrat între cunoaștere și intuiție al unui doctor în istorie pasionat, evocarea în schițe de portret memorabile a unui șir de interlocutori-personaje ce se intersectează și interacționează cu autoarea într-o traiectorie menită, parcă, a conferi sens și înțelegere abstracțiunilor și dezbaterilor sterile ce domină un prezent frecvent lipsit de suflet, conștiință și memorie. Cartea e deopotrivă informativă și plină de nuanțe, captând spiritul locurilor și oamenilor cu bunele și relele nu întotdeauna evidente pentru privitorul din afară, dar și cu exasperările, frustrările, revoltele, descurajările, încrâncenările, indignările celei ce trăiește și consemnează, ca narator, observator și actor în propria poveste.

Tematica volumului se înscrie, inevitabil, în sfera studiilor crizei și traumei perpetue, în contextul instabilității și neîncrederii reciproce milenare. „Peste tot în țările prin care am trecut în această călătorie solitară există răni deschise, autorități abuzive, strategii de extindere, planuri de răzbunare, jurnaliști hăituiți, adevăruri nespuse, războaie ținute cu greu în frâu, inocenți sacrificați pe catafalcul orgoliilor politice”. Ceea ce îi reușește foarte bine Sabinei Fati e trecerea dincolo de politic. Mai precis, incursiunea în jocul turbure al culiselor mai vechi și întortocheate decât epocile. Scrișul său limpede, direct, angajant, cu experiența îndeaproape-cunosătorului de bibliografie la zi și de realități nefiltrate, prilejuiește cititorului ocazia de urmări colorarea unui puzzle extins. El trasează contururi și completează hărți rămase ciuntite de lipsa informației, interesului sau instinctului exploratoriu ce pot face lumină în întunericul de la amiaza Orientului prea apropiat și prea îndepărtat de limitele noastre de pătrundere.

Sabina Fati predă lecții de imersiune aplicată în evidențe pe care mulți preferă să le excludă din bula vacanțelor de relaxare „exotică”. Dă la o parte vălurile succesive ale dublelor standarde din toate părțile implicate și studiate și revizitează momente și decizii-cheie. Iese programatic din zona de confort și testează, prin înregistrare fidelă de conversații, reacții, întâmplări, limitele suportabilității, toleranței și chiar imaginației proprii și ale celui pe care-l invită să o însoțească. Calea nu e nici scurtă, nici ușoară. La fel, lectura: încântătoare pe alocuri, la bucuria descoperirii culturale, poate deveni solicitantă, apăsătoare, emoționantă, deprimantă chiar, prinzând cititorul în amalgamul de densitate faptică și intensitate empatică. Autoarea nu se ferește să surprindă abuzuri și adevăruri incomode din acest „univers precar, în care totul e provizoriu și care transformă tragediile în nimiciuri cotidiane”: epurări, incendieri, masacre, violuri, schingiuri, abandonuri, scindări, amnezii și ipocrizii individuale și colective, campanii de dezinformare și propagandă, invazii și pierderi ireparabile.

Mai mult, recitind, revizuind, proiectându-și trăirile, revelațiile și concluziile de etapă ori de final pe fundalul post-factum al unei conflagrații doar aparent surprinzătoare, ea contextualizează, trasează paralele inerente, unește puncte și pune cap la cap frânturi ale unei panorame în ruine fumegânde, detonată din interior conform unor scenarii devenite regulă de nepermis de multe ori: „Guvernul sirian susținut de armata rusă a executat mai mult de 300 de atacuri cu arme chimice [...] În 2022, când a început războiul din Ucraina, Rusia a folosit exact aceleași tactici, ca și cum Siria ar fi fost doar un poligon de încercare în Orientul Mijlociu pentru ceea ce urma să se întâmple în Europa”.

A nu se deduce din actualitatea și racordarea comentariilor la imediat că avem de a face cu un discurs

oportunist. Dimpotrivă, scriitoarea face tot ce îi stă în putință pentru a multiplica perspectivele și a include voci din întregul spectru al celor forțați la o echilibristică periculoasă, dacă nu fatală, pe marginea prăpăstiilor ce nu încetează să se caște.

De la ziariști, filozofi, scriitori, profesori la edili locali și lideri spirituali, misionari, activiști, șoferi, comercianți de bazar, gospodine și militante, glasurile și punctele de vedere se amestecă, găsim loc în paginile menite să expună, nu să condamne, să plaseze victimele și atacatorii din interminabilul joc al oglinzilor paralele într-o ramă încăpătoare, ce permite detașarea, analiza și chiar coexistența pe care realitatea din teren le-a suspendat demult. Postura de femeie într-o lume brutal patriarhală, dar și cea de pelerin anonim pe cărări neștiute sau atent controlate, îi oferă îndrăzneței partenere de dialog și protagoniste de monologuri interioare acces la istorisiri și elemente cruciale pentru evidențierea unor mentalități și moduri de viață și exprimare (sau reprimate) particulare. Discriminarea flagrantă și tratamentele la limita barbariei aplicate „sexului slab” revin constant în narațiunile fragmentare pe care Fati le culege de la interlocutoarele de ocazie, ducând noțiunea de conflict în afara sferei militare, în chiar inima unor societăți segregate nu doar de clasă ori afinități (s)elective ale regimurilor la putere, dar și de apartenențele de rasă, etnie, gen ce vin la pachet cu povara nemiloasă a stereotipurilor.

Există pasaje greu de reprodus sau asimilat prin însăși prisma cruzimii conținutului lor, a durerilor sfâșietoare pe care le aruncă în fața cititorului siderat, devenit spectator oripilat, încă neputincios, dar tot mai conștient. Pe de altă parte, cărții nu îi lipsește câtuși de puțin sensibilitatea. Dimpotrivă. Apropierea de indicibil și împachetarea lui în formă palatabilă pentru (mai) vesticul martor se face adesea prin ochiul, mintea, inteligența descriptiv-analitică și condeiul înzestrat al unui povestă de cursă lungă și talent evocator cu detentă considerabilă. Nimic nu e prestabilit, impus, epifaniile survin la tot pasul, transformarea e cu atât mai semnificativă. Între noduri de tensiune de nedeșfăcut și iluzia unui respiro, imaginile ce poartă taine și profeții destinate unor decodări ulterioare sunt sugestive:

„Se lasă seara, și ruinele sunt înconjurate de lumina asfințitului. Nu e nimeni în jur, și magazinele bizantine înșirate în apropierea sinagogii antice par să se anime cu negustori, cu bărbați care se strâng în grupuri să-și spună ultimele zvonuri, cu femei care se tocimesc pentru fructe sau făină, cu vânzători ambulanți de limonadă, și printre ei niște copii care aleargă desculți în praful verii. Mai în spate, nobilii cetății se relaxează în baia publică și discută despre război, dragoste și moarte. Nimeni nu se grăbește niciunde, viața are timp să fie trăită, chiar dacă în cazarmă soldații se pregătesc de un marș lung, din care nu sunt siguri că se mai întorc”. Mereu plasată în marginea temelor și valorilor esențiale, plonjând în ele alături de populații diverse, înotând în răspărul unei istorii ce fluidizează granițele celor ce se pot cuprinde în cuvinte, cartea Sabine Fati nu se poate rezuma. Eventual conspecta și interioriza.

Întoarceri în prezent

Grațiela BENGHA

Voi spune de la bun început că lectura acestei cărți a însemnat pentru mine mai degrabă o experiență existențială. Livrescul a stat, în acest caz, în plan secund. Pentru că, în *Dialoguri, pagini de jurnal* (Brumar, 2021), Cornel Ungureanu a redistribuit centrele de greutate: prioritatea simbolică e acordată sferei personale, întâlnirilor care au reconfigurat trasee – de lectură, dar mai ales de existență. Chiar și prima parte a volumului, dedicată lui Mihai Șora, Axente Sever Popovici, Vintilă Horia, Arșavir Acterian, Ovidiu Cotruș, Petru Vintilă, Sorin Titel, lui Petre Stoica și Anișoarei Odeanu, în această cheie se cuvine citită – cu toate acroșajele paginilor mai vechi ale criticului, de la cele despre literatura exilului până la *Mitteleuropa periferiilor* și *Istoria secretă*...

Carte concepută după încheierea *Geografiei literare a României*, în cadrul căreia volumul dedicat Ardealului a necesitat documentarea cea mai extinsă și s-a dovedit cel mai

difficil de conceput (după cum mărturisește Cornel Ungureanu într-un interviu acordat Adriannei Babeți), *Dialoguri, pagini de jurnal* e o recapitulare necesară. „Simțeam nevoia unor amintiri – amintirea unor oameni care au însemnat ceva în viața mea”, scrie criticul într-*O notă*. Conținutul memoriei se decantează, așadar, în forma evocărilor și a dialogurilor – materializare a străduinței autorului de a-și confirma un loc în lume, cu sprijinul amintirilor. Ca oglindire și poziționare a si-

nelui, dar și ca înțelegere a celui alt, identitatea e reconstruită prin rapelul memoriei, prin re-cunoașterea unor întâlniri care au produs, la rândul-le, cunoaștere.

Osubminare stăruitoare a rutinelor: paginile de istorie și critică literară sunt străpunse de tăieturi din presă și împânzite de scrisori (ale lui Mircea Eliade, Ovidiu Cotruș, Axente Sever Popovici, Vintilă Horia și Iosif Titel) – ceea ce face ca structura de *puzzle* complex (marca Ungureanu) să se formeze și să se mențină prin echilibrarea tuturor acestor crochiuri. Bunăoară, popasurile în dreptul romanelor lui Sorin Titel se petrec abia după

ocolul prin întâlnirile formatoare ale scriitorului cu proza lui Cehov, cu imaginile cristice din romanele lui Dostoievski sau cu modelul Robbe-Grillet. Iar întreaga construcție a evocării autorului bănățean își luminează conturul odată cu includerea unor scrisori ale lui Iosif Titel, tatăl scriitorului (din care aflăm traseul unui roman neterminat, *Melancolie*, și istoriile contorsionate ale altor cărți).

Mai mult: evocarea lui Sorin Titel își schimbă perspectiva confesivă, prin inserarea unui interviu pe care scriitorul i l-a dat Brîndușei Armanca: „Întotdeauna am vrut să scriu despre lucruri fundamentale. Am oroare față de literatura pur conjuncturală care vorbește despre lucruri trecătoare. [...] Pe mine m-a obsedat această temă ce privește sentimentul matern și filial” (p. 121). Ca operator mental cu înțeles structurant, arhetipul matern a generat o lume imaginativă în care spațiul se verticalizează, iar trecutul e prezentificat. Cu alte cuvinte, romanele lui Sorin Titel adună la un loc pliurile timpului, indicii și artefacte din care reconstituim fragmente ale identității unui spațiu. De aceea, (dacă mi se permite să preiau termenii lui Bertrand Westphal) ajung să hrănesc memoria locului. Mai exact, memoria Banatului.

Nu altfel stau lucrurile cu celelalte evocări, încadrate de câteva tușe contextualizante, străbătute în lung și-n lat de convergențe sau concentrate în puncte de tensiune. Începute cu rememorarea primei întâlniri (în casa actorului Emil Reus), paginile despre Ovidiu Cotruș continuă cu schițarea admirației pe care Mircea Eliade i-o purta celui care a făcut o călătorie la Paris în 1969. La fel ca alții care l-au cunoscut pe Cotruș, Eliade era uimit de vitalitatea, inteligența și memoria formidabilă a celui care (după cum scria istoricul religiilor în jurnal) „trăiește printr-un miracol”. „Mereu pregătit să numească miracolul, Mircea Eliade trăiește o ușoară stare de exaltare”, comentează Cornel Ungureanu la pagina 76. Iar adăugarea unor scrisori ale lui Eliade (păstrate de doamna Delia Cotruș) permite virajul spre o altă sursă a exaltării eliadești: „opus magnum” – marea operă pe care voia să o ducă la capăt, cu pagini abia încheiate despre Zarathustra și religiile iraniene.

Ca atare, existența e principalul nucleu de interes din cartea lui Cornel Ungureanu, chiar dacă atenția criticului se rotește, în mod repetat, spre literatură. În cazul lui Petre Stoica, de pildă, raportul dintre existență și scriitură stă sub semnul lui *homo aestheticus*: „Fiindcă existența lui Petre Stoica are stil. Acest stil și-l construiește scriind, dar și deconspirându-și secretele – evocând, pentru uzul iubitorului de poezie, epopeicele întâmplări ale existenței sale de poet.” (p. 135). *Grosso modo*, prin arhivarea pe care se sprijină, evocările lui Cornel Ungureanu restabilesc legătura dintre trecut și prezent prin potențialitate (concretizată în acumulări de texte și atitudini plasabile într-un orizont semnificativ) și prin actualitatea nuanțată (determinată de perspectivele din care e privit un anume context).

Investigațiile dialogale din prima parte a volumului – în măsura în care pun în oglindă idei și forme discursive ori adună și oferă sugestii – iau forma interviurilor din segmentul central al volumului. Conversațiile pe care istoricul literar le-a avut cu Ioan Pinte, Călin Crăciun, Daniela Sitar-Tăut, Cristian Pătrășconiu, Adriana Babeți, Iulian Boldea, Robert Șerban și Lăcrimioara Ursă aduc la lumină reflecții depre literatură (fresc, nu-i așa?), rememorări și recuperări. Dar, mai ales, sugerează o stare – în evoluția ei constitutivă. Întristă-

sunt reluate în grabă, cu patimă și când sunt spuse cu lenitate ritualică și când au parfum de epocă ori sunt spuse cu scop memorialistic și istoric. [...] Adicția la povești este una dintre puținele plăceri pe care le mai avem în vremurile de-acum.” (p.7).

Lumi de ficțiune, lumi de realitate e un volum care cuprinde paisprezece studii publicate de-a lungul unui deceniu în reviste de specialitate. Include o zonă de tranziție (reprezentată de T. S. Eliot, Antonio Lobo Antunes, Roberto Bolaño și Andrei Codrescu) și două lumi opuse: de o parte găsim lumile de ficțiune, imaginate de scriitori care „creditează imaginația cu tendință” (J. R. R. Tolkien, C. S. Lewis, Marie Darrieusecq, Will Self, Leonid Dimov, Mircea Cărtărescu), de cealaltă parte îi descoperim pe autorii care „mizează pe realitate, apelând la un realism descriptiv, cu demonstrație, ori la un realism distopic/ antiutopic” (Sei Shonagon, Franz Werfel, Ion D. Sîrbu, Patrick Modiano, Elfriede Jelinek, Herta Müller, Ludmila Ulițkaia).

Ruxandra Cesereanu izbutește să îmbine lectura de specialitate cu cititul de plăcere. De aceea, Lectura nu e amenințată de corvoadă, iar scrisul – umbrît de o discursivitate convențională. Autoarea poate fi deconcertant de exactă, dar nu mai puțin izbitor de pasionată. Dedicată literaturii cu o seriozitate-ludică, îmbină chibzuința cuprinzătoare cu un soi de prospețime care face ca precizia raționamentului să nu ignore mulțumirea degustării. „Am scris captivată de autorii aflați în această carte, de lumile și ideile lor. De credința lor în literatură și, uneori, de bălălia lor pentru literatură și memorie.”, mărturisește în *Argument*.

M-am întrebant care mi-ar fi alegerea dacă ar trebui să numesc un singur studiu dintre cele care alcătuiesc volumul. Și am ezitat îndelung. Să fie cel dedicat lui Tolkien? Aici, înainte de a ajunge la nuanțările lui Kathryn Hume din *Fantasy and Mimesis*, autoarea pleacă de la afirmarea existenței unui „complex *fantasy*” ce „mărturisește despre viața psihică

toare. Recapitulativă. Care se preschimbă din promisiune în sintetizare epuiza(n)tă.

Ce regrete are în privința cărților pe care nu le-a scris?, îl întreabă Robert Șerban pe Cornel Ungureanu. Aflăm (la paginile 232-233) că sunt mai multe: *Slavici și lumea lui*, al doilea volum din *Istoria secretă a literaturii române*, care să fi cuprins documente din arhivele CNSAS, și o carte despre unchiul criticului, un chirurg remarcabil, Ilie Săbăilă (ginecele lui Aurel Dobrescu, un apropiat al lui Iuliu Maniu). „Ce anume – din ceea ce este fundamental – sunteți sigur că nu ne poate da literatura?” îl chestionează Cristian Pătrășconiu. „Imunitatea. Un drum mai puțin accidentat către Cărțile sacre”, răspunde Cornel Ungureanu. Și continuă, puțin mai încolo: „Pot privi cu melancolie spre cărțile mele – încerc să le dau la o bibliotecă din oraș. N-au loc. Am încheiat *Geografia literară a României*, va avea multe pagini – unde va avea loc? Locul ei? Va fi nevoie de ea? Da, eu cred în literatură. Dar cei de după noi?” (p. 210-211).

Evocările și dialogurile lui Cornel Ungureanu nu se refugiază în marote și nici nu se agață de un singur unghi. Sau metodă. Intervențiile criticului nu alterează realitatea. Și nici memoria literaturii. Le structurează. Și ne amintim că, în construcția memoriei culturale, literatura constituie un pilon de susținere, iar textul memorialistic atrage o paletă întinsă de perspective posibile.

Dar memoria personală? După ce a explorat-o istoricul literar, o reține jurnalul: „În luna august, drumurile mele se vor desfășura între Timișoara – redacție, farmacie, Zăgăjeni – casă, Caransebeș – spital.” Era 1 august 1989 când Cornel Ungureanu a scris aceste rânduri. Paginile care încheie volumul sunt notațiile diaristice prin care un fiu își ia rămas bun de la mamă. În spital. „Acasă, toate lucrurile ei vor muri împreună cu ea./ Să mai scriu că îmi face bine să stau cu ea, să o privesc. E o bătrână frumoasă. Mai are un rest de cochetărie (cum arăt? probabil groaznic, nu m-am spălat azi, aici...). Și în afară de petele de sânge – totul e pătat cu sânge – arată bine.” (p. 258).

Vârsta inocenței, în care e ignorat misterul vieții, al morții, al timpului, a fost lăsată în urmă. Fiul a luat contact cu o realitate căreia i se opunea nu numai prin gestică ritualică de zi cu zi, ci și prin consemnarea diaristică - devenită o formă de discurs împotriva morții. Dar și de împăcare cu ea. Reluarea acestor pagini la mai mult de trei decenii după scrierea lor așază *Dialoguri, pagini de jurnal* în orizontul tematic al reazășării (nostalgice) și într-un stil dominat de expansiuni neașteptate sau de retrageri bruște, de șarje exploratorii sau reculuri. Cu alte cuvinte, obsesia întoarcerii poate fi considerată o procedură esențială în multe dintre cărțile lui Cornel Ungureanu, care se realizează atât la nivelul subiectului, prin împletirea unor fire tematice recurente, cât și la nivel structural, prin virajele frazei, dar și prin modificarea distanțelor - de la alonja istoricului literar la (dureroasă) confesiune. Și de la memoria individuală la memorie textuală.

Poate că trecutul trebuie să rămână, în viețile noastre, la fel de plin de resurse ca viitorul. De aceea, nu citesc *Dialoguri, pagini de jurnal* ca pe o modalitate indirectă de a face bilanțul unei vieți. Chiar dacă plutește deasupra ei amarul unei încheieri, o vād ca pe un exercițiu de continuitate și durabilitate a identității, în care (dacă e să reiau planurile temporale decupate de Sf. Augustin în *Confesiuni*) prezentul lucrurilor trecute și prezentul lucrurilor prezente își dau mâna cu prezentul lucrurilor viitoare.

individuală, dar și a colectivității, prin constelații de simboluri și narațiuni care au scopul de a coagula o istorie a maturizării conștiinței și a revelării inconștientului colectiv legat de o realitate alternativă, compensatoare” (p. 41).

Să fie cel despre *Dimov neogoticul*, cu dimensiunea „voit abracadabrantă în poezia lui”, cu misterii și inițieri în para-lume? Sau paginile despre metamorfoze în romanele lui Will Self și Marie Darrieusecq? Ori despre minorat și feminicid în 2066 al lui Roberto Bolaño, cu toată polemica dintre machism și marianism? Nu pot ignora nici studiul despre *Imago* al Ludmilei Ulițkaia, cu fixarea funcției subversive a literaturii, așa cum nu pot fi lăsate deoparte nici paginile despre proza etică a Hertei Müller, care evidențiază trauma așteptării interogatoriului - poate mai apăsătoare decât interogatoriul propriu-zis (abuziv și traumatic, la rândul-i). Nici structura hibridă a lui Andrei Codrescu nu poate fi uitată, fiindcă „o asemenea asumare este utilă din două motive: pe de o parte ușurează travaliul analistului literar, avantajat de auto-recunoașterea polimorfă a autorului; pe de altă parte, transparentizează demonstrativ (dar și polemic) structura (internă cu ramificații externe) de tip mozaic, care conține însă în același timp, un refuz al clasificării, o predispoziție autodefinitorie către anarhism.” (p. 228).

Și totuși, dacă ar fi să aleg un singur studiu, atunci m-aș opri la observațiile despre catabaza din *Adio, Europa!* a lui Ion D. Sîrbu, cu paralelismele bulgakoviene, cu volutele care urmăresc rescrierea în cheie românească a cuplului din *Maestrul și Margareta* și cu strategiile imaginate de prozator pentru a da o replică la *Condiția umană* a lui Malraux – ceea ce mă face să vād în romanul lui Ion D. Sîrbu un model intertextual și autoreflexiv.

Lumi de ficțiune, lumi de realitate se configurează în prelungirea cărților luate în discuție. Participă la adevărul lor. Și, implicit, la realitatea pe care (prin imaginare și/sau memorie) povestea o modelează. (G.B.)

Dependențe

Oricât de variate i-ar fi preocupările (și știm cât de diverse sunt), Ruxandra Cesereanu le acoperă prompt: trece de la poeme la proză și de la studii despre represiunea comunistă la pagini despre imaginar, cu eleganța unei acrobății îndelung exersate. Recent apărută, *Lumi de ficțiune, lumi de realitate* (Tracus Arte, 2022) e o carte care mi-a amintit, într-o oarecare măsură, de *Biblioteca stranie*. Publicată în 2010, aceasta din urmă aduna eseuri despre romane insolite prin subiect, situație sau construcție epică. Dar, dacă osatura teoretică era abia schițată în *Biblioteca stranie*, într-o *Introducere* înrădăcinată în solul conceptual irigat de Roger Caillois, Tzvetan Todorov și Marcel Brion, *Lumi de ficțiune, lumi de realitate* se profilează pe un background academic mult mai dens, care își schimbă compoziția în funcție de particularitățile de abordare a subiectului.

De la dependența de poveste pleacă Ruxandra Cesereanu în noua ei carte. Îmi amintesc că, în *Povești care au schimbat oamenii, istoria și civilizația*, Martin Puchner observa că trăim într-o lume modelată de literatură și că planeta noastră e o *lume scrisă*. Ei bine, paginile scriitoarei clujene se opresc asupra unor autori care sunt, în primul rând, mari povestitori. De aceea, au influențat (sau încă influențează) lumea. „*Hic sunt leones!*” Spre norocul nostru, al tuturor, faptele umane din secolul XXI sunt încă adicte la povești: fie că ele sunt auzite într-o cafenea plină de fum și zgomote, fie că sunt ascultate în locuri pașnice și intime, între prieteni, fie de sărbători, fie în zile negre, oriunde ar fi să fie și oricum, poveștile împlânzesc lumea noastră, o fac ingurgitabilă sau mărturisesc despre ea și dramele ori tragediile sale. Poveștile au fascinat dintotdeauna: și când

(Auto)portret al artistului (ne)supus

Alexandru ORAVIȚAN

„Toboșar caută muzicieni pentru a forma o trupă”: de la acest anunț scris de mână și postat la avizierul Mount Temple Comprehensive School din Dublin în septembrie 1976 de către Larry Mullen Jr., în vârstă de paisprezece ani, a plecat una dintre cele mai importante povești din istoria muzicii rock. Ce a început din ambiție pură, sub forma unui exercițiu de a emula direcția punk și post-punk setată de The Clash, The Sex Pistols sau Joy Division, s-a transformat într-un fenomen muzical ce a depășit rapid granițele Irlandei pentru a „săruta lumea și viitorul”. Însă ce separă trupa U2 de rădăcinile post-punk este caracterul imnic al cântecelor, dedicarea și atenția acordată nu doar unei forme, ci unor emoții evocate în versuri, linie melodică și compoziție, rezultat din eforturile conjugate ale celor patru membri ai trupei. Paul Hewson – Bono (voce), David Evans – The Edge (chitară), Adam Clayton (chitară bas) și Larry Mullen Jr. (tobe) au creat unele dintre cele mai răscolitoare imnuri ale sfârșitului de secol XX tocmai prin capacitatea de a purta ascultătorul spre zonele de dincolo ale sensibilității, iar elanul creator nu dă semne de oboseală nici în primele decenii ale actualului secol.

Cei patru membri au cizelat și perfecționat o rețetă cu impact asigurat: melanjul dintre melodiile atent lucrate și crochiurile schițate în versuri ce egalizează portretele intime și delicate cu peisajele maiestuoase ale minții, născute dintr-o spiritualitate profundă. Impulsul spiritual, liant între membrii trupei, le separă compozițiile de cele ale contemporanilor. Muzica trupei U2 nu marchează nicio dată o evadare; dimpotrivă, invită la o contemplare atentă a sinelui și a rolului pe care fiecare dintre noi îl jucăm în ecuația mult mai amplă a vieții: „Cântecele noastre nu sunt asemenea copiilor noștri, ci aidoma părinților noștri. Ele ne spun ce să facem, cum să ne comportăm, cum să ne înfruntăm fricile, cum să ne recunoaștem victoriile sau înfrângerile. Devenim supuși cântecelor noastre.”

Surrender: 40 Songs, One Story¹, autobiografia îndelung așteptată a solistului trupei U2, Bono, propune infinit mai mult decât un autoportret al artistului ajuns la maturitate deplină, cu operă solidă în spate. Pentru ascultători și fani, faptul că Bono nu e un textier convențional nu reprezintă un secret. Versurile sale pot fi citite adesea sub forma unor poeme în care talentul răzbate constant la suprafața textului prin metafore izbutite, directetea exprimării sau trimiteri mai mult sau mai puțin subtile către Psalmi sau Epistole, către operele unor autori esențiali (de la irlandezii James Joyce și Seamus Heaney, englezii William Blake și William Golding, până la americanii Norman Mailer, Raymond Carver și Allen Ginsberg), crâmpie din evenimente definitorii pentru confruntarea dintre micile și marea Istorie sau elemente de cultură populară anistorice, ce țin de însăși fibra umanității contemporane. Marca distinctă a stilului lui Bono asigură trăinicia scriiturii din *Surrender*, seducătoare și incitantă mai ales prin franchețea autorului. Pe măsură ce cititorul se adâncește în lectură și e prins în mrejele succesiunii de confruntări mirabile cu destinul, mărci ale unei auto-analize de o adâncime neașteptată sunt tot mai vizibile.

Cartea e structurată în patruzeci de capitole, fiecare purtând titlul unei melodii U2, iar în deschiderea fiecărui capitol cititorul găsește versuri din piesele omonime și câte un desen realizat chiar de Bono. Criteriul cronologic, deși urmat cu suficientă conveniență, nu e definitoriu pentru ordonarea capitolelor sau a pieselor în *setlist*-ul

acestui volum. Primează criteriul impactului afectiv, al creionării unor trăiri născute din suprapunerea bine-cunoscutelor melodii peste episoadele biografice care le-au generat. Astfel, n-ar trebui să surprindă conexiunile și podurile peste timp realizate de autor pe tot parcursul cărții, de la același episod biografic reflectat în cântece lansate la decenii distanță, până la noile variante *live* ale hiturilor din legendarele concerte ale formației.

Mai bine de o treime din carte este dedicată conturării portretelor celor ce au jucat un rol definitoriu în evoluția spirituală și artistică a lui Bono. Surprinzătoare e ideea de continuum dintre viața personală și carieră; cele două dimensiuni devin nu doar atent imbricate, ci inseparabile după momentul asumării reflectării proprii conștiințe în perimetrul zonei artistice. Nașterea într-o casă mixtă confesional – tatăl, Bob, era catolic; mama, Iris, protestantă – i-a înlesnit expunerea și înțelegerea ambelor dimensiuni ale unei vieți spirituale deseori turbulente pentru Irlanda. Pierderea tragică a mamei în 1974, când tânărul Paul avea doar paisprezece ani, a constituit primul moment definitoriu, utilizat în multiple rânduri pentru sondări ale conștiinței prin forța muzicii, în melodii precum „I Will Follow”, „Tomorrow” sau „Iris (Hold Me Close)”. Fără să dispară cu totul, haloul lăsat în urmă de Iris s-a topit într-un doliu perpetuu, conflictele izbucnind tot mai frecvent în casa din Cedarwood Road, locuită acum de trei bărbați – tatăl, Bob, și fiii, Norman și Paul.

Evadarea au oferit-o viața străzii și prietenii ce nu s-au destrămat cale de-o viață; comunitatea din jurul Cedarwood Road a prilejuit o primă confruntare cu sinele: „Dădeam piept cu fricile noastre, care ne aruncau direct în brațele curajului. Voiam să ne fondăm propria țară, sau cel puțin propriul oraș. (...) Aveam o limbă doar a noastră, un umor propriu, de neînțeles pentru alții. Eram dadaști înainte să avem habar de astfel de curente artistice.” Contrastul dintre această frondă timpurie și conștiința spirituală deja existentă l-a apropiat pe Bono de viitorii colegi de trupă, Edge, Adam și Larry, odată cu prima întâlnire a formației în bucătăria familiei Mullen din septembrie 1976. Acest moment aparte a fost urmat în aceeași săptămână de altul: prima ieșire în oraș cu Alison Stewart, viitoarea soție, inspirație pentru unele dintre cele mai importante cântece ale formației. Lunile și anii următori au adus în proximitate figuri devenite parte din „marea familie U2”, care s-au dovedit egal responsabile pentru sinergia celor patru talente principale: managerul Paul McGuinness, muzicienii vizionari Brian Eno și Daniel Lanois, fotografii Anton Corbijn ș.a. Bono accentuează în primele capitole dificultatea începuturilor și ezitățile legate de viitorul formației, născute din conflicte spirituale, de negare a chemării lui Dumnezeu. Însă stăruința într-un crez comun, într-o „misiune a muzicii” de a exorciza fricile, temerile și angoaselor de diverse naturi au pus bazele unei longevități rare în istoria muzicii rock.

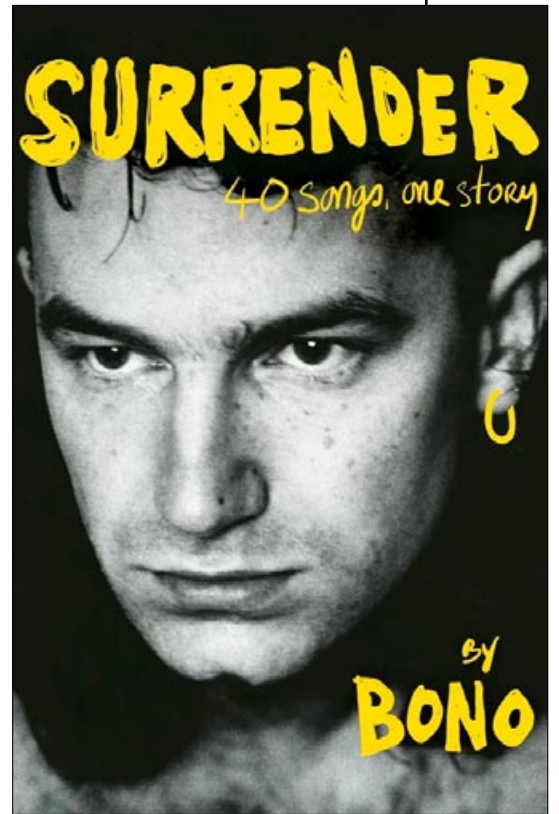
„Doar o persoană prea plină de sine poate plâsmui un trai dus departe de preocupările lumești. Uneori trebuie să refuzi chemarea religiei, să o înfrunți și să-i spui nu. O religie care-și pedepsește și înjosește credincioșii nu poate fi sinceră în fața lui Dumnezeu. (...) Muzica îi poate duce pe oameni din punctul A în punctul B, dar mai întâi trebuie să te poarte pe tine, solist sau muzician. Înainte ca faptele bune ale muzicii să se facă cunoscute, misiunea ei este să-i salveze pe creatorii de muzică.” Această izbăvire prin muzică hrănește energiile creatoare ale membrilor U2, inclusiv prin alegerea colaboratorilor și definitivarea metodelor de lucru. Paginile dedicate actualității creației, aducerii versurilor și melodiei în lume, sunt fascinante nu atât prin depistarea meticuloasă a surselor

de inspirație neașteptat de diverse, ci mai cu seamă prin intensitatea eforturilor de negociere, de atingere a consensului.

Crearea unui „moment în care muzica poate sugera o altă lume” poate avea loc doar în urma perfectării artei compromisului, „unul dintre cele mai subestimate cuvinte din orice vocabular”. Cei ce așteaptă să descopere în carte o rețetă de producere a hiturilor pe bandă rulantă vor fi crunt dezamăgiți: marile cântece U2 sunt în mare parte rodul improvizației inițiate fie individual, fie colectiv, în lungi sesiuni de înregistrări desfășurate adesea în spații neconvenționale - un castel irlandez, o casă pe malul Mediteranei în sudul Franței, o fostă sală de dans pentru protipendada nazistă în Berlin, sau o curte interioară cu grădină în Fez, Maroc. Când prezența în aceste spații nu e fizică, ea e redată mental, prin evocări de impecabil caracter literar ale deșertului african, întinderilor vaste ale Americii și orașelor strălucitoare ale Europei. În astfel de cadre și prin intermediul unor a s e m e n e a metode s-au produs cele mai semnificative revelații muzicale pentru membrii U2, în melodii precum „Sunday Bloody Sunday” (primul semn al unei intens vehiculate conștiințe politice a formației), „Where the Streets Have No Name”, „With or Without You”, „One” sau „Moment of Surrender”.

Însă, pentru Bono, dedicarea nu ține doar de misiunea muzicii. Activismul său, celebrat și hulit deopotrivă (inclusiv în interiorul U2, cum nu se sfiește să recunoască), îl aduce în preajma unora dintre cele mai importante figuri politice și sociale ale ultimei jumătăți de secol. Într-o sinceritate nefardată, Bono recunoaște că slujirea unor cauze precum anularea datoriilor externe pentru țările africane sau combaterea HIV/SIDA, într-o „bătălie pentru compasiune”, este infinit mai importantă decât mijlocul sau persoana care contribuie la atingerea acestor scopuri. Iar eforturile în aceste direcții sunt piloni de rezistență pentru înțelegerea personalității complexe și rotunde a solistului trupei U2. Dincolo de orice îndoială, autobiografia *Surrender: 40 Songs, One Story* trădează un scriitor desăvârșit. Emoționantă, sinceră, intimă și profundă, cartea lui Bono nu doar rezumă momente-cheie ale istoriei U2 ci, mai ales, înfățișează provocări umane aparent insurmontabile, șanse sinonime cu miraculosul și instanțe ale nesupunerii indispensabile unei conștiințe artistice autentice. Ea demonstrează insistent, fără rețineri, cum destinul se clădește prin întâlnirea fericită dintre imensitatea eforturilor proprii și susținerea necondiționată a „familiei extinse”: soție, copii, prieteni și colaboratori.

¹ Knopf / Doubleday, New York, 2022, 576 p.

In memoriam Ioana Apolzan Manolescu

Amintirea mi-o restituie pe Ioana scăldată într-o lumină estivală. Nici nu o mai văzusem aievea de mulți ani, din chiar anii acelei lumini în care, foarte tineri, ne căutam cu toții un rost într-o Timișoară a tuturor începuturilor și a tuturor puțințelor.

Era cumva meteorică, în tranzit perpetuu prin circumstanțe, de neprins, nepotolită. Nu știai de unde să o iei și unde să o plasezi. Apărea, cu chica blondă și zâmbetul larg, ilumina pentru o clipă decorul, umplea scena cu aerul ei că nu o stânjenește nimic, că e mereu și

pretutindeni acasă. Impetuoasă fără indiscreție, pleznind de un soi de irezistibilă energie pozitivă, Ioana nu putea fi ignorată. Nu te lăsa să o ignori, fără ca asta să însemne altceva decât jovialitate și magnetism amical.

Realizez că nu mi-o amintesc tristă. Va fi fost, ca noi toți, dar nu în prezența mea. Din chiar acest motiv, tristețea mea de azi e cumva fără obiect, fiindcă Ioana *mea* surâde mereu.

Marius LAZURCA

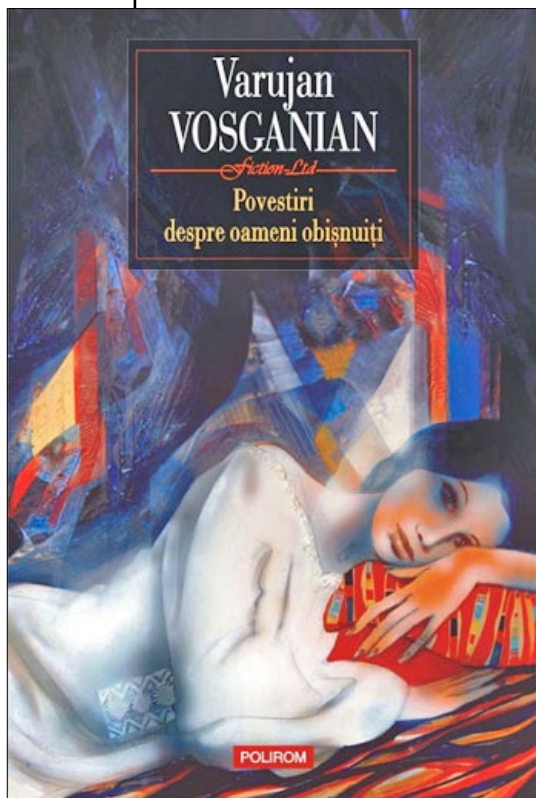

Imperiul, împreună

Alexandru COLȚAN

Dintre numeroasele note prin care *Povestiri despre oameni obișnuiți* (Editura Polirom, 2022) corespundea cu romanele sau nuvelele precedente ale lui Varujan Vosganian am putea remarca priza la real și istoric, lirismul și portretul îndrăgostit al femeii, cinetica textuală dublă, întreținută de un izvor neperisabil de umanitate. Realitatea literară pe care prozatorul ne-o propune, cu o plăcere ce o preschimbă în invitație la dialog, se construiește din plane secante, pe care protagoniștii se intersectează într-o *căutare* perpetuă.

Cele opt nuvele ale cărții conțin un original flux și reflux temporal. Discursul narativ deschide, mai întâi,

albumul unei Români cu fruntea brăzdată, traumatizată istoric, afectată pandemic, periclitată de alienare tehnologică, din care "oamenii obișnuiți" luptă să găsească o ieșire sufletească. Lucrate într-un realism rece, vrâstat intertextual și îmbogățit muzical, simbolic, spiritual, "Ia-mă, nene!" și "Văscul" problematizează îngrijorări contemporane: traficul de

persoane și emigrația, dramele soldaților români risipiți prin pârboaiile lumii, loialitatea familială.

În lumea abrutizată, dublată parabolic, a șoferilor de camion din povestea autostopistului, autorul introduce, cu știință, cârligul transparent al intrigii psihologice. Prin cea de a doua, așezată în vatra patriarhală, cu rezonanțe biblice, a unei stăni din codrii Mehedințiului, fluieră un destin amar, care îl împinge pe constructorul Anghel într-un exil perpetuu, ce îl aseamănă unui mănunchi de vâsc. Această *realitate tradițională* se vede, însă, amenințată de noua monadologie socială, de *însingurarea* adusă de virtualizare și restricțiile antipandemice. Procesul este descris cu o vervă satirică rară. Grozăvia ștergerii sinelui prin automatizarea de rit nou a ființei umane ("Timpuri moderne" nu este departe) se cuprinde, în "Martiriul

lui Sebastian" într-o distopie orwelliană.

Aventurile de un umor antologic ale lui Oni ("Demascarea"), alt "om fără însușiri" corporatist, obligat să se smulgă din "lumea antibiotică" a cyberspațiului și să descindă în orizontul *offline* panicat de virus, trimis spre Caragiale și Hamlet, spre basmul românesc și *commedia dell'arte*. Din universul care îi eficientizează, dar îi infantilizează, în fapt, pe bărbați, femeia lipsește. Odată cu ea, muzica.

În alte două povestiri, "Cireșica" și "Unchiul Turi", fasciculul narativ girează dinspre prezent spre trecut. Exponenți ai burgheziei interbelice educate, strivite, jefuite de comuniști, eroii caută, prin rănilor istorice deschise, o existență pe potriva mătasei lor sufletești. Între pasajele realiste sau umoristice, țesătura textuală se brumează cu sclipirile nostalgiei, se rarefiază, părește cauzalitățile cotidiene. Concertul de tăceri, de mare rafinament poetic, reprezentația rochiilor și mantourilor adunate, cu timpul, în gyneceul din casa-metaforă a domnului Simion, îi readuce acestuia bucuria reîntâlnirii soției decedate. Confruntându-se, în cele din urmă, cu rolul de substitut într-o relație tructată, el pășeste într-o altă vârstă, și ridică, prin iertare, miza spirituală a nuvelei.

Spre deosebire de "Simi prostuț", căruia picăturile de melancolie ale amintirilor îi compun "Gymnopédii", celuilalt bărbat-locuitor, Vladimir, ele îi sunt transmise de soția bolnavă ("Unchiul Turi"). Împărțit între grija pentru Evelina și procesul de retrocedare ce târănează, încolțit financiar, el acceptă să își vândă drepturile imobiliare cămătarului "progresist" Berbecu. După o existență plină de privațiuni și de umilințe, realitatea de astăzi lovește, în continuare, cu sete, în acești oameni.

Arhitect omniscient și maestru al complicității cu cititorul, scriitorul schimbă cu naturalețe viteza, introduce lămuriri, monologuri, organizează momente dramatice. Impresionează, de asemeni, arta personajului. Varujan Vosganian își privește cu bunăvoință egală eroii, îi ascultă și îi urmărește, îi compară și li se adresează direct, îi surprinde în stop-cadre, cum ar fi gestul, edificator dintr-o dată, al ridicării pălăriei în semn de salut, al domnului Simion ("Cireșica"). Dialogurile dintre șoferul Pintenogu și cumătrul de la Dealul Negru, dintre domnul Simion și negustorul din Piața Galați deschid vieți ce sedimentează, ca la Hrabal ori la Saint-Exupéry, înțelepciunea, blândețea, nostalgia.

Curenții de profunzime ai cărții conduc, însă, mai departe, dincolo de aritmetica literară, traversează membrana "autenticului" spre promontoriul unui *umanism* genuin, colectiv, din care încolțeau, altădată, marile întrebări, prin care se aude miezul sonor al ființei.

Cu nedisimulată fascinație, mereu atent la căderea luminii, prozatorul studiază femeia, în cercul împrejurărilor sale zilnice: bruneta *misterioasă* Svetlana, cu "chipul alcătuit din culori limpezi" ("Crucea Sudului"), Mela, *femeia absentă* care lasă parfumul și rochiile să vorbească pentru ea ("Cireșica"), *femeia copilăroasă*, Evelina, Livia corporatista, *femeia masculinizată* cu

"coadă de cal prinsă cu șiret de bocanc", *femeia posibilă*, Tanti din "Ia-mă, nene!", care "ar fi putut fi frumoasă".

Rarissim în tabloul nostru literar, *Povestiri despre oameni obișnuiți* descrie jumătatea plină a existenței, tematizează fațetele unui sentiment. Iubirea ca ideal din "Crucea Sudului", care ondulează, ca la Makine, peste balconul apartamentului, dincolo de carantinare. Iubirea ca dialog al tandreții, în cuplul Vladimir-Eva, în care ea "ii ia mîna și o lipește pe obraz", iar "el o privește cum bea apă: ridurile i se ștergeau de pe față, pe măsură ce amintirile se îndepărtau". Iubirea în șoaptă dintre Mela și Simi, consumată în tăcere, după nenumărate uși de siguranță, contrabalansată de iubirea tainică a femeii pentru Zolly. Iubirea fraternă, ca loialitate, din "Văscul" și iubirea protectoare, sacrificială, a unor eroi anonimi, cum ar fi putut să rămână șoferul Pinte sau Vladimir.

Epurată prin textele anterioare ca prin niște filtre, *iubirea ideală* joacă rolul principal în nuvela "Tanti". Autorul își portretează eroina ca o întrefesere de emoții și sentimente rezultate în urma unui joc subtil de priviri și atingeri, printr-un schimb durrellian de oglinzi. Pe stratul de suprafață al vieții Narcisei se înscrie iubirea fraternă pentru Beniamin, mezinul autist al mamei Tina. Femeia are, însă, o dublă aplecare destinală. Întoarsă (narcisiac) spre sine, și înzestrată cu "vocația retrairii", ea este cel mai reușit prototip al *femeii care așteaptă* al cărții. Deceniile curse în expectativa "profesorului de peste ocean" nu o resemnează, totuși, ci o aruncă, orbește, într-o aventură cu un distribuitor de pizza, Relu, aflat la vârstă pe care a avut-o ea când s-a îndrăgostit prima oară.

Descrierea furtunii emoționale, și a intensității pasiunii, ce se concentrează în gesturi mărunte, scena băii și actul aproape ritualic al amorului, ca reîntâlnire cu "fata de altădată" și regăsirea unei simetrii iluzorii printre asimetriile vieții, atinge un nivel tehnic și liric a rareori atins în literatura noastră contemporană. Din păcate, tocmai lipsa prevederii distruge relația: balonul de săpun al evadării Narcisei din închisoarea singurătății se sparge cu zgomot.

Cea mai înaltă notă a iubirii o reușește cuplul Beni-Ioana. Depistarea fetei care îi pozează pictorului Lucian Simescu îi provoacă bărbatului o revoluție internă, îi precipită elementele sufletești într-o inedită formulă identitară și recuperarea femeia într-un spațiu al melancoliei. Expresia acestei "iubiri întregi, fără rest", este, din nou, privirea: act pur, admirativ, de contemplare, *trecere prin oglinda* celuilalt, abandonare și regăsire reciprocă, percepție instantanee a "stării paradiziace", de dinaintea Căderii.

Unei lumi închise, în *lockdown*, dar afectate de o *pandemie internă*, cu mult mai dăunătoare, a izolării și a disocierii continui, Varujan Vosganian îi aduce aminte savoarea de altădată a umanității și îi propune leacul iubirii. Aceasta ar extrage ființa din regatul ontologic particular și ar putea reface drumul spre un imperiu al conviețuirii cu sens, împreună.

"Amintiri despre viitorul României"

Nicolae (Nic) Rădoi a scris o carte, *Scrâncioburi* (Editura PIM, 2021, cu ilustrații de Viorel Voronca, prefață de Ion Popescu-Brădiceni, postfață-Laurent Lesage și o scurtă notă biografică) al cărei timp este *prezentul românesc continuu*, mozaicat în tabletă sau schiță, unde acul volumului oscilează frecvent între trecut-viitor. Dintr-un capăt al cursei se furișează "izul de motorină" al comunismului care, nevrând să moară, produce scânteii sarcastice sau furioase ("Jesus saves", "Greierele"). Din marginea opusă, a orizontului care, inevitabil, se schimbă, fulgeră fiori de anxietate: puștiul precoce din "Petrecerea" se ocupă să spargă un cont al Pentagonului, englezismele ne colonizează limba, Lumea online ne înghite, în cele din urmă, copiii ("Spațiu virtual").

Între cele două extreme se întinde "puștiul" citadin de beton, descris cu un umor amar ce alunecă, și el, din proverb și calambur în șarjă politică ("Dilema caprei") sau întoarce, dacic, colțurile gurii celor aflați pe copârșeu ("Seara se lasă la porțiță ...sau diminutivul unui diminutiv"). Satira ambalează, de fapt, un protest împotriva *lipsei de mișcare*, a "somnului desăvârșit al națiunii" ("Petrecere"), condamnată, pare-se, atunci când ratează "gropile" sau "străchinile" istoriei, să nu finalizeze mare lucru ("Spuma mării (I)").

Sub oblăduirea "fostului, actualul și probabil, viitorul Conducător", "nelăsat", evident, *să facă nimic* ("Marele conducător"), rulează "eroii" lermontovieni ai "timpurilor noastre": o domnișoară elevă care acceptă câte o cafea pentru fiecare întâlnire galantă

("Cofeina"), o "pupăză" infidelă, "Ieremia care dădea cu oiștea-n gard", o profesoară nemăritată ("Pielea de focă"), o Mamă-Soacră îngrijorată de generele violente, Mărmureanu, și Patricia Kaas, poliștul "baștan" care se răzbună pe profesorul care l-a trecut, odinioară, clasa ("Prea târziu"). Surprinși într-un marș voios pe aleile "țărișoarei", cetățenii republicii textuale a domnului Rădoi par să îmbrace, folcloric, cămașa *realității* mai ales în antecamera morții: "stau într-un hotel bântuit de Moarte" notează autorul, ascultând, din paturile-sicrie "respirațiile uniforme ale candidaților" ("Brașov").

Atunci când își desprinde privirea de la trecutul în care se muncea fără declarații sfărătoare și presă ("Cristelnița"), prozatorul descrie cu simpatie animalele, prefericite, și ele, în traiul nostru comunitar: teckelul Bobby, forțat să vorbească ("Hamul"), motanul alungat cu bătaia ("Titus"), calul ce se răzbună, postmortem, pe Căruțaș ("Calul putere").

Din păcate, crâmpiele de proză vie (crochiul cățelandrului, în "Empatie", secvența căinilor care se bat cu cerșetorii, în "Prietenie") sunt exploatate insuficient, scurtate sintactic, aglomerate de semne de întrebare, zicale și repetiții. Cartea jonglează cu mai multe parabole, încercă povestirea în ramă ("Pielea de focă"), finaluri surprinzătoare ("Body-guard-ul"), ceea ce încurajează ideea unor producții viitoare. (Al. C.)

Adina Popescu, tihna, taclaua și starea de bine

Dan C. MIHĂILESCU

Citesc de ani buni, cu mereu aceeași încântare, textele rubricii „Portrete în mișcare” pe care o deține Adina Popescu în „Dilema veche”, invariabil incursiuni spațio-temporale fie prin geografia plină de pitoresc a copilăriei, fie note de călătorie prin Bulgaria, Grecia, Albania, Croația și coasta dalmatină ori Italia, fie prin Clujul adoraților bunici materni, ori pe Calea Moșilor și Piața Obor, ultimele două topografii conturând fermecător spațiul sanctuarizat și securizant al autoarei reporter, memorialist, scenarist - în esență *povestăș*. Un povestăș rezumabil psihanalitic, dacă ar fi să ne jucăm cu terminologia jungheiană, în formula *regressus ad puerum*. Pretutindeni e de găsit în traseele, așteptările și pățaniile sale picarești acea binecuvântată treime de virtuți - buna cuviință, buna credință și buna dispoziție.

Chinuitoarea lor absență din spațiul social, moral, politic, administrativ și mediatic românesc alimentează melancolia depresiv bombănitoare, îndoită dilematic și salvator cu ludică autoironie, din editorialele lui Andrei Pleșu, copleșite, precum altădată la N. Steinhardt, de jinduirea normalității, a firescului, bonomiei, comese-niei, altruismului, demnității și convivialității. O normalitate găsită invariabil în trecut, în decupaje *vintage* sau în fantasmе utopice, într-o umanitate hărăzită dăruirii de sine, libertății și slujirii binelui comun. Toate acestea sunt calități căutate - și mereu găsite - în rubricile „Dilemei vechi”.

Ce surprinde cel mai plăcut în carnetele itinerante ale Adinei Popescu, alături de sagacitatea observației, nesațiul curiozității, jovialitatea atașantă și aviditatea doritoare de omenie, este amestecul de modestie, înțelegere și adaptare la orice mediu primitiv, cinstit și darnic. Pe scurt, creștinește adică, smerenia cuminecării din realitatea călătoriilor, întâmplărilor și mediilor colindate.

Comportare cumsecade, fără sfidare, aroganță și mojiție, un recepționar amabil, un chelner serviabil, o găzduire în-găduitoare, o terasă cu vegetație bogată, privești generoasă și o masă curată fac viața să arate regește, iar cele mai umile meniuri să fie consumate cu iluzii sardanapalice. Tot ceea ce asigură în mod firesc minimul confort și starea de bine, paralel cu absența mizeriei, corupției, absurdului, deriziunii dezumanizante și mâr-lăniei ucigătoare de acasă, face ca o felie de brânză cu câteva măslin și-o salată, un pahar de vin sau o bere, plus țigara inevitabilă să transforme o tavernă într-un hotel de cinci stele și un rachiu sorbit într-o crâșmă de sat în vrednic rival pentru cine știe ce Château roșu ori cocktail fișos, în vreme ce, sorbit în tihnă la o tacla în doi la Taormina, un singur pahar de Chianti bate orice fantasmă hedonistă.

I-am citit și comentat cu nedisimulată admirație *Povestirile de pe Calea Moșilor*, i-am îndrăgit părinții, pe Doina și Anton, demult deveniți personaje axiale în egoficțiunile fiicei, și m-am bucurat ca pentru nepoții noștri auzind că filmul *Vulturii din Țaga*, realizat de Adina și Iulian Manuel Ghervas, a fost onorat cu premiul pentru regie al festivalului sibian ASTRA, pentru ca acum, citindu-i volumul *Vine vacanța cu trenul din Franța*, apărut în 2021, cu amintirile din primul deceniu al vieții și ilustrat cu nostimă și grațioasă empatie de Bilyana Velikova la editura Young Art, să găsesc și cheia acestui fenomen artistic întemeiat pe dorul de tihnă, tacla și stare de bine.

Cheia, metafora obsedantă, mitul personal cultivat și exfoliat de-a lungul acestui *regressus ad puerum* este vacanța, visul tutelar al copilăriei/recopilării, cel care, trăit euforic din plin și cu îndreptățită febrilitate, poate configura sentimentul turistic al vieții. Abia acum, când o vezi pe eleva Popescu Adina, cea poreclită de părinți „Cățărici” din clasa întâi până într-a cincea, cum tropăie cu entuziasm pe traseele Bucegilor, din Bușteni la Gura Diham, Poiana Izvoarelor și cabana Mălăiești până la vârful Omu, ca și în valurile mării, la Constanța, Neptun, Jupiter, Saturn, Cap Aurora, Olimp etc., când afli cum colecționa hipnotic ambalaje de ciocolată străină cu care se deda periodic la deliruri olfactive și o vezi pândind cu înverșunare un turist ceh sau est-german la ușa unui Shop de pe litoral, doar-doar va căpăta o

bomboană, ca să țopăie apoi de fericirea unei ciocolate Milka iute fetișizată, abia atunci înțelegi adevărata miză secretă a cărții.

Să ne aruncăm spunând că aceasta este un indirect, ocolit subtil, dar nu mai puțin percutant proces al ceașismului? Ar fi un delict de patetism, pe care cartea, în onestitatea ei admirabilă, nu și l-ar asuma. Dar e la fel de *unfair* să nu observăm că acest deceniu de concedii al unei familii închegate narativ cu umor bonom și ironie tandră devine, *pars pro toto*, un eșantion de microistorie socială al României stalinizate.

Cartea cucerește chiar prin CV-ul de pe versoul paginii de gardă. Într-un context viciat de feminismul terorizant prin discriminarea pozitivă care, în cazul autoarelor, uită de obicei anul nașterii făcând ca biografia să înceapă cu absolvirea facultății sau cu debutul editorial, Adina își dezvăluie franc data nașterii, 10 septembrie 1978, ceea ce netezește dintr-un foc înțelegerea întregului inventar de așteptări, frustrări, insurgențe inutile, ispite umilitoare și pseudo-triumfuri derizorii înduioșătoare, care transformă evadările în peisaj ale trioului familial donquijotesco în pelerinaje utopice, revelatorii și compensatoare. Când tatăl urcă pieptiș pe munte pentru a ajunge cât mai repede pe vârf ca să poată striga în libertate peste prăpăstii „Moarte dictatorului”, când fetița observă ce face fericirea părinților ei - un meniu omenos la cantină, o țigară și-o bere în doi pe balconul hotelului, un serial american sau traiul cu chirie la o gazdă din Năvodari cu socializare serală în joviala cecitate comună față de sărăcia și promiscuitatea generală - e de la sine înțeles de ce micuța Cățărici, indiferent de restaurantul, dugheana ori alimentara la care ajunge, își înfige curajos privirile în ochii firoși ai chelnerilor sau vânzătorilor și-i întreabă crunt, suspicios ultimativ, ca un procuror: „Pepsi aveți?” sau „Aici aveți ciocolată Pitic?”

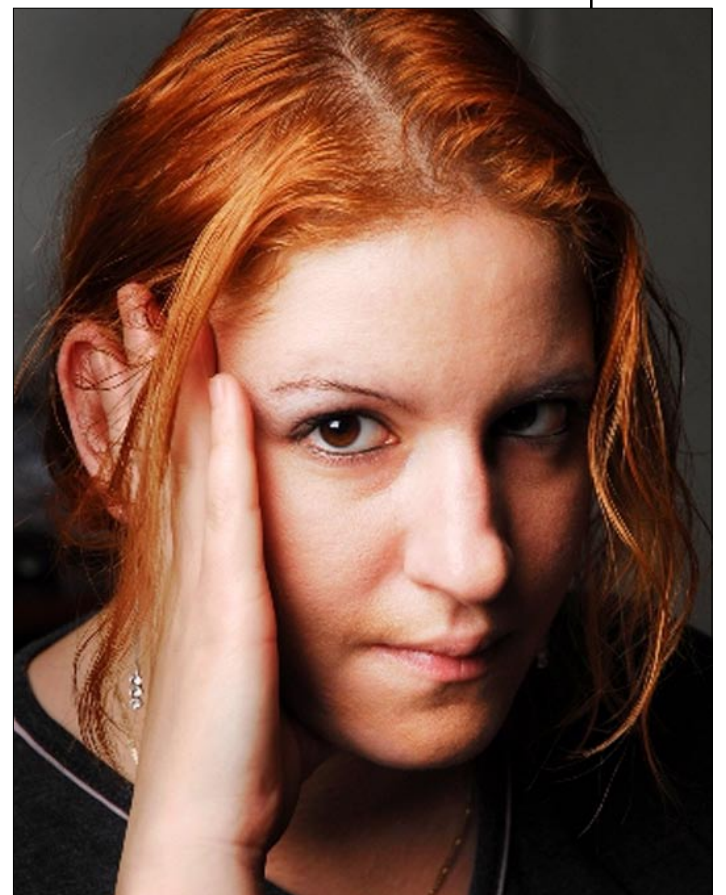
Este laitmotivul interogativ al fiecărei vacanțe din cel mai cumplit deceniu ceașist, asociabil cu urătenia jucăriilor, mizeria dintre blocuri, sărăcia generalizată, foametea programată, hidoșenia școlară, meschinăria socială, subviețuirea exterminantă, tot atâtea realități pe care oricare părinte sau bunic doritor să le citească nepoților sau copiilor din cartea Adinei va trebui să le gloseze decodant cu multă, dar tare necesară, răbdare. Și mie, cu o fiică născută în 1977, mi-a venit greu să-mi aduc aminte fără victimizare autocompătitoare de cohorta umilintelor și frustrărilor însumate sub dictatură în făptura copiilor noștri, pe care-i probozim inutil astăzi mai mult din rușine față de vechea noastră nimicnicie.

La capitolul fetișism, concurență cu sticla de pepsi, ori când și când de brifcor, este ciocolata chinezească. La miraje, hotelul Internațional din Sinaia rivalizează cu Casa de comenzi din București, iar jocurile gen Piticot furnizează termenii educativi de comparație existențială. Pierderea Păcăliciului de la jocul de cărți ilustrate cu „băieți și fete în costume naționale din țările socialiste” declanșează o dramă neegalată decât de singurătatea fetiței în tabăra cvasipenitenciară, printre 50 de copii necunoscuți și tovarășele instructoare hiperintendictive. Emoționante dovezi de măiestrie în redarea afectelor sunt două scene: destinul lui Max, omul de zăpadă de lângă vila Lili din Sinaia, și soarta vitregă a castelului de nisip distrus de marea nemiloasă. Dar adevărata tragedie este întâmplarea cu felia de pâine de la pag. 15: tatăl i-o salvează fiicei, numai că aceasta o destinase mental furnicilor („mă gândesc că, dacă le-aș da niște pâine, m-ar duce la mușuroiul lor fără să mai străbat dealuri și văi, să merg zile întregi după ele”), așa că finalul este cenzurat de vigilența economică maternă: „Adina, de ce risipești pâinea aia? Îți bați joc de ea? mă ceartă Doina și îmi ia pâinea din mână”.

Curat definiția hegeliană a tragicului, când toate forțele angrenate în conflict au fiecare propria dreptate. Treimea picarescă mai trece printr-o pățanie stânjenitoare la cabana Miorița de la cota 2000, unde tatăl caută zadarnic un rom, iar ciocolata captată de fiică e veche și indigestă, sau în Bușteni, unde coada la telecabină se întinde până în fața hotelului Silva. În sfârșit, până la psihoza Cernobilului și împușcarea Ceaușeștilor mai trecem prin stocurile disperate din cămară și congelatorul pustiu, prin inocenta invidie pe prietena din Cluj care performează la jocul cu elasticul grație tenișilor ungurești, prin chifle bune pentru bătut cuie, saltele de plajă cumpărate

gata sparte, jind după țigările bulgărești, țuica botezată „ochii lui Dobrin”, inflația traseelor marcate cu „accesul interzis”, olimpiadele *sui generis* de gimnastică dintre blocuri ale fetițelor folosind pe post de paralele bătătorul de covoare, fantasmarea unei evadări în Turcia odată cu țopăiala cauzată de bolovanii de pe fundul mării și multe altele asemenea.

Totul conduce la tradiționalul verdict imploziv la care, cu ochelarii aburiți, ajunge să consimtă și tatăl Anton: „Ce păcat că ne-am născut în nenorocita asta de țară”. Iată cheia deciziei recente a Adinei Popescu de a adopta nomadismul planetar la rulotă, nu înainte de a ne dăruii frumoasa performanță a *Vulturilor din Țaga*, alegoria unei Românie unde pasiunea, voința și abnegația transformă fie și prin improvizație jalnică și reușite de bălci, sărăcia și nimicnicia în triumf paradoxal și demnitate exemplară, deși inutilă.

Îi doresc autoarei o carieră cinematografică strălucită, meritatul florilegiu pentru scrierile turistice și o vrednică înlănțuire a poveștilor fabuliste din *Cartea Pricoliciului*, *O istorie secretă a Țării Vampirilor* și *Cartea fetiței-vampir*. Și, firește, o dulce întoarcere la normalitatea utopiilor noastre infantile.

Karaoke Adrian BODNARU

*

**Pe cât mai sunt
frunzele mărului
în clasamentul
adevărului?**

*

**Haide, împinge-
mă către ninge,
cât fulgii par
puncte cu var!**

*

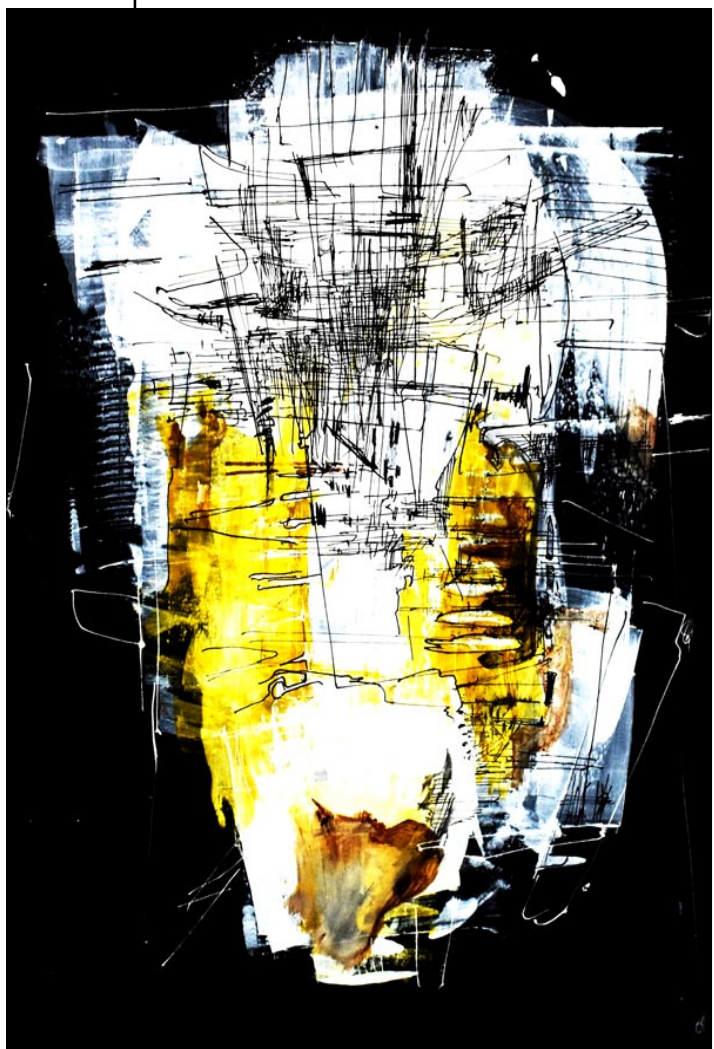
**Crezi c-a treișpea lună
ar putea să-și spună,
cînșpe zile, mai,
șaisprezece, rai?**

Celebrarea unei cifre

Valentin CONSTANTIN

Se spune că în aceste zile populația Planetei a atins cifra rotundă de 8 miliarde de persoane¹. Aproape toți sunt cetățenii unui stat suveran. Unii pot poseda mai mult de o singură cetățenie. Numărul apatrizilor este neglijabil. Persoanele împart răspunderea pentru propria soartă cu statele față de care păstrează cele mai puternice linii de atașament. Răspund pentru puterea politică pe care au ales-o sau pe care au tolerat-o. Voi reveni asupra acestei chestiuni. Avem, așadar, pe Pământ 8 miliarde de ființe responsabile. Personal, nu mai cred în predicțiile demografice. Se spune însă că în 2100 vom atinge o altă cifră rotundă, 10 miliarde.

În perioada postbelică a cunoscut un relativ succes un volum, publicat în 1968, intitulat *Bomba populației*, aparținând soților Ehrlich, profesori la Stanford. Ei au deschis seria predicțiilor care nu s-au confirmat. Grav pentru predicțiile neconfirmate este că, după un timp, autorii lor se acoperă încet, încet, de ridicol. Probabil vă amintiți cazul profetului politic Fukuyama. Soții Ehrlich au prevăzut o foamete mondială între anii 1970 și 1980. Ideea lor centrală era aceea că omenirea depășise deja capacitatea de susținere a planetei în termeni de populație și poluare.

Însă cel mai cunoscut agent al descrierii viitorului în a doua jumătate a secolului XX a fost un *think-tank* îndrăgit în România comunistă, numit *Clubul de la Roma*. *Clubul* a publicat în 1972 un raport celebru intitulat *Limitele creșterii*, tradus imediat în 30 de limbi, inclusiv în română. Era o cercetare cu cinci variabile care, în esență, descria un viitor sumbru bazat pe o creștere devastatoare a populației, desfășurată în spațiul finit cunoscut, dotat cu resurse finite. În orizontul unui secol, totul urma să scadă în opinia autorilor: resursele, alimentele *per capita*, producția industrială *per capita*. Singurele variabile care urmau să rămână în creștere erau populația și poluarea.

Probabil că scopul decent al predicțiilor era acela de a mobiliza guverne. Însă ele afectau pînă la urmă doar opinia publică. Or, se știe că, atît de eficientă uneori în interiorul statelor, în relațiile internaționale opinia publică contează prea puțin.

Cum se prezintă situația populației astăzi? În acest moment, zonele cu o creștere demografică accentuată sînt considerate statele africane (mai puțin cele din nordul Africii și din Africa de Sud), Pakistan, Irak și Israel. O creștere moderată se înregistrează în restul Africii, care nu aparține zonei de creștere accentuată, în țările arabe și în statele din sudul Federației Ruse, în India,

Nepal, Bangladesh, în Australia și în celelalte state insulare din Pacificul de Sud. Mai există o creștere moderată în Statele Unite și în Canada, în cîteva state din America Latină (inclusiv Argentina), în Marea Britanie și în statele nordice din Europa.

Zona declinului demografic moderat cuprinde Rusia, Turcia, Iran, Franța, Germania, Mexic, Brazilia și alte cîteva state mai mici din Europa și Asia. În fine, zona cu cel mai accentuat declin se deschide cu China și Japonia și ne include și pe noi alături de țările vecine, de Italia și de Spania. În Asia, doar Thailanda și Sri Lanka mai cunosc un declin comparabil. Acestea sunt, după unii, tendințe valabile pînă în 2100, atunci cînd populația Pămîntului va atinge 10 miliarde.

Care sînt cauzele declinului — acolo unde există declin? Cauza principală este reducerea natalității. Iar cauzele reducerii natalității se pare că sînt urbanizarea și instituirea unui regim de egalitate pentru femei în ce privește accesul la job-uri. Organizația Internațională a Muncii, înființată după Primul Război Mondial, a avut un rol important în această evoluție socială quasi-universală a femeilor. Deplasarea masivă a populației spre zonele urbane a creat job-uri, iar decizia de a avea copii a pierdut mult din spontaneitate. Nașterile au început să fie privite de femei ca obstacole în dezvoltarea lor profesională.

În România lui Ceaușescu, urbanizarea accelerată și accesul femeilor la un regim de egalitate pe piața muncii a coincis cu reculul demografic. Răspunsul statului în termeni de politică publică a fost interzicerea avorturilor. A fost un răspuns eficace, însă doar în contextul epocii. Nu este sigur, nici măcar probabil, că interzicerea avorturilor ar da astăzi aceleași rezultate ca în epoca comunistă, în condițiile accesului la un spectru larg la mijloace contraceptive și în condițiile libertății de circulație.

Problema centrală pentru analiștii momentului este aceea că în 2050 populația a 151 din cele 195 de state existente va fi în descreștere. Populația va îmbătrîni, iar reducerea va duce cu sine reducerea forței de muncă, presiunea asupra schemelor de protecție socială și recesiune economică. Problema este sensibil diferită de cea a unui Malthus, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, aceea că populația va depăși capacitatea de producție alimentară sau, de problema *Clubului de la Roma*, că umanitatea va atinge „limitele creșterii” prin populație & poluare.

Astăzi, savanții sînt tot mai încredințați că state precum China sau Japonia vor înregistra în 2100 descreșteri atît de mari, încît vor fi amenințate cu dislocarea sistemelor de pensii. Acestea din urmă reprezintă, așa cum probabil vă amintiți, o splendidă idee socialistă pusă în operă de primul cancelar german, Otto von Bismarck. Mă simt obligat să subliniez că pensiile publice nu au o alternativă credibilă în pensiile private introduse recent în statele mici și mijlocii. Fondurile de pensii private de la noi sînt la fel de realiste cum ar fi dezvoltarea unui program de protecție a martorilor în Malta sau Luxemburg. Realist vorbind, ele au creat o clasă de administratori sinecuriști și reprezintă partea din sintagma „economie politică” în care contează cu adevărat doar cel de-al doilea termen.

Fondul pentru pensii publice se constituie din taxe aplicate salariaților. Titlul legitim al prelevărilor este numit, poate puțin cam prețios, solidaritate intergenerațională. Practic, societățile le rambursează pensionarilor actuali contribuțiile prin care ei și-au onorat obligațiile pentru generațiile care i-au precedat. Există o neliniște legată de durabilitatea sistemelor de pensii publice, deși există o varietate de soluții acceptabile de susținere. De exemplu, se poate mări vîrsta de pensionare (soluția actuală din Franța), se pot mări cotizațiile pentru pensii, se pot reduce cheltuieli inutile ale statului, se pot acorda pensii parțiale celor care își continuă activitatea sau se poate impulsiona creșterea economică. Există și soluții inacceptabile, de exemplu, reducerea pensiilor.

Unii cred că soluțiile care previn și atenuează efectele nedorite ale îmbătrînirii ar putea veni din Japonia². În Japonia, declinul populației, cel care schimbă raportul dintre persoanele active pe piața muncii și pensionari datează de mai mulți ani. Pentru a compensa deficitul de forță de muncă, Japonia a permis întreprinderilor să suprimă vîrsta limită de 80 de ani acceptată pentru rămînerea în activitate sau să suprimă cu totul vîrsta de pensionare a angajaților permanenți. Octogenarii recrutați lucrează 5 ore/zi, patru zile pe săptămînă. Ca un factor de echilibru, întreprinderile îi plătesc pe

vîrstnici într-un sistem bazat pe rezultate și nu pe statut personal.

Japonezii au decis să combată prin dezvoltare tehnologică un alt efect al îmbătrînirii, creșterea numărului de persoane dependente de o îngrijire permanentă. Au fost inventați roboți capabili, *e.g.*, să monitorizeze mai mulți parametri vitali ai bătrînilor sau să le supravegheze calitatea somnului. Probabil că dotarea cu roboți-asistenți medicali nu este la îndemîna oricărui stat.

În fine, probabil cea mai interesantă direcție de acțiune o reprezintă cercetarea care are ca scop găsirea unor metode anti-îmbătrînire. Aceste metode ar trebui să controleze mecanismele senescenței și pe cele ale longevității. Mai precis, este vorba de dezvoltarea unor procese de reciclare în interiorul celulelor, soldate cu expulzarea substanțelor toxice prin autofagie, de lichidarea celulelor îmbătrînite prin medicație, de programe de luptă anti-cancer ș.a.m.d.

Pînă cînd reformele sofisticate își vor produce toate efectele, japonezii sînt nevoiți să își revizuiască politicile de emigrare. Pentru început, au eliminat intervalele de sejur ale muncitorilor calificați și le-au înlocuit cu titluri de sejur care se pot reînnoi *sine die*. În plus, muncitorii străini au deja dreptul de regroupare familială. Evident că, în ce ne privește, răspunsul inteligent la criza deja cronică a forței de muncă ar fi stabilirea unor politici susținute de emigrare și de acordare a dreptului de sejur pentru muncitorii calificați.

Soluțiile japoneze au la bază un respect pentru bătrîni și o amenitate pe care noi nu le avem³. Noi nu sîntem foarte departe de mexicani, unde, a îmbătrîni în familie devine, deseori, „un calvar, între violență și abuz de încredere”⁴.

Nu despre pensiile mizerabile de la noi sau despre cinismul cu care un ministru român îi numește pe bătrîni loviți de amărăciune „seniori” doresc să vorbesc în continuare. Ci despre faptul că îmbătrînirea populației a condus deja la noi la depopularea a sute de localități din zona rurală. Nu știm cîte așezări sub 5 locuitori avem, sau cîte sub 10, 20, 30, 40 sau 50 de locuitori. Acestor așezări nu li se poate anticipa, în mod rezonabil, nici un viitor. Au, însă, nevoi prezente de întreținere a rețelelor electrice, ale drumurilor și de furnizare a unor servicii sociale. Statul le veghează agonia. Este un lux administrativ. Se pare că e singurul lux pe care ni-l permitem din bani publici în afară de plata sinecurilor, pentru că e singurul lux pe care îl prețuim. Este, pînă la urmă, excepționalismul nostru.

Îmbătrînirea populației și plata pensiilor sînt în general probleme ale statelor dezvoltate. Pentru statele sărace, de exemplu pentru cele din Africa, problema o reprezintă creșterea necontrolată a populației. La începutul secolului al XX-lea, Africa era continentul cel mai puțin populat (exceptînd Australia). Astăzi, se spune că este centrul unei revoluții demografice. Savanții-profeți prevăd o creștere a populației de la 1,4 miliarde astăzi la 4,8 miliarde în 2100.

Astăzi cînd statele cu cele mai mici venituri sînt amenințate în interior de mari deplasări de populație datorate schimbărilor climatice, au o populație în stare de pauperitate cronică, dar prezintă cele mai accelerate creșteri demografice, apar cîteva întrebări. Cum folosesc guvernele lor suveranitatea? Deciziile suverane locale trebuie plătite de societatea internațională? Obligă sau nu exercițiul suveranității la respectarea principiului precauției și la politici demografice proporționale cu resursele? Există o răspundere a acestor state și care sînt limitele ei? Sînt întrebări la care este periculos să încerci să răspunzi.

Un lucru este cert. Nu cred că reprezintă o profeție. Se anunță un deluviiu de imigranți africani spre Europa (via Mediterana). Multora li se pare firesc ca „dividendele” demografice africane” să le culeagă europenii.

¹ Textul se bazează pe documentarea oferită de numărul *hors-série* al publicației *Courrier International*, intitulată *La bombe démographique*, din octombrie-noiembrie 2022.

² Am în vedere, *inter alia*, declarațiile unui înalt funcționar al FMI.

³ Cine este interesat de standardul nostru în materie de empatie, probabil că ar trebui să citească Hotărîrea Marii Camere a CEDO din 17 iulie 2014, *Centrul de resurse juridice în numele lui Valentin Cîmpeanu c. României*.

⁴ Conform presei mexicane citată în *Courrier International*, octombrie-noiembrie 2022, p. 17.

Era multi, pluri, inter și trans

Mădălin BUNOIU

În ultimele luni, în diverse contexte educaționale, mai mult sau mai puțin formale, cu public divers (elevi de gimnaziu și de liceu, studenți la licență, masterat sau doctorat) am avut câteva experiențe inedite legate de aspecte pe care le-aș fi considerat a priori cunoscute sau intrate în cultura generală încă de la vârste mici. Am constatat, de exemplu, că într-o comunitate numeroasă, din mediul urban, nici nu mai contează categoria de vârstă, numele lui Dumitru Prunariu era complet necunoscut. Este, totuși, singurul cosmonaut român, singurul român care a zburat în spațiul cosmic, asta fără a mai puncta faptul că este un profesionist și un diplomat extrem de implicat în viața publică.

Faptul că expunerea sa de la Timișoara, de la UVT, în cadrul seriei de conferințe *Conectați la viitor* a avut loc în fața unei săli arhipline, cu peste 450 participanți, mai compensează din această constatare, dar nedumerirea mea rămâne. Am constatat, de asemenea, că anumite concepte folosite în mod frecvent în limbajul curent sunt de asemenea necunoscute, sensul și semnificația lor sunt necunoscute. La întrebarea ce semnifică și care sunt diferențele între conceptele de *inter*, *multi/pluri* și *trans-disciplinaritate* nu am avut răspunsurile corespunzătoare. Asta m-a făcut să constat, odată în plus, că statisticile care vorbesc de analfabetismul funcțional și care pun România pe locuri rușinoase în Europa nu sunt false și nu aparțin nici unei conspirații mondiale.

Adaug și un exemplu mai degradă anecdotic. Aflându-mă în fața unor elevi de clasele I-IV, mi-am pus întrebarea ce vor înțelege ei dacă le voi spune că sunt cadru didactic la o universitate sau la o facultate. Așa că am întrebat dacă știu ce este aceea o facultate. Am plecat din acea comunitate bucuros că, dincolo de trei vorbe goale pe care aș fi putut să le spun, am lăsat în mintea copiilor răspunsul la întrebare și răspunsul la cum arată și cum este structurat sistemul nostru de învățământ — desigur, într-un limbaj și într-o modalitate adaptate vârstei lor.

Pentru a nu fi nici foarte scorțos, nici tehnic, o să punctez în câteva rânduri înțelesul noțiunilor și conceptelor enunțate mai sus. Pentru asta o să apelez la dicționarul *Larousse* — aș spune, în sfârșit! La prima mea deplasare în Franța, aceasta a fost cea dintâi carte (ca să zic așa) pe care am achiziționat-o. Visasem să am acest dicționar, pe care l-am văzut și răsfoit la Centrul Cultural Francez din Timișoara: aveam nevoie să citesc în franceză, îmi găseam greu cuvintele și simțeam nevoia unui mic ajutor lângă mine. Dar și pentru că prețul acestui grandios dicționar mi s-a părut foarte mic în raport cu dimensiunea și calitatea sa. Nu l-am folosit mai deloc, pentru că citeam cărți de beletristică luate de la anticariat, iar ajutorul direct l-am luat de la colegii francezi. Mă îndoiesc, de altfel, că *Larousse* mi-ar fi putut da toate sensurile și înțelesurile cuvântului *m..de!*

Potrivit dicționarului *Larousse*, *pluri-disciplinaritatea* este conceptul care vizează studiul unei teme din perspectiva mai multor discipline sau mai multor domenii de studiu. Cum ar fi, spre exemplu, studiul unui tablou din perspectiva fizicii și chimiei, a geometriei sau istoriei. *Inter-disciplinaritatea* se referă la relațiile dintre mai multe discipline sau mai multe domenii și la transferul de metode de studiu între acestea. Un exemplu în acest sens este transferul unor metode din fizica nu-

cleară în medicină, care conduc la apariția unor noi tratamente contra cancerului. În sfârșit, *transdisciplinaritatea*, fundamentată de către Basarab Nicolescu, este acel concept care transcende barierele dintre discipline și se referă la ceea ce se află în același timp și între discipline, și înăuntrul acestora dar și dincolo de discipline. Finalitatea transdisciplinarității este înțelegerea lumii prezente și unitatea cunoașterii¹.

În această paradigmă, a interconectivității dintre domenii, regăsim astăzi o multitudine de încercări, unele reușite, altele nu, de a transpune rezultate, idei și metode dintr-un domeniu în altul, în mod particular dinspre științe înspre arte. Am identificat aici două exemple sugestive care vin din partea a doi cercetători absolut remarcabili. Pascale Cossart este o reputată biologă care a documentat, utilizând o multitudine de strategii complementare, inclusiv modificări post-translaționale, modificări epigenetice și mecanisme de imunitate innăscută, modul în care bacteriile intră în celulele nefagocitare și se înmulțesc în ele, se mișcă intra și intercelular și contracarează arsenalul de apărare al celulei gazdă².

Împreună cu Fabrice Hyber, cel mai tânăr câștigător al Leului de Aur de la Biennale de la Veneția, au publicat o carte pe care aș numi-o, fără reținere, de popularizare a științei. Materialul aduce laolaltă informațiile științifice cu o grafică sugestivă și naivă, ce amintește frapant de grafica *Micului Prinț. Lumea invizibilă a viului*, publicată la editura Odile Jacob în aprilie 2021, îl poartă pe cititor în lumea bacteriilor, a arheelor, a drojdiilor și ciupercilor, algelor, protozoarelor și, desigur, a virusurilor, apariția ei în această perioadă nefiind întâmplătoare. Ca adult, am parcurs-o cu ușurință și plăcere și cred că și un elev de gimnaziu o va parcurge în același fel.

Mult mai deosebită însă este situația unui alt om de știință, cel mai prolific cercetător de origine română, fizicianul Albert-László Barabási. Barabási oferă o provocare ce trimite la un curent modernist de la începutul secolului 20, *dada-ismul*, curentul pe care îl propune fiind *data-ismul* (definit ca o *practică artistică care recunoaște modul în care datele au devenit principalul mijloc al umanității de a înțelege natura, de a caracteriza procesele sociale, de a dezvolta noi tehnologii și, din ce în ce mai mult, de a cerceta ceea ce ne face umani*)³.

Barabási nu a rămas doar în teritoriul teoriei ci și-a pus datele la treabă și a realizat o serie de lucrări expuse deja la Budapesta, Karlsruhe sau New York. BarabásiLAB⁴ a devenit o platformă ce îmbină știința cu arta și acolo putem admira lucrări precum *150 de ani de la apariția revistei Nature* (ce reprezintă rețeaua masivă de co-citare care leagă cele 88.000 de lucrări publicate în revista *Nature* din anul 1900 până astăzi); *Follow The Money* (lucrări care se limitează la domeniul artei și dezvăluie fluxul financiar dinspre fundațiile de artă către toate instituțiile de artă); *Filantropia* (care explorează totalitatea peisajului filantropic scoțând în evidență că universitățile sunt cel mai mare beneficiar, cu 197 de miliarde de dolari, pe când Arta și cultura se regăsesc cu 37 de miliarde de dolari).

¹ Basarab Nicolescu - *Transdisciplinaritate – Manifest*, Editura Polirom, 1999, Iași, România.

² <https://research.pasteur.fr/en/member/pascale-cossart/>

³ <https://news.artnet.com/opinion/introducing-dataism-2181005>

⁴ <https://www.barabasilab.com/>

Retro-spectre

Vladimir TISMĂNEANU

Este, cred, ultima fotografie oficială a moșierului roșu Petru Groza. Suntem pe 30 decembrie 1957, la 10 ani de la proclamarea RPR. 10 ani de la lovitura de stat organizată de oamenii lui Stalin. 10 ani de așa-zisă democrație populară, un deceniu de spaimă și teroare. Închisorile sunt pline de deținuți politici. A trecut peste un an de la ceea ce oficial se numește „contrarevoluția din Ungaria”. Tremuraseră tovarășii, erau multe felinare în București. Cabotinel Groza i-a liniștit: „Mămăliga nu explodează”. Apocrifă sau nu, formula este cinică și ticăloasă. Mă întreb dacă și mincinosă. Dedesubt, după mai puțin de două săptămâni, de veghe la catafalcul lui Groza, 10 ianuarie 1958. La propunerea lui Dej, vechiul său amic și complice, Ion Gheorghe Maurer îi urma lui Groza ca președinte al Prezidiului MAN.

Imagine 1: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Alexandru Moghioros. În spate, Nicolae Ceaușescu.

Credit: Fototeca online a comunismului românesc Cota: 21/1957.

Imagine 2. Adio tovarășului de drum: Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Nicolae Ceaușescu, Constantin Părvulescu, Leontin Sălăjan.

Credit: Fototeca online a comunismului românesc.

Ceaușescu

Ciprian VĂLCAN

I.

În familie, precocitatea mea a fost socotită întotdeauna cu totul neobișnuită, fiind reamintită de zeci de ori cu ocazia diverselor noastre întâlniri. Toți erau de acord că am început să merg la zece luni, că am început să vorbesc „în propoziții”, cum ținea să sublinieze mama, la un an și șase luni, că am compus prima poezie la doi ani sau că, pe la vreo nouă ani, eram socotit o adevărată enciclopedie sportivă ambulantă, așa cum mă prezenta cu mândrie Aurică, fiind în stare să vorbesc ore în șir despre golgheterii campionatelor mondiale de fotbal sau despre marii boxeri din istorie. Totuși, a existat mereu un subiect de dispută printre ai mei, asupra căruia nu au reușit să se pună niciodată de acord.

Mama Zina pretindea că, pe la vreo șapte luni, când deschidea televizorul, începeam să mă agită și să-mi mișc miinile în mod ritmic, oarecum asemenea unor rudimentare ștergătoare de parbriz. Pentru că avea o intuiție pe care voia să o verifice, a urmărit timp de mai multe luni dacă, așezat în locuri diferite din cameră, fie în cărucior, fie în pătuțul meu de fier, reacționez în același mod. Potrivit spuselor ei, se întâmpla de fiecare dată același lucru: când pornea televizorul, păream să devin dintr-odată foarte atent și începeam să-mi mișc miinile în același fel, într-o perfectă coordonare, părînd să salut

mulțimea. Mama Zina n-a mai avut nici o îndoială: pentru ea era clar că, atunci când se deschidea televizorul, începeam să-l imit pe Ceaușescu, ale cărui mișcări din miini deveniseră un fel de marcă înregistrată și pe care puteam să le văd mai tot timpul, programul Televiziunii Române fiindu-i dedicat în cea mai mare parte a zilei.

Părinții mei și Aurică erau absolut siguri că o asemenea variantă e exclusă, că era imposibil ca un copil foarte mic să facă lucruri atât de complexe, așa că nimic nu putea să le zdruncine impresia că trebuie să fie o nălucire a bunicii, orbită de imensa iubire pe care mi-o purta și căreia imaginația bogată trebuie să-i fi jucat o festă. Mama Zina, care vorbea cu mine încă de când mă născusem, fie când mă ținea în brațe, fie când mă scotea la plimbare cu căruciorul (în ciuda dezaprobării evidente a cunoștințelor și rudelor, ce vedeau într-un asemenea comportament cel puțin o dovadă de excentricitate, dacă nu chiar de nebunie, fiind obișnuite să creadă că, abia venit pe lume, nu puteam să pricep nimic), a fost mereu convinsă că dialogul ei continuu cu bebelușul care eram atunci a contribuit decisiv la dezvoltarea mea atât de rapidă, așa că n-a acceptat niciodată scepticismul celorlalți și a încercat mereu să aducă argumente în favoarea explicației sale. Disputa a fost fără sfârșit și fără un învingător cert, deși bunicii i s-a părut că ipoteza ei a început să devină tot mai plauzibilă cu trecerea anilor, fiindcă ea socotea că toate succesele de la olimpiadele naționale, apoi bursele în străinătate și cărțile mele nu făceau decât să-i confirme observația.

II.

Cînd mama și bunica aveau multe de făcut prin casă, tata primea misiunea să mă scoată la plimbare. Bănuiesc că i se cerea să facă și unele cumpărături, fiindcă îmi amintesc cu destulă claritate că intram destul de des în diversele magazine din centrul orașului. Probabil că

eram un copil destul de simpatic, fiindcă vînzătoarele se strîngeau mereu în jurul meu, profitînd de dorința mea de a fi în centrul atenției și de a povesti plin de vervă tot ce-mi dicta imaginația, așa că eram mereu alintat, sîrutat, lăudat și primeam o grămadă de dulciuri.

Primul meu prenume e Ciprian. A fost ales ca un omagiu pentru Ciprian Porumbescu și, din cîte am putut să înțeleg, asta s-a întîmplat atît fiindcă marele compozitor s-a născut în Bucovina, la fel ca toți cei din familia lui Aurică, deci era socotit ca „al nostru”, cît și pentru că, în 1973, cu doar cîteva luni înainte să mă nasc, a apărut un film care i-a fost dedicat și care a avut un mare succes. Al doilea meu prenume e Nicolae și el mi-a fost dat fiindcă m-am născut în 5 decembrie, cu o zi înainte de sărbătoarea sîntului cu același nume.

A tunci cînd vînzătoarele voiau să mă tragă de limbă, dornice să-mi audă poveștile, mă întrebau întîi cum mă cheamă, găsind astfel un mod simplu de a începe conversația cu mine. Răspundeam imediat, fără nici o ezitare, pe un ton de comediant, spre imensul lor amuzament: „Vălcan Ciprian Nicolae Ceaușescu”. Tata, care, după ce trebuie să fi fost inițial dezorientat, a intrat rapid în joc, intervenea spunînd: „Fără Ceaușescu!”. Eu replicam: „Ba cu Ceaușescu!”. Și jocul continua - „Fără Ceaușescu!” „Ba cu Ceaușescu!” „Fără Ceaușescu!” „Ba cu Ceaușescu!” „Fără Ceaușescu!” „Ba cu Ceaușescu!”

III.

De îndată ce-am mai crescut, prenumele mele nu mi-au mai plăcut deloc. Cele mai multe probleme le aveam cu „Nicolae”, fiindcă îmi era teribil de rușine că purtam același nume precum Ceaușescu. Mi se părea că prenumele său, al omului pe care învășasem să-l disprețuiesc profund ascultînd ce se vorbea în familie, era compromis definitiv, devenind un fel de stigmat. Un asemenea prenume nu mai putea să se potrivească decît pentru oamenii săraci cu duhul, lipsiți de orice urmă de educație și eleganță. Furios, i-am spus, la un moment dat, bunicului că Nicolae e un nume de țaran. Ca să-mi demonstreze că greșesc, Aurică a început să enumere cu răbdare: „Nicolae Milescu Spătarul, Nicolae Bălcescu, Nicolae Densușianu, Nicolae Iorga, Nicolae Grigorescu, Nicolae Tonitza, Nicolae Labiș”. De Iorga și Bălcescu auzisem de la bunicul, iar numele lor mi s-au părut argumente puternice. Pe ceilalți nu-i știam pe atunci, așa că numele lor n-au cîntărit prea greu.

Nici cu „Ciprian” nu eram deloc mulțumit, iar asta dintr-un cu totul alt motiv. Aveam ceva rudimente de cunoștințe istorice, datorate tot lui Aurică, și ajunsesem să-i venerez pe marii noștri voievozi. Pe artiști nu dădeam nici doi bani, talentul lor nu-mi spunea încă nimic, în vreme ce eroii îmi stîrneau imaginația, provocîndu-mă parcă să-i imit. De multe ori, cînd mă jucam singur, îmi imaginam că sînt Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Petru Rareș, Bogdan Vodă, Mihnea cel Rău, Vlad Țepeș, Mircea cel Bătrîn sau Constantin Brîncoveanu și îmi rosteam strigătele de luptă în numele lor. Așa că eram foarte deranjat, și le-o reproșam plin de tristețe alor mei, că fratele meu, Bogdan, sau verișorii mei, Mihnea și Rareș, aveau nume de domnitori, pe cînd eu mă alesesem cu numele unui biet artist.

„Ciprian” mai avea încă un inconvenient – de îndată ce apucam să mă prezint și rosteam „Ciprian”, venea inevitabila continuare din partea celor pe care îi întîlneam - „Ciprian Porumbescu”, iar această asociație de idei atît de simplistă mă scotea, pur și simplu, din sărite, făcîndu-mă să-i disprețuiesc pe toți aceia care recurgeau la ea. Am renunțat să mă simt deranjat de o asemenea dovadă de lene mintală abia pe cînd aveam aproape 22 de ani și ajunsesem cu prima mea bursă la Paris. Auzind că aș putea să particip la cursurile de limbă chineză ținute la Școala Normală Superioară de la Fontenay-aux-Roses, am hotărît să-l întreb pe profesorul Zhang, care locuia la Saint-Cloud, la fel ca mine, ce condiții trebuia să îndeplinesc. Întîmplarea a făcut să ne întîlnim tocmai în lift. Profesorul m-a întrebat cum mă cheamă. Am răspuns „Ciprian”. Neputînd să-mi cred urechilor, am auzit derestabila continuare cu care eram obișnuit din România - „Ciprian Porumbescu”. Stupefiat, l-am întrebat de unde știe de Ciprian Porumbescu. Uimindu-mă și mai mult, mi-a spus că a aflat despre compozitorul nostru vîzînd în China filmul ce îi fusese dedicat, film care s-a bucurat de un mare succes, avînd circa 400 de milioane de spectatori.

IV.

Între septembrie 1995 și iunie 1997, am fost bursier al Guvernului Francez și am locuit în rezidența universitară a Școlii Normale Superioare de la Saint-Cloud,

alături de alți cîțiva studenți români de la București, Iași și Cluj, dar și de studenți și doctoranzi din Franța, Italia, Spania, Elveția, Danemarca, SUA, Canada, Bulgaria, Polonia, Ungaria, Rusia, Brazilia, Mexic, Vanuatu, Vietnam, China, Japonia, Congo, Maroc, Tunisia, Senegal, Burundi, Mali, Egipt. În cursul săptămîinii, programul meu era aproape același în fiecare zi: mă trezeam la 7,30, luam micul dejun la restaurantul universitar din apropierea clădirii în care locuiam (baghetă, unt, suc de portocale), îmi pregăteam caietele și rucsacul, plecam spre gara din Saint-Cloud, urcam într-un tren regional, ajungeam la Gara Saint-Lazare, luam RER-ul, apoi metroul și ajungeam, înainte de ora 10, la biblioteca dominicanilor de la Saulchoir. Rămîneam acolo pînă la ora 18, cînd biblioteca se închidea. Făceam o pauză de circa o oră la prînz: mîncam, împreună cu alți studenți români, la restaurantul universitar de pe strada Jean Calvin. Mă întorceam la Saint-Cloud înainte de ora 19. Cinam în camera mea împreună cu mai mulți prieteni, apoi coboram în videoteca rezidenței universitare ca să vedem un film. Mă culcam pe la miezul nopții, nu înainte să-i scriu Gildei.

În toamna lui 1996, cineva a propus ca, la un sfîrșit de săptămînă, să se organizeze o sărbătoare culinară internațională pentru reușita căreia toți cei cazați în rezidența universitară de la Saint-Cloud erau rugați să pregătească cîte ceva specific gastronomiei din țările lor. Eram cinci studenți români acolo, dintre care patru băieți și o fată. Noi, băieții, nu știam să facem nici măcar o omeletă, așa că nu se putea conta deloc pe priceperea noastră. Izabella, singura fată din echipă, știa să gătească cartofi franțuzești, ceea ce nu putea să ne ajute deloc în respectivul context. Pînă la urmă, după ce ne-am tot sfârșimat mintea ce să inventăm pentru a face o impresie bună, Izabella a propus să pregătească un salam de biscuiți. Nu mi s-a părut cea mai bună soluție, fiindcă salamul de biscuiți nu era tocmai o prăjitură care să-ți ia ochii și nici gustul său nu putea fi socotit ieșit din comun, dar nu aveam o altă variantă.

Obsedați cum eram cu toții în vremurile acelea de imaginea României în lume, ne închipuiam, în mod înduioșător de naiv, că acel modest eveniment privat, organizat la marginea Parisului, va avea o importanță deosebită pentru felul în care va fi percepută țara noastră de către colegii din străinătate. După repetate ședințe de brainstorming, ne-a venit ideea să suplînim puținătatea resurselor noastre printr-o agresivă campanie de marketing. Cu cîteva zile înainte de data prevăzută pentru sărbătoarea culinară ce urma să se țină în restaurantul de lingă clădirea rezidenței noastre universitare, am lipit în lift un anunț care suna cam așa: „Românii vor pregăti pentru dumneavoastră prăjitura Ceaușescu. Veniți s-o gustați!” Apoi, absolut din întîmplare, am descoperit că în unul dintre cele trei volume din *Encyclopedia Universalis*, pe care le cumpărasem cu doar cîteva zile înainte, se găsea un articol consacrat lui Ceaușescu, ilustrat, printre altele, cu o fotografie a acestuia în care putea fi văzut avînd la picioare un imens urs împușcat la vîntătoare. Am coborît imediat în hol și am făcut cîteva copii xerox ale fotografiei, pe care le-am lipit în lift și în sala informativă. Ultima copie a fotografiei avea să ajungă pe platoul conținînd salamul de biscuiți.

A m așteptat cu emoție sărbătoarea culinară de la sfîrșitul săptămîinii, mai ales că auzisem deja ce minunății gastronomice pregăteau italienii, polonezii și canadienii. Ne gîndeam că, dacă n-am reușit să producem efectul scontat grație campaniei noastre de marketing, salamul de biscuiți va fi un eșec. Însă, după primele zece minute, ne-am convins că strategia a dat rezultate, fiindcă toată lumea s-a înghesuit în jurul „prăjiturii Ceaușescu”, care a fost imediat mîncată, dovedindu-se desertul cel mai dorit. Am fost asaltați de întrebări despre originea prăjiturii, cei mai mulți voind să știe dacă ea era preferata lui Ceaușescu. Am găsit o explicație pe loc: le-am răspuns că prăjitura poartă numele lui Ceaușescu nu fiindcă ar fi fost prăjitura lui preferată, ci pentru că a fost inventată în timpul regimului său, într-o perioadă de penurie alimentară, în care erau greu de găsit ingrediente mai sofisticate, devenind populară deoarece era ieftină și ușor de pregătit.

Mi-am dat seama că mulți dintre prietenii din străinătate ne-au invidiat pentru găselnița cu „prăjitura Ceaușescu”, fiindcă mult timp după mica sărbătoare culinară s-a vorbit doar despre două lucruri: extraordinarul dans din buric al unei doctorande din Egipt și salamul nostru de biscuiți.

V.

Ziarele românești din perioada comunismului erau ilizibile, fiind pline de reportaje și articole despre excelența regimului care făcuse dreptate și dăduse, după secole de exploatare, puterea oamenilor muncii, dar mai

ales de ditirambi consacrați geniului conducătorului său, „cel mai iubit fiu al poporului, tovarășul Nicolae Ceaușescu”. Singurul ziar care putea fi citit era *Sportul* și tocmai de aceea se bucura de un mare succes, fiind cumpărat de oamenii dornici să scape, măcar vreme de câteva minute, de presiunea clișeele auzite zilnic grație unor povești despre fotbal, handbal, rugby, volei, atletism, tir, înot, popice sau oină. Însă nu era foarte ușor să ai parte nici măcar de această mică plăcere, fiindcă, în unele locuri, ți se permitea să te abonezi la *Sportul* doar dacă făceai și un abonament la *Scinteia* sau *România liberă*, ziarele prin care se desfășura, în principal, propaganda regimului. Tata s-a abonat la *Scinteia* ca să pot să citesc în fiecare zi *Sportul*, iar bunicul – la *România liberă*.

Pentru mine, marii sportivi erau eroi adevărați și îi admiram probabil la fel de mult ca pe marii oameni ai trecutului, punându-i, fără nici o ezitare alături de Solon, Aristide, Pericle, Epaminonda, Alexandru cel Mare, Hanibal, Cezar, Pompei, Marcus Aurelius, Carol cel Mare, Tamerlan, Carol Quintul, Soliman Magnificul, Richelieu, Ludovic al XIV-lea, Condé, Turenne, Mareșalul de Luxembourg, Eugeniu de Savoia, Nelson, Napoleon, Talleyrand, Bismarck, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazu, Ioan Vodă cel Cumplit, Carol I. Una dintre colecțiile la care țineam cel mai mult, pe lângă cele de timbre, monede și cutii de chibrituri, conținea fotografii ale sportivilor mei preferați, decupate din ziarul *Sportul*. Am păstrat, pînă în timpul studenției, arhiva în care puteau fi văzuți Pelé, Platini, Gunde Svan, Wayne Gretzky, Matti Nykänen, Cassius Clay, Carl Lewis, Jayne Torvill și Christopher Dean, Jacques Secrétin, Steffi Graf, Chris Evert Lloyd, Gabriela Sabatini, John McEnroe, Jimmy Connors, André Agassi, Zico, Socrates, Falcao, Van Basten, Marja-Liisa Hämäläinen, Katarina Witt, Paolo Rossi, Franco Baresi, Marco Tardelli, Cruyff, Michael Jordan, Dražen Petrović, Paolo Maldini, Ștefka Kostadinova, Hagi, Ilie Năstase, Ivan Patzaichin, Sanda Toma, Balaci, Coraș, Paula Ivan, Doina Melinte, Maricica Puică, Ecaterina Szabó, Daniela Silivaș și mulți alții.

Ziarele de provincie nu făceau excepție de la regulă și reluau, în aceeași cadență, nesfârșita rostogolire a limbii de lemn, spre dezgustul tuturor oamenilor cu scaun la cap, care le foloseau doar ca hirtie de împachetat sau pentru a aprinde focul. Ziarul care apărea la Arad se numea *Flacăra roșie* și avea toate defectele posibile, fără să compenseze însă nici măcar cu o singură calitate. Aurică îl răsfoia doar pentru a putea urmări ultimele două sau trei pagini, în care erau publicate anunțurile referitoare la decese, fiindcă afla astfel cînd trebuia să meargă la cîte o înmormîntare.

Acest ziar insipid a oferit, totuși, unul dintre cele mai mari scandaluri din ultimii ani ai regimului Ceaușescu. N-am reușit niciodată să aflu dacă a fost o simplă eroare provocată de lipsa de atenție a unor corectori adormiți sau dacă a intervenit înclinația spre satiră a unui spirit ironic și incredibil de îndrăzneț, însă, orice ar fi fost la mijloc, în una dintre edițiile din *Flacăra roșie* de prin 1987 sau 1988 a putut fi citit următorul titlu: „Schimb de masaje între tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Yasser Arafat”.

Probabil că, dacă am fi fost în Coreea de Nord, cei socotiți vinovați pentru acest adevărat sacrilegiu la adresa „conducătorului suprem” ar fi sîrșit în fața plutonului de execuție, acuzați că sînt agenți ai imperialiștilor americani. Comunismul românesc nu avea însă duritatea celui asiatic, așa că bieții corectori socotiți vinovați de rea-credință și-au pierdut doar slujbele.

VI.

Plin de admirație față de marii oameni ai trecutului și idolatrizîndu-l pe Napoleon, care mi se părea geniul absolut, imposibil de egal vreodată de vreun alt muritor, eram, încă din copilărie, foarte jenat de faptul că aveam un președinte precum Ceaușescu. Văzîndu-l cu cîtă greutate rostește cuvintele, ce caznă reprezintă fiecare idee pe care o scotea la lumină, aveam senzația că, precum într-o poveste întortocheată și plină de incredibile întorsături de situație, pe tron a ajuns, printr-un șiretlic grosolan, un biet țaran greu de cap, iar asta mă făcea să-mi fie foarte rușine. Aș fi vrut să văd sfîrșitul poveștii, să aflu că țaranul viclean și plesnind de răutate a fost trimis la locul care i se cuvine, dar nu aveam, de fapt, prea multe speranțe, mi se părea că sîntem într-o situație fără ieșire.

Pentru a scăpa de această senzație de asfixiere, care bănuiesc că era împărtășită de foarte mulți dintre românii anilor '80, am început să ascult, împreună cu Au-

rică și, uneori, cu Mama Zina, Radio Europa Liberă. Devenise un ritual care îmi dădea senzația unei acțiuni subversive: bunicul deschidea radioul cu puțin înainte de ora 18, apoi încerca să fixeze frecvența, în ciuda bruiajului agresiv practicat de specialiștii în telecomunicații ai Securității, fiind nevoit adeseori ca, pur și simplu, să-și lipească urechea de cutia din lemn a masivului nostru aparat de radio ca să distingă ceva, de parcă ar fi fost implicat în delicata operațiune de deschidere a unui seif plin de comori. Aurică era un bărbat înalt, dar părea că se face mic cînd se ghemuia pe un scaunel pentru copii care îi permitea să-și țină capul la înălțimea aparatului de radio. Cînd obosea, din pricina poziției în care era nevoit să se încovoie pentru a auzi transmisia, se întindea pe patul din apropiere și era rîndul meu să manevrez aparatul, străduindu-mă să înving bruiajul.

Fiecare cuvînt pe care reușeam să-l aud era ca o victorie împotriva cenzurii, așa că mă încăpăținam să insist chiar dacă, uneori, subiectele discutate nu mă interesau neapărat. Pentru mine, cel mai important era că se vorbea undeva împotriva lui Ceaușescu și fiecare critică lansată împotriva lui mă umplea de bucurie, permițîndu-mi să comentez pe urmă îndelung cu Aurică.

Știam că nu am voie să vorbesc cu nimeni despre ceea ce auzeam la Europa Liberă și am păstrat întotdeauna secretul nostru, fericit că pot să fac ceva special împreună cu bunicii mei, dar, în același timp, convins de faptul că, dacă aș fi dat dovadă de indiscreție, aș fi putut să-i expun unor consecințe extrem de neplăcute. Însă nu puteam să nu mă tem, de fiecare dată cînd urcam scările imobilului de la numărul 12 de pe strada Cloșca, pentru soarta vecinului nostru de la etajul I, domnul Orădan, care, fiind cam surd de o ureche, asculta atît de tare Europa Liberă, încît se auzea de la parter pînă în pod. Totuși, spre bucuria mea, nu i s-a întîmplat niciodată nimic. Probabil că oamenii Securității trebuie să-și fi spus că era prea bătrîn pentru a mai putea fi speriat, așa că l-au lăsat în pace.

Ascultînd Europa Liberă, ajunsesem să conturez cu ușurință două tabere, cei buni și cei răi. Cei buni erau americanii, englezii, germanii, israelienii. Cei răi — rușii, palestinienii, iranianii, nord-coreenii. Între acestea două, puteau fi plasați cîldiceii, din rîndul cărora făceau parte francezii, indienii și chinezii. În consecință, personajele mele politice favorite erau Ronald Reagan, Margaret Thatcher, Helmut Kohl, Yitzhak Shamir, iar detestații prin excelență — Leonid Brejnev, Ayatollahul Khomeini, Yasser Arafat, Kim Ir-sen. Dovedeam multă neîncredere față de François Mitterand, Indira Gandhi, Deng Xiaoping, chiar dacă ei puteau uneori să mă cucerească grație unei vorbe de duh, așa cum s-a întîmplat cu președintele francez, care a descris-o extraordinar de exact pe Margaret Thatcher : „Elle a la bouche de Marilyn et le regard de Caligula”.

Însă de la Europa Liberă nu aflam doar amănunte despre nebunia lui Ceaușescu sau marile direcții ale politicii mondiale. Uneori, se întîmpla să dau peste niște informații care altora li s-ar fi părut nesemnificative, dar care pentru mine căpătau o însemnătate specială. Astfel, la un moment dat, nu-mi mai amintesc în ce context, am auzit că o publicație americană anunțase că Raisa Gorbaciova este femeia cu cea mai fină gleznă din lume. Oarecum intrigat de această veste, fiindcă nu prea reușeam să-mi imaginez cum se putea măsura delicatețea unei glezne și nici cine ar fi reușit să obțină permisiunea de a atinge această parte a trupului soției Secretarului General al PCUS, am luat-o, totuși, de bună, văzînd în ea o dovadă a rafinamentului noilor lideri de la Kremlin și socotind că Mihail Gorbaciov e mult mai sofisticat decît bătrînii greoi și posaci care fuseseră ultimii conducători ai Uniunii Sovietice dinaintea lui.

Gleznă Raisei devenise, pentru mine, un argument în favoarea lui Mihail Gorbaciov și a bunului său gust, care îl apropia mai mult de liderii occidentali decît de grosolanii conducători ai URSS, căci n-am uitat niciodată episodul, povestit de Aurică, care mi s-a părut mereu atît de sordid, al pantofului cu care Hrușciov bătuse în masă la o reuniune a ONU.

Probabil că tot cam în aceeași perioadă, Europa Liberă a descris o întîlnire între Helmut Kohl, Mihail Gorbaciov și Raisa Gorbaciova, iar pe mine m-a impresionat enorm faptul că o mare parte a discuției dintre aceștia a fost consacrată, conform celor spuse la radio, problemei filosofiei istoriei la Kant. Gîndindu-mă la nivelul intelectual al celor trei, capabili de o adevărată dezbateră filosofică, mi-am amintit iarăși cu dezgust de Nicolae Ceaușescu, incapabil să rostească o frază coerentă, și am fost cuprins de o senzație de teribilă umilință din pricina faptului că aveam în fruntea țării un prost.

VII.

La începutul lui iulie 1940, la vîrsta de 17 ani, Aurică a fost nevoit să fugă într-o noapte din Storojineț, orașul lui natal, pentru a nu rămîne sub administrația sovietică pe cale să se instaleze în Bucovina. Familia lui l-a urmat în România în 1944. Mama Zina și familia ei au avut de a face la rîndul lor cu rușii, pe care au și fost obligați să-i găzduiască în casa lor de la Curtici vreme de mai mulți ani. Atît străbunicii mei paterni, cît și străbu-

nicii mei materni au pierdut totul din pricina instalării comunismului. Ținînd seama de aceste evenimente din istoria familiei noastre, dar și de numeroasele povești despre brutalitatea și lipsa de educație a soldaților Armatei Roșii, pe care le auzisem din cea mai timpurie copilărie, precum și de tot ce aflasem zilnic de la Europa Liberă, mai ales în perioada instituirii Legii marțiale din Polonia în 1981, nu e de mirare că i-am detestat întotdeauna pe ruși.

Întîmplarea care a rămas emblematică pentru comportamentul soldaților ruși mi-a fost povestită de Mama Zina și a stîrnit întotdeauna enorm amuzament în familia noastră, chiar dacă a mai fost povestită și răspovestită apoi de cîteva zeci de ori. Cînd Armata Roșie a pus ochii pe casa părinților bunicii, oameni cu stare în Curtici, au fost trimiși cîteva cazaci într-un soi de recunoaștere la locuința lor. Ei s-au repezit imediat asupra lucrurilor care li s-au părut de valoare, confiscîndu-le fără prea multe fașoane, au scormonit nerăbdători prin toate cotoarele, au pus felurite întrebări și, în final, au cerut să li se dea de mîncare. Străbunica pregătise o supă de găină cu gălște de griș și carne fiartă de vită cu sos de vișine.

În toată vînzoleala aceea, nimeni nu-și mai amintea cum se făcuse de ajunsese pe masa din sufragerie tocmai oala de noapte din porțelan a străbunicii, dar, dînd cu ochii de un obiect ce li s-a părut atît de luxos, rușii au cerut ca supa să li se servească în ea. Străbunicul Gheorghe, care luptase în Primul Război Mondial, și-a dat seama că nu era de glumit cu cazacii cei mustăcioși, și, deși a ezitat puțin, le-a cerut femeilor din familie să le facă pe plac. Mama Zina mi-a povestit ce groază le-a cuprins și cu cîtă spaima le-au dat de mîncare soldaților, gîndindu-se mereu că vor sîrși prin a fi împușcate. Știau că, dacă străbunicul ar fi refuzat, încercînd să le explice la ce folosea obiectul care îi impresiona, ar fi riscat să-i provoace pe ruși, care ar fi putut socoti că sînt astfel ridiculizați doar pentru a nu fi primiți cu toate onorurile ce li se cuveneau.

Pe de altă parte, știau la fel de bine că, dacă s-ar fi aflat care era adevărata destinație a vasului smălțuit, n-ar mai fi avut nici o porțiță de scăpare. Însă cazacii n-au băgat nimic de seamă, au mîncat pe săturate și s-au ridicat foarte satisfăcuți de la masă, încîntați de servirea ireproșabilă și lăudînd talentul pentru gătit al străbunicii. De îndată rușii ce au plecat, străbunicii și bunica au izbucnit în hohote de rîs și s-au grăbit să spargă oala în care le serviseră rușilor supa, pentru ca nu cumva să se afle la ce slujea cu adevărat.

(Fragment din volumul *Obiecte, ființe, himere*)

Ceaușescu

fiction&co

18

„...avocat, ca Avram Iancu...

Daniel VIGHI

Cu opt ani înainte, pe timpul dictaturii carliste, în anul 1938, pelerinajul simbolic la mormântul unor soldați francezi din timpul primului război mondial de sub poalele cetății de la Șoimoș avea, la fel ca acela al profesorului Teodorescu, o semnificație dublă, una de omagiere a eroismului și alta a refuzului dictaturii, fie ea regală sau sovietică. În studiul introductiv la volumul 2 *Drumuri și răscruci* (1944) istoricul I.D. Suciu pomenește pelerinajul comemorativ la mormântul soldaților francezi de sub poalele cetății de la Șoimoș, despre care am auzit și eu în copilăria mea din Lipova.

De cele mai multe ori, eroicul și starea eroică sunt definite prin evocarea lucrării lui Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History*, așa cum se întâmplă la anul 1927, la mutarea osemintelor lui Vasile Chiroiu, fost demnitar țărănist din Banat. Același eroism este celebrat la groapa lui Victor Deleu. Comandantul armatei prizonierilor români bănățeni din Siberia este comparat cu Avram Iancu. Avocați amândoi, sunt legați prin fapte de luptă efective: „avocat ca și Avram Iancu, Victor Deleu se transformase, ca și el, din avocat în generalisim. El scoase în Rusia o sabie însângerată și o purtă prin lagărele muscălești în care lăncezeau prizonierii români, strigându-le «ridicați-vă, nu e timpul somnului, al lăncezelii, Ardealul vă cheamă»! Și, fără alt ordin de mobilizare decât cuvântul său, fiii Ardealului și Banatului și ai Bucovinei alergară cete-cete, în șiroaie, formând la Kiev, armata de dezrobire a Voluntarilor!...”

În iunie 1917, eroul ardelean ajunge la Iași, cu primul transport de Voluntari, — peste 200 ofițeri, 15 soldați. Cu acest prilej au loc manifestări populare la care asistau din „balconul Palatului din str. Lăpușneanu, stăteau Regele Ferdinand, Regina Maria și întreaga familie domnitoare”. Marii oameni politici au ținut atunci cuvântări pentru îmbărbătarea unei națiuni în pragul dezmembrării („Au vorbit acolo Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga și alții, mari oratori ai vremii”). Victor Deleu a fost însă adevăratul erou al zilei aceleia de vară ieșeană pe care Sever Bocu o evocă la catafalc, neuitând să adauge că acela pe care „Take Ionescu îl proclama pe necunoscutul ofițer ardelean din acea zi de 8 iunie erou al „Neamului Românesc!” a avut parte, ca mulți alții de seama lui, de nerecunoștință: „Cât de iute se evaporează cuvintele! Eroul de la 8 iunie moare azi și „Neamul Românesc” e absent de la groapa lui!”

Thomas Carlyle este de ajutor și în caracterizarea importanței istorice a lui Andrei Mocioni. Autoritățile maghiare „il aduc pe împărat în Banat și candidează în primele alegeri pentru Dieta din Budapesta la Lugoj, împotriva lui Andrei Mocioni, pe Eftimie Murgu, rămas de la 1848, consecvent prieteniei sale cu ungurii. Care a trebuit să fie autoritatea lui Andrei Mocioni, ca, cu toată vizita imperială, cu toată presiunea administrativă, cu toată candidatura demagogică a lui Eftimiu Murgu, român contra român, el să zdrobească aceste forțe laolaltă și să iasă învingător cu 600 voturi contra celor abea 90 voturi pe care le întrunește Murgu?” Urmarea acestei victorii electorale împotriva marelui erou al revoluției bănățene, Eftimie Murgu, aliatul, acum, al statalității maghiare, „acumula atâta autoritate, încât nu exista alta care să se măsoare cu ea. Adevărat King, cum lămurește Carlyle, noțiunea de Rege, adică omul căruia i se supun toți. Antagonismul Mocioneștilor a mers crescând pe măsură ce împăratul luneca mai departe sub supremația maghiară”.

Până la urmă, eroismul evocat de Carlyle este expresia unei societăți, a unei comunități, cum îi spunem astăzi, vii, care poate să se ridice și să poată spera la mai mult și mai bine. Exemplul la îndemână este al Lipovei natale. Situația naște o comparație cu starea de existență decăzută la stadiul animalic, asocial: „Societatea? Numai omul trăiește în societate. Animalele n-au societate, numai spirit de turmă. Prima exigență, manifestare, a unei societăți, este cultul eroilor. Aceasta l-a îndemnat pe Carlyle să vadă în erou totul. Animalele nu-l au, fiindcă n-au trecut, nici viitor, numai prezent, nici ieri, nici mâine, numai azi. O societate trăiește prin tineret. O societate îmbătrânită, fără altoire, primenire continuă de tineret, este o societate condamnată. Impresia aceasta de societate îmbătrânită, condamnată, mi-a făcut-o mie societatea din Lipova când mă întorceam după o absență de 25 ani, acasă.”

Fragment din cartea *Sever Bocu în arhivele Siguranței și alte scrieri*

„Doamnele vieneze poartă pe evantaie silueta lui Horea”

Viorel MARINEASA

Tolvai! Văleu! Ajutor! Cam așa i se vaită notarul Szalay Jozsef din Căpâlnaș lui Piacsek Miklos, pretor în comitatul Caraș. Înștiințări alarmante curg de pretutindeni. Duhul răzvrătirii laolaltă cu pălălaica au potopit țara și înaintea mai gata nestingherit pe valea Mureșului, de la Ilia spre Săvârșin. *Mizerabila gloată țărănească e înarmată cu furci și cu ciomege*. Printre rebeli sunt și destule femei smințite care, la curtea grofului, și-au însușit rafinatele straie de mătase împodobindu-se în batjocură cu ele, însă demonul distrugerii acționează mai cu putere, au dat cep butoaielor, iar minunatul vin de Tokay se scurge-n țărână, au spintecat pilotele și pernele, iar fulgii cotropesc tot văzduhul, au spart lăzile cu argintărie, iar acum prețioasele sfeșnice, tacâmuri, vase și podoabe zac în ciorofleacă. Țelul lor este să pătrundă în Arad și să nimicească tot ce *iese în cale*.

Întrebat de un locotenent-major de ce au pornit o asemenea urgie, un harambașă (asta-i o zisă turcească pentru căpitanul de lotri) a susținut că au poruncă scrisă, întărită cu sigiliu, de la Majestatea Sa Împăratul *să stârpească toată nobilimea*. Liderul lor cel mai însemnat este un anume Salis, adjunct fiindu-i Horra ori Horea, iar acela s-a dat drept frate al Kaiserului, raportează când în latinește, când în nemțește beamteri din diferite colțuri ale Transilvaniei și ale Banatului. Cât despre identitatea lui Salis, *încă nu se știe cine este, ar fi un ofițer dat afară din armată*. Curând, el va dispărea ca și când nici n-ar fi fost și-i lasă prim-planul lui Horea.

Vigilenți și înspăimântați, pretorii, notarii și juzii satelor întăriră supravegherea drumurilor, podurilor, vadurilor și potecilor, au poruncit să se cerceteze cu mai multă luare aminte pașapoartele călătorilor, măsuri menite să stăvilească răspândirea dihoniei și în comitatele bănățene, căci supușii români se arată ca un *neam oricum predispus la rebeliune*. Pe când autoritățile din comitate hărniciau la răspândirea în teritoriu a descrierilor personale ale lui Horia și Cloșca, veni vestea izbăvitoare că au fost prinși. Barorul Ladislaus von Orczy, președinte al Administrației Camerale din Timișoara, se declară de-a dreptul emoționat de acest succes și se felicită pentru măsurile luate, așa că-i cere contelui Anton Jankovics, președinte al Comisiei de investigare a răscoalei, îngăduința de a intra, după atâta zdroabă, într-un binemeritat concediu pentru a se trata de *febra cu vomituri* și de *reumatismul dureros*, dar și ca să-i vadă de familie („scumpa mea soție se află înaintea primei nașteri”).

Văzându-l în temnița din Alba Iulia, un contemporan îl descrie astfel pe Horea: „zvelt, de statură mijlocie, cu mustață scurtă, roșietică, nas mic și ascuțit, fața pistruiată și ciupită de vărsat”. Nici nu apucaseră nobilii și nemeșii să-i execute pe Horia și pe Cloșca (Crișan s-a sinucis în detenție), că pe străzile Vienei spori de la o zi la alta oferta de gravuri înfățișându-i pe capii răscoalei. Editura Artaria se dovedi harnică. Cel mai bine s-au vândut lucrările lui Löschenkohl, dar au trecut peste așteptări și cele (*horribile dictu!*) executate de Jakob Adam, după cum relata *Wiener Zeitung*, dar și gazeta

sibiană *Siebenbürger Zeitung*. Modelul vienez a fost preluat de alte orașe europene: Augsburg, Regensburg, Frankfurt, Praga. În Luxemburg se comercializa o stampă pe care artistul adăugase textul *Horia Urss Rex Daciae*.

Asemenea gravuri au ajuns și acasă, în locuințe din preajma Munților Apuseni — „stau cu mândrie pe mai mulți pereți români în reminiscență de *martiri ai libertății*”, va consemna cineva peste aproape un secol, în 1868, în ziarul *Federațiunea*, ce apărea la Budapesta. Atunci, în 1785, de mare trecere s-au bucurat *siluetele* lui Horea și Cloșca, profilul lor în negru compact. Ziarul *A magyar Hirmondó* observa că doamnele și domnișoarele din înalta societate vieneză poartă pe evantaie silueta lui Horea, dar și inserată în coafuri. Împăratul Iosif al II-lea îi atrage atenția fratelui său Leopold că a alăturat scrisorii și siluete ale celor doi. La sediul din Viena al lojii francmasonice „Frăția de cruce” s-au găsit „busturile celor trei martiri în execuție artistică, postate pe un fel de altar sub un baldachin de catifea purpurie”. Autoritățile au desființat asociația, deoarece i-ar fi ajutat financiar pe răsculați.

Să revenim mai aproape de locurile răscoalei, unde comicul și *quiproquo*-ul se alătură în mod neașteptat dramaticului și tragicului. Țara Românească se află sub suzeranitate otomană. Sultanul Abdul Hamid I vrea să știe ce se întâmplă în Transilvania. Primește „arzul (= raportul) umilului supus”, domnul Mihai Suțu. Raportul, plin de inexactități, descrie scena unui imaginar război civil. În atari împrejurări, Bucureștiul mișună de spioni, unii reali, alții închipuși. Printre ei, popa Nicolae din Orăștie, venit să recruteze 600 de voluntari cu care răsculați ar trebui să cucerească Sibiu. Pe urmele lui se află cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă, cu directive precise de la Comandamentul Militar al Transilvaniei. Încercarea de a-l aresta pe cleric dă greș, dar asupra lui se găsește o jalbă a lui Nicolae Popescu, fiu de nemeș din Ardeal; el îi cere domnitorului Suțu să-i asigure mijloace de trai, că „am suferit multe cazne și chinuri pentru credința adevărată... am fost alungat în țări străine...”

Problema pe care și-o pun beamterii habsburgi (și pe care nici posteritatea nu o va rezolva) este dacă popa Nicolae și Nicolae Popescu reprezintă una și aceeași persoană. Ca tacâmul să fie complet, în București reapare, venind dinspre Viena, Mihai Popescu. De el se interesa însuși împăratul Iosif al II-lea: *porucinic* (locotenent) *de la armia Preainălțatei Împărății muscălești*, „38 de ani, de statură mijlocie, îndesat, are o față de culoare măsline intens, păr castaniu și barbă; părul îl poartă legat într-o coadă scurtă... are o uniformă rusească cu guler roșu și revere roșii; poartă o manta albă... are însemne militare onorifice rusești la sabie și pălărie...” Un om periculos, zicea Kaiserul. Un aventurier, crede astăzi istoricul Costin Feneșan.

Surse: Costin Feneșan, *Izvoarele Răscoalei lui Horea. Seria A. Vol. 12. Diplomataria: „Lumea lui Horea” în Banat și la sud de Carpați*, Editura Academiei Române, București, 2020; Gheorghe Bartoș, *Horea, Cloșca și Crișan în iconografia vremii*, Acta Musei Napocensis, VIII, 1971, pp.267-273.

Principiul incertitudinii (37)

Paul Eugen BANCIU

Valoare, supraviețuire, realitate – sunt cuvintele care obsedează o bună parte dintre oamenii care până mai ieri se știau cuprinși în cuadratura lor, trăind cu iluzia unei prelungiri a creației lor și dincolo de moarte. Noțiuni ce ar putea constitui, ele însele, o cuadratură într-un sistem filozofic actual, cu date la zi din toate domeniile, dar filozofia, încă de la Russell și Wittgenstein, s-a retras spre logică. acolo sunt imbatabili matematicienii, fizicienii, iar pe urmele lor geneticienii. Despre cercetările suprasecrete nu află lumea decât prin rîcoșeu, din seriarele proaste, cu personaje androgine, ce acționează la ordin, fără drept de liber arbitru. Ce spune computerul, aia se face. Drama se retrage într-o dramoletă siropoasă, cu singura cheie – moștenirile celor risipitori pe urma celor care-au strâns, mai legal ori mai puțin, averi inimaginabile pentru omul de rând.

Valoare, supraviețuire, ficțiune, realitate sunt noțiuni ce mai pot obseda doar meșterii cuvintelor, ai știmelor muzicale, ai tablourilor sau sculpturilor, intrate cu toatele în zona puțin măgulitoare a „dexterităților”. Cum în anii de școală ai deceniilor cinci și șase erau văzute materii colaterale, mult mai puțin importante atunci – ca și în prezentul de mâine! – decât orele practice, de tehnologie, lăcătușerie ș.a.m.d., deși liceele erau teoretice, și încă bine despărțite de „real” și „uman”, de parcă între cele două ar fi stat germenul viitoare (actuale?) distincții dintre „realitate” și „ficțiune”. „Valoarea” era subtilitatea stilistică a literaturii sau a ecuațiilor algebrice cărora le dădeau cu greu de capăt chiar și profesorii, dar totul părea intrat într-un context acceptabil pentru viitorul absolut de „bac”.

Acum totul e invers. Pe bani buni. Cărțile sunt răsfoite pe peluzele parcurilor, în „acțiuni” ale unor instituții de profil rămase fără justificare sau zac printre obiecte de ceramică, suveniruri, poze din orașul X, din secolul dagherotipului, să facă într-un fel legătura prezentului cu un trecut despre care nu mai dă seama decât ADN-ul strănepoșilor. Cinematografele, câte mai există, trebuie să dea doar filme în premieră, pentru ca mîncătorul de floricele din sală să se mai afle acolo, în fața ecranelor supradimensionate, să aibă senzația fizică a participării la ceea ce se petrece pe ecran. Nici *remake*-urile nu mai au spectatori, iar din puzderia de staruri miliardare, n-ai ce alege în memorie, pentru simplul motiv că, blonde sau brune, toate au ceva de Barbie.

Restul se vede pe micul ecran de acasă, pe zecile de site-uri destinate consumatorilor, care butonează (atunci când scenele par să fie prea lente) de pe un post pe altul, fără să-și mai dea seama despre ce era vorba cu două clipe mai înainte, într-un talmeș-bameș idilico-terifiantopolitist în care singurul lucru cert este că se moare violent. De fapt, mai toate cărțile, chiar și cele mai bune, nu doar filmele făcute după scenariu-standard, ca și seriarele (gen care-i îngrozește pe actorii mari de azi pentru că au devenit foarte cerute de un public doritor de „continuări”) au ca mobil Moartea, ca în cărțile polițiste, azi de proastă calitate, chiar dacă în anii dintre cele două războaie mondiale erau semnate de Agatha Christie sau Georges Simenon.

Spectrul tematic al Morții e prezent și în buletinele de știri din țări cu pace sau

conflicte militare dure, încât scriitorul e nevoit să-l adopte în speranța că va mai fi citit de altcineva în afara dactilografei și, eventual, a editorului. Or, în acest context al vieții noastre lipsite de ultima pojghiță de noblete, însăși problema „supraviețuirii” individului real devine un fel de ficțiune dintr-un film cu cîtropirea pămîntului de către extraeștri. Iar el, scriitorul, maestrul de ieri, devine un dascăl al unei materii numite cîndva „dexteritate”, ca desenul și muzica din gimnaziul și liceul de odinioară. Maeștrii acelor „dexterități” au trăit în Renaștere, sunt pe buzele tuturor și vizionați (termenul e forțat ca să se apropie de lumea de azi) prin toate muzeele lumii, în goana grupurilor sau individual, fără să le spună mai mult decât îi trebuie pentru a se fîli mai apoi vecinului mai puțin umblător: „Și pe asta am văzut-o! E ceva... s-o vezi tu, cu ochii tăi, acolo...”

Cum și marile concerte rămase, ca și operele, în secolul al XIX-lea, cu aceleași costumații pompoase ale spectatorilor, cu aceleași gesturi studiate, să dea bine în ochii celor care le știu rangul. Când totul se poate audia acasă, în interpretarea celor mai vestite orchestre din lume, sub bagheta celor mai mari dirijori de odinioară ori reluate, cu modificările aduse de ritmurile muzicii de azi, în interpretări fie ale unor virtuozii, fie direct electronice...

Dar maestrul scrisului lasă texte între coperte mai cartonate sau mai puțin, prin rafturile bibliotecilor și librăriilor, tot mai puțin numeroase și ele, înțelegând cu greu sau pur și simplu neacceptând ideea că munca lui nu mai interesează pe nimeni. A citi a devenit o corvoadă mîncătoare de timp și bani. Nu puține sunt librăriile puse în situația de a vinde alături, pentru a nu falimenta, bibelouri și suveniruri, ceaiuri purgative, hepatice, sedative, drenante, anti-reumatice ș.a.m.d., încât nu va fi departe vremea când te vei duce la o farmacie să cumperi „Florile răului”.

Maestrul scrisului, dacă nu a avut norocul să-l pîlească la timp Alzheimerul, devine un angoasat, un înfrînt, ce vede în vesela tinerime descoperitoare a valențelor literelor în sine (ca și scribul egiptean) cum îi bamdonează opera necitită pe băncile tramvaielor sau troleibuzelor, unde sunt lăsate la liber de funcționarii bibliotecilor, în ideea că-și vor mări numărul de cititori. Despre Lucrețiu, Plaut, Vergiliu... află doar dezlegând integrale între două stații sau la birou (cei care au un birou), pentru că ceilalți au treabă, adică muncesc după celebrul dicton devenit realitate globală „Noi muncim, noi nu gîndim!”.

Îmi privesc pereții camerei în care am scris cărți în ultimii ani, pentru care am primit premii, un ordin „pentru merit” de la Președinția țării, am fost făcut „cetățean de onoare” al unui mare oraș și-mi vine să le restituiesc pe toate să simt că nu mă mai apasă greutatea „valorii” lor, să mă lase să „supraviețuiesc” aici, în fața mașinii de scris, liber, în „realitatea” ficțiunilor sale, dincolo de două „Opera omnia” primite de la confracții din două capete de țară pentru cele douăzeci și două de cărți, patru scenarii de film în care nu murea nimeni. În fine, să scap de povara unui trecut (pentru unii) „foarte fructuos”, să mă dezbrac de fantoșa, iluzorie ca toate fantoșele, a numelui rămas cu informații ciuntite – cînd 91.000, cînd 350.000 – de pe Wikipedia și să mă bucur de atmosfera acestei camere care-mi acceptă literele nedestinate publicării, ca scrisorelele de amor ale unui adolescent liceist către colega sa de banca a doua, care, realistă cum e, știe cu ce se mîncăcă viața.

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

14.07.1934. E vară și timpul concediilor. Tatăl meu, tânăr chirurg la Strasbourg, ar vrea să se întoarcă acasă la Lugoj, dar i se oferă o ocazie cu totul neașteptată: colegul său, Jean Kunlin, cel care peste ani va înființa Societatea Internațională de Chirurgie Cardio-Vasculară, e un pasionat alpinist. Escaladase Mont Blanc-ul și acum dorea să se cațere pe La Barre Des Écrins, al cărui vîrf atingea 4.103 metri. Căuta pe cineva care să îl însoțească și s-a gîndit la tata. Invitația e imediat acceptată.

Au ales să plece cu autobuzul până la La Bérarde, o stațiune de sporturi de iarnă situată la 1.740 metri deasupra nivelului mării. În trecere, autobuzul oprea în fiecare comună, lângă cimitirul care înconjură bisericuța. Acolo citeau mereu aceleași inscripții: „Aici zace X, mort accidental la munte.” Era o pregătire psihologică foarte bună, de natură să tempereze spiritul aventuros al unor tineri prea încrezători în forțele lor. Și pe tata l-au pus aceste inscripții funerare pe gînduri, deși bătuse ani în șir munții din România. Dar nu l-au putut opri și, odată ajunși la La Bérarde, au angajat un ghid, iar în dimineața următoare au plecat mai departe, înarmați cu piolete, corzi și toate celelalte accesorii necesare unui alpinism de anvergură. A fost un drum lung și anevoios până la o cabană situată la 2.700 metri, aleasă ca bază de plecare.

Prima excursie, pe vîrfurile Le Bans, la 3.600 metri înălțime, li s-a părut ușoară. Pe atunci, rînduiala era întotdeauna aceeași: se pleca la orele două noaptea, astfel ca spre amiază să se poată reveni la cabană. Sub căldura soarelui, zăpada de pe ghețar se înmuia și riscu să se înfunde până peste genunchi în covorul moale de nea. În plus, către amiază, se porneau avalanșele, unul din marile pericole pentru alpiniști.

Excursia s-a desfășurat în două etape distincte. Prima a constituit-o trecerea peste ghețar, pentru ca apoi să atace pieptiș partea stîncoasă a muntelui. La un moment dat, tata a făcut imprudența să privească înapoi. În spatele lui se deschidea o prăpastie adîncă: a simțit că i se tulbură privirea, că încep să-i vîjâie urechile și broboane reci de sudoare i-au apărut pe frunte. S-a cățărat repede mai departe, privind doar stîncă din fața lui. Cu mari eforturi, a ajuns în cele din urmă pe vîrf, încîntat de priveliștea maiestuoasă și de aerul curat al înălțimilor. Dar nu i s-a permis să savureze prea mult momentul sau să se odihnească, timpul fiind deja înaintat. Au fost curînd siliși să se întoarcă.

La cabană, tata a fost admonestat de ghid: „M-ați indus în eroare. Nu ați mai fost niciodată în Alpi!” „Nici nu am susținut vreodată acest lucru”, i-a răspuns tata, surprins. „V-am examinat bocancii să văd dacă sunteți începător, dar țintele erau foarte uzate.” Tata i-a explicat atunci că de mic își petrecea vacanțele colindînd în lung și în lat munții din România. Ghidul a acceptat să continue împreună ascensiunile, dar cu o condiție: să facă cel puțin o săptămână de pregătire înainte de a ataca piscul cel mai înalt al masivului muntos.

A venit, în sfîrșit, și ziua cea mare, pe care o așteptau cu nerăbdare. Ascensiunea a durat mult, creasta muntelui fiind foarte țuguiată și povârnișurile abrupte, dar s-au descurcat bine, datorită antrenamentului priceput la care au fost supuși de ghidul lor. Ajunși în vîrf, s-au așezat cu spatele spre soarele puternic pentru a-și proteja mâinile și fața descoperită. Cum stăteau pe aceeași linie, toți trei formau o singură umbră, asemănătoare efortului lor comun, depus ca să poată fi siguri de victoria asupra muntelui. Înceau acum din plin satisfacția izbînzii finale, un sentiment de trăire intensă, altfel decât pe crestele din România. Marile înălțimi ale Alpilor sunt mult darnice cu sufletul alpiniștilor, mi-a povestit tata odată: te rup cu totul de oameni, te duc într-o altă lume, a introspecției și meditației însingurate, departe de viața cotidiană. Mai ales de cea mai complicată dintre toate, trăită zilnic alături de bolnavii de pe masa de operație...

19

picătura de cucută

20

Ciunga

Robert ȘERBAN

Iluzia e ca guma de mestecat pe care ai avut-o în păr pe la 11 ani, lipită de un derbedeu dintr-a opta, căruia, pentru că erai iute și șmecher, i-ai dat mingea printre craci, pe terenul de fotbal al școlii. Ți-a plătit-o a doua zi. S-a apropiat zâmbind, te-a mângâiat pe cap și ți-a zis, prietenește, *Bravo, mă, ești bun...* Apoi te-a apăsât cu un deget în creștet. Ai fi putut să scapi de ea, dar trebuia să-ți tai un smoc și să rămâi cu o gaură urâtă în freză. Așa, ai încercat să o ascunzi sub păr, ai dosit-o cum te-ai priceput și, timp de o lună, ai luat din ea cu degetele sau cu penseta maică-tii. Ți-au dat lacrimile, te-ai strâmbat de durere, l-ai înjurat din tot sufletul tău de mare dribleur pe ala, dar, în cele din urmă, ai reușit. Ți-ai dorit să te răzbuni atunci, însă derbedeul a dispărut. Pur și simplu.

Te-ai iluzionat că a simțit ura și s-a mutat din oraș. Ba și mai și: că gândurile tale ucigașe și-au făcut datoria. Ai trăit cu iluziile asta destul timp, până când l-ai văzut la televizor. Ajunsesse primar într-o comună din județ și bătuse doi inși ce veniseră la el cu o solicitare. Îi bătuse rău, era anchetat și urma să fie suspendat din funcție. Sau așa ceva. Asta dacă nu cumva îi va lipi ceva de degete judecătorului, care să-l facă scăpat. Știai de prea multe astfel de cazuri ca să mai sperî că se va face dreptate. Ți-a trecut prin minte să tranșezi tu problema, să-l cauți pe nenorocit și să-i aplici o corecție în contul căreia să pui și afacerea cu guma, din urmă cu 17 ani, dar tocmai aveai mâna stângă în ghips. Și ai stat cu ea așa aproape șase săptămâni, iar când ai eliberat-o, ai constatat că era puțin strâmbă. Osul nu se lipise cum trebuia. Medicul a dat din colț în colț: că nu e vina lui, că a lucrat corect, după radiografie, că probabil tu ai mișcat-o când ți-a imobilizat-o, că se va îndrepta, fiindcă, în general, lucrurile se așază odată cu trecerea timpului, că, iată, poți strânge degetele fără probleme, că poți ține cu ea și un scaun, și rucsacul.

Te-ai agățat de iluzia că, în fond, mâna nu-i decât un instrument și, de vreme ce funcționează, poate să fie și un pic câș. Iar de câte ori te uitai la brațul tău ți se părea că e puțin mai drept, că încet, încet își revine, că ai tot mai multă forță în el. De fapt, ai ajuns până în punctul în care ai căpatat convingerea că datorită erorii medicale puterea mâinii tale stângi a crescut și că a depășit-o pe cea de dinainte să fie ruptă. Iar după ce de două ori într-o săptămână nevastă-ta ți-a reproșat că o strângi prea tare în brațe, tu i-ai replicat că n-ai vrut decât să-i arăți că o iubești și că nu din vina

ta e dureroasă dovada dragostei, ci din cea a ortopedului. Ați răs amândoi și te-ai împăcat definitiv cu ideea că o greșeală poate aduce și avantaje. N-ai ratat, apoi, niciun prilej să-ți provoci prietenii și cunoșcuții la skanderbeg și să devii, în câteva săptămâni, vedetă printre ei, după ce i-ai pus pe rând. Ba chiar și de mai multe ori, fiindcă unora nu le venea să creadă că strâmbătura ta de mână e așa de viguroasă și, culmea, mai forțoasă decât a lor.

Iluzia că un accident te-a făcut invincibil a stărnit în tine dorința de dreptate. Ai luat urma primarului bătaș, i-ai aflat adresa și, într-o zi de sâmbătă, ai fost la poarta casei lui. Ai sunat, a deschis o femeie. Omul ei nu era acasă, ci la primărie, cu treabă. Te-ai înfuriat: încă era primar, ticălosul! Se întâmplase cum ai bănuit, a scăpat. Te-ai urcat în mașină, ai căutat adresa pe GPS și ai pornit. Era aproape, 3 minute și 40 de secunde. Ai parcat mai sus, cu fața în direcția sensului de mers. Ai lăsat mașina băgată în viteză, dar n-ai mai tras, ca de obicei, frâna de mână. Și nici n-ai mai închis-o. Nu era nimeni pe stradă, sâmbăta oamenii stau pe la casele lor. Doar pe ala îl apucase hârnicia. Ai intrat în curtea primăriei, apoi, pe alea spre ușa deasupra căreia scria denumirea instituției, cu albastru și alb. Ai apăsât pe clanță. Ușa de termopan, care nu scârțâie și e ușoară. Ai înaintat, ai închis-o cu grijă, fără zgomot. În dreapta, era inscripționat SECRETAR, în stânga, PRIMAR. Te-ai apropiat încet de ușa din stânga și ai tras cu urechea. Probabil că înainte de biroul lui mai era unul, ca peste tot. O antecameră. N-aveai decât două opțiuni, ai ales-o pe-a doua. Ai bătut la ușă. Ai mai bătut încă o dată, mai tare. *Intră!* s-a auzit. Ai deschis și ai văzut un birou pe care era ecranul unui computer, în spate, un xerox înalt, mai apoi, un raft cu geam, unde se vedeau înșirate dosare albastre, pe cotorul cărora erau trecuți diferiți ani, în ordine cronologică. Ordonată secretară. *Cine-i?* ai fost întrebat. Ai făcut trei pași și ai intrat în rama ușii de la camera primarului. L-ai recunoscut. Te-a privit și te-a întrebat pe un ton atât de amabil *Cu ce te ajută?*, încât te-ai cam dezumflat. Ai rânjit și i-ai răspuns: Cu un skanderbeg!

S-a oprit din mestecat, s-a înclinat, de parcă n-ar fi auzit bine și-ar fi vrut să repeți, dar imediat ți-a arătat cu degetul masa din dreapta biroului său și ți-a spus, în timp ce a pornit spre ea: *Acolo*. Nu v-ai scăpat din priviri. A ocolit masa și s-a așezat pe scaunul din fața ta, după ce întâi te-ai așezat tu. Ți-ai fixat stânga și ai deschis degetele. *A, cu stânga vrei...*, a zis. V-ai prins palmele, le-ai strâns, a lui era mai mică, și-a fixat cotul, și tu, te-a întrebat *gata?*, gata!, i-ai răspuns, ați icnit amândoi deodată, v-ai înroșit instantaneu, vi s-au auzit scrâșnind dinții, iar la o secundă după ce pumnul tău stâng a lovit masa, ai simțit în păr guma pe care și-o scosesse din gură și ți-o lipise cu cealaltă mână.

Însemnări de mână pe *Flori de mucigai*⁽²⁾

Radu Pavel GHEO

Am început să povestesc în numărul trecut cum am ajuns la un moment dat în posesia unui exemplar din ediția princeps a *Florilor de mucigai*, apărută în 1931 la Editura „Cultura Națională”. Anticarul, care mi-l vînduse la un preț relativ redus, mă asigurase că exemplarul provenea din biblioteca lui Mircea Vulcănescu, lucru de care, firește, mă îndoiam. Și, într-adevăr, atunci când am primit cartea, în afară de numele gânditorului de dreapta interbelic notat de anticar pe ultima pagină a volumului, nimic nu justifica o asemenea proveniență. Mai mult – sau mai rău –, când am dat să răsfoiesc cartea, ea s-a deschis aproape de la sine la o pagină unde cotorul era ușor desprins în interior. Atunci am înțeles de ce exemplarul ajuns la mine avea un preț mai mic decât cota lui pe piața de carte veche: una din ultimele pagini ale sale, pagina 113, lipsea. Fusesse ruptă, căzuse, dispăruse, habar n-am. Tot ce știam e că volumul avea un defect.

Ce-i drept, pagina respectivă fusese înlocuită cu una identică, dar albă, probabil o foaie de gardă lipită cu bandă adezivă de proastă calitate în locul foi lipsă. Pe ea o mînă grijulie copiasse poezia „Nostalgiei”, care trebuia să fie acolo, ca măcar așa exemplarul să fie complet: „Regele cu oamenii lui cu chică și barbă/ N-au mai văzut firicel de iarbă,/ Cizmele creșten carîmbi/ S-au dus pe bani strîmbi...” ș.a.m.d.

Doar că nu m-am simțit frustrat ori păcălit. M-am înduioșat: cineva – fostul proprietar, probabil (în nici un caz Mircea Vulcănescu!) – voise să aibă volumul integral și îl completase el sau ea așa cum se pricepuse. Înțelegeam gestul și mi-ar fi plăcut să știu cine l-a făcut: cred că ne-am fi înțeles, cel puțin în privința cărților. O clipă mi-a trecut prin minte că exemplarul respectiv avusese un defect de tipar, că, din greșală, pagina respectivă rămăsese albă, neimprimată, la ieșirea din tipar și că o completase, cu mîna lui, Arghezi însuși. *Wishful thinking*, cum am știut chiar în timp ce-mi formulam ideea: scrisul acela frumos rotunjit, care oricum mi s-a părut feminin, nu semăna deloc cu scribăleala mărunțică a lui Tudor Arghezi. Însă mi-a trecut prin minte că, dacă aș putea porni cumva pe urmele scrisului ca să îl/ o găsesc pe cel/ cea care completase poezia lipsă, ar fi fost un parcurs detectivistic interesant.

Trebuie să spun că paginarea acestei prime ediții a cărții a fost una foarte generoasă. Fiindcă, spre deosebire de volumul anterior, *Cuvinte potrivite*, aici sînt incluse doar 25 de poezii, care cu greu ar fi putut forma un volum consistent, fiecare poezie are titlul tipărit pe o foaie separată, pe dreapta, contrapagina e păs-

trată albă, netipărită, iar poezia propriu-zisă începe pe următoarea foaie de carte, tot pe dreapta. Prin acest inteligent artificiu tipografic, cu destule alte adăugiri și pagini albe, cele 25 de poezii ajung să facă o carte de peste o sută de pagini.

Am răsfoit volumul cu grijă și, când am remarcat paginarea aparte, am văzut rapid încă un lucru: pe absolut fiecare pagină de titlu, în dreptul titlului tipărit cu majuscule pe pagina altfel goală, o mînă scrisese cu creionul cînd „Da”, cînd „Nu”, iar alteori după „Da” adăugase și literele (prescurtarea?) „tro” – ceea ce m-a nedumerit și mai tare. Așa că am luat cartea la verificat pagină cu pagină, de la început, cum ar fi trebuit să facă un bibliofil veritabil (sau un bibliodetectiv) încă din primele clipe. Odată ce am întors pagina de titlu, am dat peste poemul de început, „Flori de mucigai”, și peste un șir de însemnări cu creionul care maculau spațiile libere de deasupra și de dedesubtul poeziei tipărite pe pagina din dreapta, ba chiar se întindeau și pe contrapagina albă din stînga.

Cartea cumpărată de mine nu era în nici un caz un exemplar neatins, *in mint condition*, adică prețios, cum caută bibliofilii. Pe de altă parte, era unul deosebit: am înțeles-o imediat ce am încercat să descifrez însemnările cu creionul. Erau făcute cu același scris frumos, aparținînd mîinii ce copiasse și inserase poemul lipsă „Nostalgiei”, doar că de data asta nu mai erau atît de ușor de descifrat. Distingeam doar cuvinte dispareate: „solitaire”, „lion”, „autor” sau „autour”, „faim”, „cenile” (sau, poate, „cendre”)...

Asta era totuși o surpriză: însemnările nu erau simple însemnări. Și erau în franceză. Să-i fi aparținut totuși cartea lui Mircea Vulcănescu? Cu un pic de efort, am reușit să descifrez aproximativ primele două rînduri de deasupra poeziei, care sună cam așa: „De l'angle sur le crépi,/ Sur un mur de niche vive j'ai écrit”. Ceea ce, oricît de puțină franceză aș ști, mi-am dat seama că reprezintă un echivalent al primelor două versuri din „Flori de mucigai”: „Le-am scris cu unghia pe tencuială,/ Pe un părete de firidă goală...” Și, cum versurile în franceză continuau să însoțească textul românesc pînă la final, am priceput că aveam în față traducerea poeziei lui Arghezi. Traducere făcută de... de cine? Asta era întrebarea.

Am trecut la poezia următoare, „Pui de găi...”, lîngă al căreia titlu scria cu creionul „Da”, și, cînd am întors pagina, am văzut deasupra versurilor tipărite în română un alt șir de versuri, tot în creion, ce începeau cu „Dans le brouillard” – „În ceața groasă...”

Așadar, pusesem mîna pe un exemplar de lucru al cuiua care încercase (și, poate, reușise) să-l traducă pe Arghezi în franceză. Lucrurile deveneau cu adevărat interesante.

Continuări și sporiri

Claudiu T. ARIEȘAN

Un vibrant, erudit și temeinic omagiu adus unui adevărat magistru duhovnicesc al ortodoxiei române este seria *Chipul iconic. In memoriam Ieromonah Ghelasie*, vol. 6, „Reflexii ale chipului mistico-teologic ghelasian”, Editura Chipul Iconic, Sâmbotin, 2022, 184 p. Colecția, concepută în 12 volume, se plasează structural între o publicație academică periodică de înaltă ținută și o colecție de conferințe, studii sau meditații unite de aceeași temă centrală: figura emblematică a călugărului Ghelasie Gheorghe (1944-2003) de la Mănăstirea vâlceană Frăsinei, Athosul românesc după unii. Acest fascicul conține, așadar, partea a doua parte din eseu al Pr. Dan Popovici, *În căutarea libertății pierdute*, o solidă cercetare științifică a lui Florin Caragiu despre *Maica Domnului în conștiința patristică* și continuare unui dialog între Adrian Olteanu și Ieromonahul Neofit, *Convorbiri despre mistica isihastă și mistici metafizice*. Iată un pasaj semnificativ din acest din urmă parcurs dedicat și Părintelui Ghelasie: „Adevărata mistică nu poate fi decât atentă la semnele vremii. Nu trăiește într-un univers abstract. În sens creștin, mistică înseamnă prezența lui Dumnezeu concretă, înseamnă prezența hristică în continuă asumare spre renaștere a trupului lumii spre înviere și transfigurare (...) Despre aceasta este vorba, despre a fi și a rămâne pe Cale. Nu este vorba de a face distincții conceptuale și identificări categoriale doar de dragul de a le face, pentru că nu ne războim și ne tăiem în concepte”. În fapt, este vorba în teologhisirea filosofică ghelasiană de o evidențiere a personalismului creștin în contrast cu cel energetic sau de orice altă natură.

Al patrulea volum din excepționalul proiect traductologic *Biblia după textul ebraic. Josua, Judecătorii* (ediție de Maria Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, Editura Humanitas, 2022, 354 p.) Reamintim că proiectul conceput în Colegiul Noua Europă reunește o echipă de specialiști în domeniile studiilor biblice, filologiei clasice și orientalisticii, de confesiuni diferite, ale căror nume trebuie enumerate: Melania Bădic, Emanuel Conțac, Octavian Florescu, Victor-Lucian Georgescu, Cristinel Iatan, Alexandru Mihăilă, Delia Mihăilă, Ovidiu Pietrăreanu, Terciziu-Hristofor Șerban și Silviu Tatu. Ediția atent îngrijită de cele două binecunoscute clasiciste se distinge față de alte întreprinderi similare prin urmarea fidelă a textului masoretic din Biblia Hebraica Stuttgartensia și Biblia Hebraica Quinta, ediții critice realizate, la rândul lor după Codex Leningradensis. Privitor la actualul volum, aflăm că el continuă narațiunile din cărțile anterioare, dar introduce două genuri diferite.

Mai întâi, avem epopeea război-

nică din *Josua*, ce prezintă numeroase omologii cu alte încercări epopeice din vechime (*Mahabharata*, *Iliada* lui Homer, *Eneida* lui Vergilius), doar că aici poporul lui Israel este eroul colectiv ce merge din victorie în victorie, sub conducerea lui Josua, pentru a împlini cucerirea „moștenirii” promise lor; *Judecătorii*, în schimb, prezintă cu mult mai mult realism haosul religios, politic și instituțional pornit între triburi după stabilirea în Canaan, ce duce la concluzia nerostită încă a necesității unei monarhii care să pună capăt acestor tulburări de creștere și instabilitate cronică. Ghedeon, Samson sunt personaje providențiale care încearcă să pună poporul ales pe calea cea bună, dar neascultatrea periodică a Legilor lui Moise face acest lucru aproape imposibil, de unde tensiunile permanente descrise artistic și memorabil în cartea respectivă.

Un florilegiu de istorisiri cu iz hibernal și alură sărbătorească deopotrivă rămâne cartea Monicăi Rohan, *5 povești de iarnă*, cu ilustrații de Irina Dobrescu, Editura Eikon, București, 2019, 28 p. Cele cinci texte de o delicatețe extremă și cu o frumusețe aproape incisivă, care te năpădește cu amintiri de tot felul din pragul copilăriei eterne a fiecăruia dintre noi, sunt *Poveste de iarnă*, *Spiridușul Bradului*, *Să plutim*, *Leopardul de fum* și *Împărăția de vis*, pe care vă las să le descoperiți alături de copilul de lângă sau din domniile voastre. Aceeași poetă prolifică și plină de substanță creativă ne îmbie și cu volumul Monica Rohan, *HaltaTerra*, Editura Cartea Românească Educațional, București, 2020, 160 p., despre care recenzentul Liviu Antonesei scrie că „nu prea îmi place să compar volumele poezilor între ele, să constat progrese sau regrese, dar senzația mea de cititor este că prin această carte poeta a mai trecut un prag”.

Din postura de lector la fel de atent al volumelor distinsei scriitoare timișene, eu nutresc sentimentul că fiecare nou volum este un mai mărunț sau mai mare prag depășit de autoare, ca valoare intrinsecă, forță imagistică și stăpânire formală cel puțin. Iată, *exempli gratia*, o *Pisică a orașului* de o tandrețe și profunzime ieșite din comun: „Și aparținătorii/ sfârr sfârr/ Aprind gazul/ blănițele scânteiază/ împrăstie stele mici/ scriu la lumina care încălzește/ cuvintele feline vin pe foile mele/ (un teanc imaculat pregătit anume)/ pe conducte gazul înaintează/o pisică neagră s-a-ncolăcit în jurul casei/ crește nemăsurat și toarce lâna orașului/ poveștile dorm în blana ei caldă”. Foloseam altă dată cuvântul „orfevrărie” literară pentru a defini impactul de meșteșug imanent ce caracterizează scriitura Monicăi Rohan și nu mă dezic de respectiva formulă nici acum, când sporul de experiență și matură sensibilitate au făcut din ea una din vocile poetice ale Banatului.

Cenușă în buzunare

Adriana CÂRCU

Fata simți o atingere pe umărul drept, care o smulse din somn. Deschise ochii și, ridicată în genunchi, putu să vadă printre barele de lemn ale pătuțului două siluete îmbrăcate în fulgarine bej, identice: mama ei, însoțită de un bărbat. Vizitele mamei la tanti Domnica erau rare și, de aceea, foarte prețuite. Prezența bărbatului, aflat acum în dreapta mamei, o încurca. „Acesta este noul tău tătic.” Fata se ridică în picioare, dar siluetele aflate în mijlocul camerei păreau la fel de mici. Își aminti pe loc cum cu ceva timp în urmă refuzase să-și ridice privirea, atunci când mama nu-și ținuse promisiunea de o vizita, iar acum o privea zămbitoare, de la distanță, prin rastelul patului. Poate că bărbatul tăcut, îmbrăcat în fulgarinul nou de ploaie, era cauza absențelor.

Zilele la tanti Domnica se desfășurau după un ritual ce avea la bază reguli simple și foarte sănătoase. Mesele zilei erau respectate cu sfințenie, spălătul pe mâini de asemenea, somnul de după-amiază era obligatoriu, iar micile nesăbuite datorate neștiinței erau trecute ușor cu vederea. Fata își amintea cum într-o dimineață de iarnă și-a umplut buzunarele șorțulețului cu cenușa, caldă încă, din sobă și s-a repezit cu avânt în curte, unde se tăia porcul, ca s-o presare pe hălcile de carne, după cum văzuse că se face. Tanti Domnica i-a abătut cu blândețe pumnul plin de cenușă, iar povestea a intrat în patrimoniul anecdotic al familiei. Acum, privind cele două siluete, nu știa cum să reacționeze. Probabil că nu a reacționat deloc. În aer plutea o așteptare pe care nu-i stătea în puteri s-o îplinească.

La scurt timp, s-au mutat toți împreună în locuința minusculă din Piața Crucii. O familie. Omul cel nou o ignora cu desăvârșire, iar ea încerca să-l evite pe cât îi stătea în puteri. Așezat pe un scaunel în curte, își curăța câteodată arma de vânătoare privind în jur bănuitor, în timp ce din câmară se auzeau la intervale regulate țipetele sfâșietoare ale iepurilor doar atinși de alice, atârnați de grinda joasă. Prada din noaptea precedentă. Treaba se rezolva cu o lovitură aplicată cu tăișul palmei la baza craniului. Fata nu-și putea înfrânge sentimentul că purta o vină pentru un fapt nenumit. Poate era ceva ce uitase sau ceva ce de-abia urma să se întâmple. Probabil că atunci a învățat să tacă.

Zilele se scurgeau după un tipar identic. Când părinții plecau la serviciu, fata era predată vecinilor de la etajul unu, pe nume Babi și Moș Nicolae, doi bătrâni care o copleșeau cu iubirea lor necondiționată. Acolo a fost îmbăiată pentru prima dată într-o cadă emailată în care apa curgea de la un robinet de alamă cu bușoane de porțelan pe care stătea scris *hideg și meleg*. Tot acolo a tresărit într-o dimineață înspăimântată de sunetele stridente ce veneau de la un aparat amenințător de bachelită neagră numit telefon. Babi avea grijă să aranjeze în fiecare după-amiază trei scaune masive la marginea patului unde fata își făcea somnul. Vara o lua cu ea la „plă”, unde fata învățase să adune într-un borcan cu petrol gândacii țărcați de Colorado, ce împodobeau frunzele plantelor, ca niște broșe lucioase. Iarna o înfofolea cu șaluri de lână, ca să nu „răcească la rinichi” și o așeza frumușel într-o sanie cu spătar de lemn pe care o trăgea cu hotărâre prin parcul din fața casei. Moș Nicolae o ridica în sus, ținând-o de gleznele subțirele, într-o încercare mereu ratată de echilibristică.

Atunci când, din senin, a apărut fratele vitreg, expedit la Timișoara de mama sa cu care locuise la Bocșa, peisajul s-a schimbat. Acum mergeau la grădiniță, unde se țineau de șotii, pe care le ispășeau apoi împreună, acasă, prin pedepse disproporționate. După plecarea la fel de subită a fratelui, fata a fost predată unei unguroaice care locuia într-o casă verde, la câteva străzi distanță. Nam Neni, care nu știa nicio boabă românește, o hrănea în timpul săptămânii cu papricașuri pipărate și cu ciorbe răsfierte de conopidă, iar sâmbătă seara o preda mamei cu vorbele, *tessék kérem szépen*. Poftiți, mă rog frumos. Acolo a învățat să cânte un cântec trist despre florile care mor toamna, să măture prin casă și să-și spele singură batiștele. Tot acolo s-a tăiat la mână în timp ce încerca să curețe o ceapă. Din cimitirul de vizavi se auzeau din când în când bocete răzlețe. În casa lui Nam Neni săptămânile treceau blânde și egale, toate lucrurile își aveau rostul lor și toate cuvintele erau ungurești. Într-o bună zi de sâmbătă, când mama a întrebat-o dacă a fost cuminte, fata a lăsat privirea în jos și i-a răspuns, *Nem értek a románul*.

21

rediviva

Fericitele vremuri ale avangardei

Alexandru RUJA

Volumul* preia titlul unui cunoscut articol al lui Geo Bogza — *Exasperarea creiatoare* (cu subtitlul: *Scriu fiindcă viața mă exasperează*) — publicat în revista „unu” (1931, februarie), despre care îi scria lui Sașa Pană: „Câteva clipe de răgaz de impardonabilă fericire acum când îți scriu la

prânzul acestei zile: am terminat complet în fine articolul *Exasperarea creiatoare* la care am lucrat neîntrerupt 24 (citiți douăzeci și patru) de zile și ziua și noaptea (în total 7 - 8 ceasuri în 24 de ore de stat la masă în fața caetelor. E un articol în care sunt *altul* așa cum sunt eu, total altul, după turmen-tările violente din toamna asta.” (Scrisoare datată: *Vineri 12 septembrie 1930*). Referințe la conceperea, structurarea și

scrierea articolului apar mai des pe parcursul epistolarului, fiindcă *Exasperarea creiatoare* trebuia să fie un adevărat *articol* — *program* pentru revista „unu”.

De aceea, Bogza îi propune lui Sașa Pană să-l publice fără semnătură, ca asumat de revistă. „Fă numărul pe decembrie — cât îmi pare de rău că nu-l pot plăti eu în întregime — iată ai aici material suficient, tot pentru no. asta, pentru cel de pe *ianuarie* pregătesc deja un eseu: EXASPERAREA CREIATOARE...” (17.XI.1930, *Buștenari*).

Ediția cuprinde o bogată *correspondență* Geo Bogza – Sașa Pană întinsă peste un impresionant arc de timp (25.II.1928 – 19.I.1976), începând și sfârșind cu scrisori aparținând lui Sașa Pană, care în prima scrisoare salută, într-un fel aparte, reparația revistei „Urmuz” („Geo, Salut cu toată frenezia fantezia fantasmagoria reapariția lui „Urmuz”. Aflasem înaintea scrisorii tale, de la Roll.”), iar în ultima transmite felicitări cu prilejul noului an („Dragă Geo, Să trăiești, La mulți ani! Și mulți ani să aniversezi pe Poetul adolescenței, maturității și senectuții noastre. Sașa Pană”). Sunt incluse în volum „224 de scrisori, cărți poștale — notate, în volum, c.p. — și bilete trimise de Geo Bogza lui Sașa Pană, păstrate și numerotate de el cu scrupulozitatea sa de arhivar, precum și 108 din cele trimise de acesta în sens invers.” (*Notă asupra ediției*).

Din aceeași *notă* aflăm că cele 108 scrisori au fost preluate din volumul *Epistolar avangardist* (ediție și postfață de Mădălina Lascu; cuvânt înainte de Ion Pop, 2012). Am scris despre această ediție la timpul potrivit, o ediție care cuprinde pe lângă scrisorile primite de la Sașa Pană și scrisorile altor scriitori care au reprezentat avan-

garda: Stephan Roll, Mary-Ange Pană, Victor Brauner, Ilarie Voronca, Colomba Voronca și grupul *Alge*. Scriam atunci că nu avem și scrisorile trimise de Geo Bogza colegilor aflați în centrul mișcării avangardiste, pe care le putem bănuși prin ricoșeu, din ceea ce scriu expeditorii, dar par să fi fost și ample și animate din plin de ideile, experiențele, proiectele, gândurile, iluziile nutrite de tânărul autor al *Jurnalului de sex* și al *Poemului invectivă*.

Dacă se vor găsi cândva și acestea, atunci se vor configura mai clar elemente care țin de specificul estetic al avangardei, dar și de dificultățile editării publicațiilor, de relațiile dintre membrii grupărilor de avangardă, de problemele avute cu autoritățile. Le avem acum în această ediție întocmită de Cosmin Pană, iar acestea arată cât de implicat a fost tânărul Geo Bogza în începuturile mișcării de avangardă.

Modul de adresare al celor doi epistolieri diferă de la scrisoare la scrisoare, mult mai diversificat și mai picanț la Bogza, dar la amândoi se poate observa afecțiunea, dorința schimbului de idei și de păreri, sprijinul reciproc. Dominantă este adresarea „Iubite Sașa” - „Iubite Geo”, dar întâlnim și „Scumpul meu Sașa”, „Dragă Sașa”, „Dragul meu Sașa”, „Dragă Sașicule”, „Dragă Sașiule”, „Drigi Liplip”, „Dulcele meu Sașa”, „Dragă loplopule”, „Loplopul meu dulce și iubit”, „scumpul și dulcele meu loplop”, „Dragul meu Sașa, loplop dulce și delicios”, „Scumpul și dulcele meu ciclop și loplop” sau „Dragă Geo”, „Dragă Geo - iubite”, „Geole”, „Dragă Geole”, „Geo iubite”, etc.

Când își exprimă nemulțumirea că Sașa Pană nu a ajuns încă la Buștenari, apelativele se amestecă, iar scrisoarea ia turnura unui alambicat text avangardist, care, contrar folosirii unor cuvinte ce izolate ar părea dure, este grațios prin negația vehementă învăluită în afectivitate, prin gingășiile ludice în schimbarea numelui (Zaza Pană, Pașa Sană), prin repetarea numelui în diferite tonalități de intensitate și melodicitate: „Sașa Pană, Sașa Pană, de ce faci pe nebunu Sașa Pană de ce ești secătură Sașa Pană. De ce nu scrii Sașa Pană? Și mai ales de ce nu vii — când ai promis — la Buștenari Sașa Pană? Nu a nins încă Sașa Pană, dar ce are a face Sașa Pană ai să te dai cu bobul în zăpada sufletului meu, Sașa Pană. Nu zău, Sașa Pană. Eu te aștept mereu Sașa Pană. Uite: Sâmbătă 25 și Duminică 26 ian. s-ar putea să fiu la Câmpina. Încolo Sașa Pană sunt aici și te aștept. Te aștept te aștept dar să vii pentru mai multe zile Zaza Pană? Nu-i așa Pașa Sană, nu-i așa Sașicule nu-i așa dragă Sașa. dragă Sașicule. Dar după atâta invitație să nu crezi că te voi primi regește. Din contră, te voi primi cum va da D-zeu. Și mai ales Dracu. Te pupă Geo.” (23.01.1930).

Avem prin aceste scrisori o adevărată istorie a revistelor de avangardă „unu” și „Urmuz.” Din scrisori se pot vedea dificultățile financiare, de difuzare, etc. legate de revista „Urmuz”, dar și de publicare a propriilor volume. Îi scrie lui Sașa Pană mereu într-un stil de savuroasă îmbinare a ironiei cu ludicul, propunându-i volume cu titluri mereu surprinzătoare: „Totdeauna dragă Sașa și iubite director al revistei et *editurei UNU* te rog să supui comitetului central și comitetului periferic al grupului UNU următoarele: subsemnatul care cu cinste face parte din acest grup sunt foarte decis ca pe la sfârșitul lui August curent să pun sub tipar un volum de poeme care s-ar intitula *Domnița care s-a culcat cu cîini*. Țin la acest titlu ca la o șarje. Dar rog să cereți și avizul sincer al stărilor mei confracți: Roll, Pană, Voronca, Maxy — dacă nu v-ați certat cu el — madda holda și CLAUDE SERNET.[...] N-am nici un ban dar sper că voi atlantiza până atunci 5 - 6 mii de lei, fiindcă va avea 32, 40 de pagini.” (11.VI.1930).

Geo Bogza își apără ideile, cere păreri, dar nu acceptă compromisuri ori modificări. Citim într-o următoare

scrisoare: „Te întrebam dacă voi acceptați *Domnița care s-a culcat cu cîini*, ca titlu de volum. Nu mi-ai răspuns încă. Între timp m-am hotărât ca asta să fie titlu chiar dacă n-o acceptați.” (*Buștenari*, 17 iunie 1930).

În aceeași scrisoare, tânărul Geo Bogza își exprima neliiniștile, dorințele, revoltele, viziunea sa asupra actului literar, modalitatea de scriere, resursele pamfletare. Era încă la vârsta tinereții când credea că „o revistă și revista unui grup aparte, în special TREBUIE să stârnească vâlvă”, când agreea *poemul de scandal*, conștient că era „pompiestic” și fără „valoare în sine”, dar necesar, nu doar pentru a atrage atenția, ci și pentru a schimba, a lovi în rutină, în confortul mortificat, în idei preconcepute. Preferă să se discute „trăsnaia” cuprinsă în poem în locul poemului în sine. „Poemul de scandal e foarte pompiestic, nu rezistă să fie citit de două ori și n-are nici o valoare în sine. Dar *valoarea lui relativă*, valoarea lui de sgomot de pușcă încărcată numai cu praf, e imensă și necesară vitalității unei reviste ca UNU.”

În același sens și viziune își înscrie și volumul propus pentru publicare la Editura UNU: „Mi-am propus să scot la toamnă *Domnița care s-a culcat cu cîini*, nu pentru că aceste poeme ar avea vreo valoare ci pentru scandal. Pe manșeta volumului voi pune *Poemul invectivă* și înăuntru un manifest despre acest poem invectivă.”

Dacă unele scrisori sunt strict informative din partea ambilor epistolieri, sunt destul de multe scrisori ce se constituie ca adevărate texte literare, cu o desfășurare asemeni celor publicate prin „Urmuz” sau „unu”. Scrisoarea datată *Buștenari*, 31 august 1930 se încheie în cheie poetică de tip avangardist, urmuzian: „mă sui într-un vârf de plop/ și te pup ca pe-un Loplop/ mă sui într-un vârf de sondă —/ și pup fața ta cea blondă/ mă sui într-un vârf de deal / și te pup ca pe un cal/ mă sui într-un vârf de șură / și te pup espress pe gură/ mă sui într-un vârf de munte/ și te pup direct pe frunte/ mă sui într-un vârf de casă / și-ți pup fața proaspăt rasă/ mă sui într-un minaret/ și te pup pe epolet/ și mă sui mă sui mă sui/ să te sărut pe cucui// Acesta fiind zis primiți vă rog domnule Sașa Toc asigurarea că nu am noroc să semnez ca dobitoc și nu am măcar nici fler să semnez din minister ci având o biată mătă eu semnez ca Geo Țăță.”

Geo Bogza este un susținător activ al lui Sașa Pană în editarea revistei „unu”, deoarece trebuiau trecute nu doar dificultățile materiale, ci și adversitățile autorităților. De aceeași adversități s-a lovit și Geo Bogza în editarea revistei „Urmuz”, despre care îl înștiințează pe Sașa Pană: „dar nu cred că va fi prea mare tâmbălău și URMUZ ultimul No a fost confiscat. Conșinea o frază de toată țaria. «Căți domni respectabili nu și-au adunat oare averea cu curul nevestei»”.

Scrisorile lui Geo Bogza se derulează ca un adevărat jurnal, în care epistolierul nu trimite doar informații, ci se confesează, se autoanalizează, încearcă să-și explice angoasele, temerile, intențiile, să se autodefinească. Sunt multe fragmente revelatoare în acest sens: „Trăiesc îngrozitor, fiecare clipă o simt compactă. Stările sufletești alternează cu repeziciune. Tristețe, elan, desnădejde, dorință de acțiune. Ce se va întâmpla cu mine nu știu.” (*Vineri 6 martie [1931]*)

Deși scrisorile sunt texte dezlănțuite, fără bariere verbale, fără rețineri în exprimare, Bogza aplică propria cenzură asupra scrierilor proprii, se entuziasmează la ideea de a scrie ceva, de a trimite colaborări, apoi își analizează cu severitate scrisul: „Articolul *Reabilitarea visului* pe care ți l-am trimes mi se pare fad, învechit. Voi scrie altele, voi scrie, voi scrie, voi scrie.” (24.II.1931). Geo Bogza intră în discuțiile pe care Sașa Pană le are cu alți scriitori, reprezentanți ai avangardei, colaboratori la „unu”, când aceștia părăsesc o linie convenită și virează spre alte publicații.

* Geo Bogza – Sașa Pană, *Exasperarea creatoare*. Correspondență. Ediție întocmită de Cosmin Pană. Postfață de Vladimir Pană. Pandora Publishing, București, 2022, 479 p.

Foamea de cuvinte

Încet, foarte încet (Editura Școala Ardeleană, Cluj – Napoca, 2022) este un volum inedit prin structură și cuceritor prin sinceritatea confesiunii poetice. Daniel Săuca (n. 31.VIII.1973, localitatea Supur, jud. Satu Mare) nu vrea să epateze, nu are orgoliul unicității, dar îl are pe cel al bunului simț. Poemele sale sunt impregnate de simboluri și echilibrate printr-o stilistică a versurilor atent controlată. Volumul alternează poemele în versuri cu acelea în proză, fără a distorsiona tensiunea meditației poetice. Autorul a asimilat exercițiul construcției poetice, știe nu doar să contureze imaginea poetică, ci și să o

dozeze pentru a nu intra în vriajul aglomerărilor necontrolate.

De aceea și versul este, în general, scurt, ușor sacadat cu o curgere care păstrează atitudinea ori ideea la nivelul inteligibil al receptării. Ritmul versului nu este în cavalcadă, în dezlănțuirii imagistice, ci, exact cum sugerează titlul volumului, un ritm încetinit, pentru a putea cuprinde în derularea ritmică profunzimea meditației poetice. Totul stă sub acest semn al încetinirii, mod de a armoniza zborul gândului cu pulsuniunea sufletului.

Poezia lui Daniel Săuca nu este emoțională, ci de

o crudă secționare a problemelor existențiale, dominate de idee și nu de afect: „Toată viața așteptăm/ Așteptăm fericirea/ Așteptăm iubirea/ Așteptăm mântuirea/ Așteptăm să fim sănătoși/ Toată viața așteptăm *ceva...* /(*La coadă*). Există în poezia lui Daniel Săuca o tensiune între sacru și profan, o dorință a exorcizării, a eliberării și ieșirii din constrângeri. Poezia înregistrează drama trecerii, scurgerea timpului. Între „Scriam așa...” și „Astăzi nu mai scriu așa...” nu este doar balansul între afirmație și negație, ci semnul unui întins și tulburător, prin consecințe, hiatus temporal. Poetul nu este un sentiment, nu-și menajează trăirile, autoscopia are duritate. Foamea de cuvinte rămâne, întoarcerea este tot la forța și frumusețea cuvintelor, găsite într-o multiplă și surprinzătoare sinonimie. (Al. R.)

Calea, Adevărul și Viața

Marian ODANGIU

Întemeiat pe o documentare ce include *Dhammapada* lui Buddha, scrierile indiene tradiționale, precum cele mai vechi scripturi ale hinduismului - textele *Vedice* (*Sambhite*, *Brahmane*, *Aranyake* și *Upanișadele*), Vechiul și Noul Testament, (*Evangelia după Toma*, *Evangelia după Ioan*) și, cu precădere, cărțile conferințelor lui Osho (după numele său adevărat Chandra Mohan Jain, numit, prin anii '60, și Acharya Rajneesh, apoi Bhagwan Shree Rajneesh, și, în final, Osho [1931-1990], considerat cel mai mare mistic al secolului XX, filozof indian, guru și învățător spiritual, fondator al curentului spiritual *Neo-Sannyas*, *Rajnish* sau *Oshoism*), noul volum al Elenei-Maria Cernăianu* este mai degrabă un eseu, decât un roman propriu-zis. La limită, un roman-eseu cu un suport epic extrem de firav, dar în care abundă elaborările și digresiunile despre *Timpul Divin* și comentariile despre civilizația din interiorul Pământului, într-un copleșitor amestec de imaginație, vis și reflecție, al cărui "ideologie" se dizolvă, în intenție, în *Marele Ocean al Minții Cosmice*.

Trama epică ține exclusiv de ficțiune și e întemeiată pe un redutabil efort de cunoaștere și înțelegere, pe o totală *smernenie* în fața conceptelor, ideilor, formulărilor cu alură de maxime filosofice. Firește, nu lipsesc fișele de călătorie prezente și în cărțile anterioare ale scriitoarei, îndeosebi, *Barierile Broodu* (2020) și *Muntele de ametist* (2021). De astă dată, însă, acestea se referă la ținuturi mai puțin obișnuite, precum Groenlanda și Polul Nord, tărâmurii în care *Măreția Frigului*, a abstracțiunilor și a meditației, este la ea acasă. Adeptă mărturisită și necondiționată a gânditorului indian Osho, Elena-Maria Cernăianu și-a propus să scrie despre cele șapte *tipuri de realitate și corpuri: fizic, eteric, astral, mental, spiritual, cosmic și nirvanic*, „extrem de utile în cunoașterea de Sine” (nu mulți sunt aceia care știu cine sunt, din câte corpuri suntem formați și ce conținut/semnificație au acestea!), după cum și-a asumat ca țință a noului său demers literar și lansarea unei dezbateri în jurul *căii spre a fi mai mult decât trup*, calea spre *dincolo de moarte*, cea care duce la deplina împlinire, ”acum, la Marea Intersecție a timpurilor, în această perioadă de tranziție, deloc întâmplătoare, de trecere într-un mileniu și un secol nou, dar și de trecere într-o eră nouă, *Era Vărsătorului* în care Mama Geea a trecut deja în dimensiunea 4, 4D”.

Ca și în cărțile anterioare, scriitoarea are și aici un alter-ego, Rania Deian, a cărei poziționare e esențială în derularea narativă: precum Mira din *Barierile Broodu*, ori Sânziana din *Muntele de ametist*, ea este (aidoma autoarei înseși) medic — aici având și studii de psihologie —, fapt care o ajută să înțeleagă mai profund întortocheatul labirint al evoluției vieții interioare, cu deplina convingere că „fericirea este ceva ce vine din interior, iar nefericirea, vinovăția și păcatul țin de perspectiva prin care privești faptele, lucrurile, altfel spus, de puterea de a sublima nemulțumirea”. Rania este soția lui Cornel, critic literar, și face parte împreună cu el dintr-un grup de intelectuali, mari iubitori de reflecție filosofică și buni cunoscători ai *Cabalei*: Noga și Igo Morgenstein, medici și ei, Floarea și Victor Gorun (ea, agronom, el, doctor veterinar), familiști convinși și oameni mai apropiați de realitatea concretă.

La un loc, personajele alcătuiesc o „familie extinsă”, implicați activ într-un pseudoritual domestic, „Întâlnirea de sub nuc”, petrecut în casa Petruței, a lui Neculai Gorun și a Marietei, cuscră lor. Așadar, șase eroi, plus seniorii casei (soții Gorun și Marieta), nouă persoane, deci, „număr cu greutate” - zice autoarea, „plus cele trei animale și restul viețuitoarelor” din ograda acestora din urmă. Ei participă la un fel de *Banchet* al lui Platon în care, însă,

nu lauda lui Eros, zeul iubirii și al dorinței ocupă scena dialogurilor, ci o abordare mult mai sofisticată, echivalentă cu o călătorie/experiență de cunoaștere întru relevarea *Zilei a opta*: a miracolelor, a împlinirilor nebănuite - *ziua Învierii*, a eternității.

Evident, o *călătorie inițiată*, un exercițiu de concentrare mentală și spirituală neobișnuită, ce depășește adesea, frontierele metafizice cunoscute până acum. Un voiaj întemeiat pe *trăirea onirică* ce „alunecă”, în partea a doua a cărții, chiar către *science fiction*: cei șase „argonauți porniți nu în căutarea Lânii de Aur, ci în descoperirea *Palatului de Cleștar*” ajung să călătorească într-o... farfurie zburătoare, să întâlnească, în această experiență supramentală, persoane din trecutul lor, unele dispărute în neantul ființei, precum Vladimir, cel dintâi iubit al Raniei și Devasya, fiica lor, decedată la naștere. „Cunoștințele acumulate au întotdeauna drept punct final ficțiunea, proiecția. Ele nu sunt un vehicul de realizare al adevărului. Însă odată ce cunoaștem adevărul cunoștințele devin un vehicul pentru a comunica, pentru a împărtăși experiența dobândită” - conchide, spre final Elena-Maria Cernăianu, la capătul acestei intense conviețuiri cu personajele sale fictive.

Nu foarte ușor de citit, cu secvențe ample de informații directe preluate și transcrise cu asiduitate, *Ziua a opta* este o apariție care se adresează mai cu seamă cunoscătorilor. Un demers-pledoarie în favoarea ideii lui Osho că „numai vastitatea necunoscutului ne face smeriți”.

* * *

După unsprezece romane și câteva cărți de nuvele și povestiri, ceea ce Liliana Ardelean a deprins și știe să facă cel mai bine, punând laolaltă experiența sa de viață, documentarea intensă, talentul și imaginația, este să construiască personaje și destine. Dar nu oricum, ci, îndeosebi de la *Pașii ologului. Povestea unui învingător* (2017), *Regina deportată* (2018) și *Caruselul destinului* (2020) încoace, cu aplecare către punerea lor cap la cap, către coagularea într-o *saga de familie*, de regulă cu suport inter-etnic, înșesată cu evenimente, povestiri, legende și alte sinuozități epice, și, firește, extinsă pe mai multe generații, în ambianțe și contexte diferite.

În plus, cu apetență pentru înțelegerea felului în care *ereditatea* își lasă amprenta asupra urmașilor; *ereditatea*, în egală măsură, ca moștenire naturală de la o generație la alta, ca dependență de maladiile, acțiunile și stările succesive anterioare, dar și ca factor intern al dezvoltării personale. În asemenea împrejurări, inevitabil, majoritatea cărților Liliane Ardelean sunt, în fond, *Bildungsromane*, autoarea investind esențial în deciprarea formării caracterelor și evoluției, în timp, a eroilor săi.

Un *mormon pe Corso*, romanul recent apărut**, urmează logica construcțiilor narative precedente, trecând însă dincolo de explorarea biografilor, trecutului și prezentului unei/unor familii și proiectarea lor pe fundalul unei istorii reale (sociale, politice, culturale), demers în care pomenita *ereditate* a jucat întotdeauna un rol de primă mărime. Centrul de „iradiere” al noii cărți este viața lui Iancu Ianculescu, de care se leagă cele două planuri-cheie ale cărții. Investigarea funcționării mecanismelor ereditare prin care o „boală sufletească” (aproape întotdeauna evaluată ca o dereglare de natură psihiatrică) se transmite de la o generație la alta e primul dintre ele. În cel de-al doilea, autoarea lansează, în paralel cu investigarea „bolilor secolului” (depresia și bipolaritatea), și o amplă dezbateră asupra *Căii spre Lumină și Adevăr*, din perspectiva religiei și credinței.

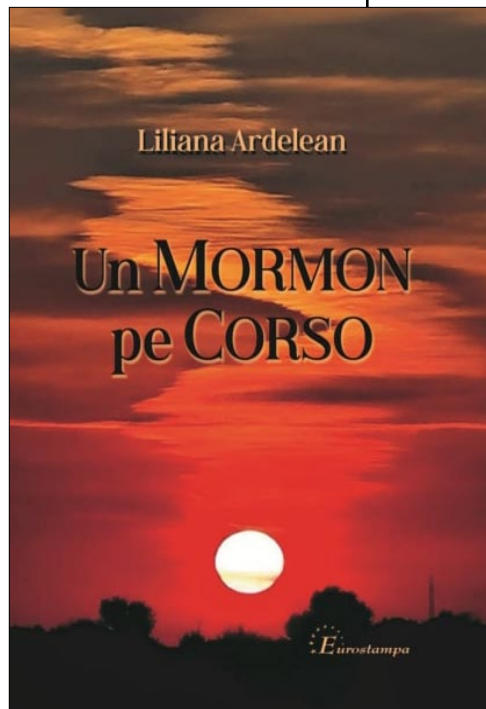
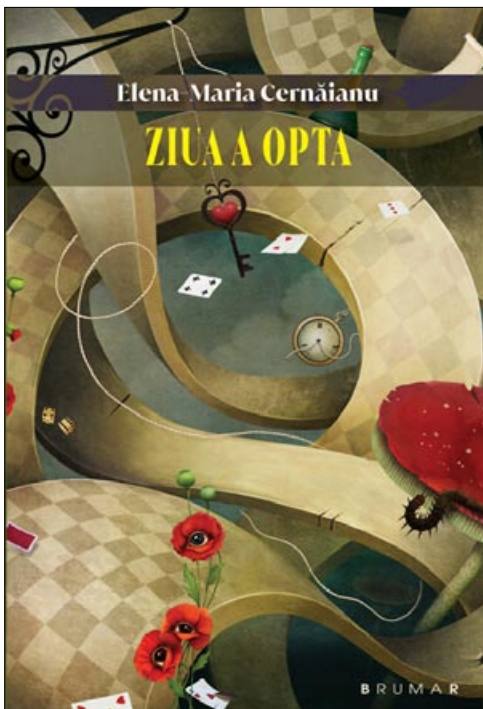
Explorarea moștenirii psihologice și mentale a protagonistului suie, pornind de la copilăria sa, până spre epoca lui Franz Josef, împăratul care l-a împroprietărit pe groful Peterfy Șandor. Fiul acestuia trăiește o frumoasă și neîmplinită dragoste cu „o fată mândră tare, de la soare te puteai uita, dară la ea, ba”. Întâmplător (?), fata poartă

aceiași nume cu străbunica protagonistului, Ană. Istoria e ambiguă: opunându-se iubirii tânărului grof, Peterfy Șandor îl trimite pe acesta la Viena. Ană se mărită cu Gheorghe și dă naștere, „înainte de soroc”, unei fetei, Ileana, mama mamei lui Iancu Ianculescu, „o femeie, pâinea lui Dumnezeu”.

În urma evenimentelor, Șandor cel mic devine victima unei totale căderi psihice care, după toate semnele, degenează în *tulburare bipolară*, afecțiune mintală ce se manifestă prin schimbarea bruscă a dispoziției, oscilând între manie și depresie. Persoanele care dezvoltă o asemenea *tulburare bipolară*, trec, navigând între extreme, de la starea de letargie, la un nivel ridicat al energiei, de la

tre ele: că e „unul dintre cei chemați” și că „va sluji pe Pământ în numele Domnului, spre binele omenirii”: „Prin revelațiile sale, Iancu se simțea aproape de puterea benefică a Dumnezeirii. Se simțea încărcat pozitiv și plin de euforie, dornic să ajute, să schimbe, să răstoarne Pământul cu susul în jos. Să sădească-n oameni bunătate, iubire, dăruire”.

Invitat la un congres la Budapesta, el intră în contact cu doi misionari mormoni. Inițial botezat catolic, Iancu își schimbă religia, devine adept al mormonismului, prilej pentru autoare de a face lungi incursiuni documentare privind Biserica lui Iisus Hristos a Sfinților din Zilele din Urmă, fondată de către Joseph Smith în primăvara

lipsa totală a dorinței de a trăi, la euforie și de la scăderea stimei de sine, la grando-manie.

Crescut mai ales de bunicii materni și de cei dinspre tată („bunicul, un ungur sever, crescut de tatăl lui, străbunicul meu, un fost husar din garda regală a lui Franz Josef”), Iancu Ianculescu face parte din „generația cu cheia la gât”. Urmează chimia industrială, e speolog amator, pasionat de peșteri, meteoriți și extraterestii, și, „după Revoluția din 1989, împreună cu părinții lui, deschide o mică fabrică de cosmetice în orașelul unde locuiau”. Descoperă că are o structură bipolară cu tendințe depresive, că, aproximativ între trei și șapte ani, a trecut prin niște stări ce pot fi catalogate drept prevestiri ale revelațiilor de mai târziu. Prima din-

anului 1830. Mai mult, sunt pagini întregi în care Liliana Ardelean încearcă să decipreze, fără *parti pris*-uri, diferențele dintre religii și credințe în privința felului în care oamenii „se pot salva de păcat și se pot întoarce neîntinați la Tatăl Ceresc”.

Dens, alert, înșesat cu povești și personaje care mai de care mai interesante, cu destine care se intersectează, se apropie și se îndepărtează, *Un mormon pe Corso* este un roman care dezvoltă două teme definitorii pentru lumea de azi: maladiile sufletului contemporan și șansa lui de a se mântui prin credință și întoarcerea către Dumnezeu.

*Elena Cernăianu, *Ziua a opta*, Editura Brumar, 2022.

**Liliana Ardelean, *Un mormon pe Corso*, roman, Editura Eurostampa, 2022.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2022 DECEMBRIE

- 2 decembrie 1952 s-a născut **Remus Valeriu Giorgioni**
- 2 decembrie 1972 s-a născut **Ilinca Ilian (Ilinca Țăranu)**
- 3 decembrie 1976 s-a născut **Cristian Pătrășconiu**
- 5 decembrie 1973 s-a născut **Ciprian Vălcan**
- 8 decembrie 1946 s-a născut **Anton Palfi**
- 8 decembrie 1958 s-a născut **Isa Schneider**
- 10 decembrie 1952 s-a născut **Traian Pop Traian**
- 11 decembrie 1938 s-a născut **Kondrat Kristiane (Aloisia Bohn)**
- 15 decembrie 1948 s-a născut **Ana Pop Sârbu**
- 16 decembrie 1969 s-a născut **Cristian Ghinea**
- 16 decembrie 1956 s-a născut **Călin Andrei Mihăilescu**
- 16 decembrie 1953 s-a născut **Leonard Oprea**
- 17 decembrie 1948 s-a născut **Nina Ceranu**
- 18 decembrie 1950 s-a născut **Marioara Voinovici Baba**
- 18 decembrie 1940 s-a născut **Ionel Iacob Bencei**
- 18 decembrie 1951 s-a născut **Böszörményi Zoltán**
- 22 decembrie 1952 s-a născut **Illes Mihály**
- 25 decembrie 1940 s-a născut **Cedomir Milenovici**
- 25 decembrie 1941 s-a născut **Maria Pongrácz (Popescu)**
- 28 decembrie 1964 s-a născut **Cristian Contraș**
- 29 decembrie 1956 s-a născut **Maria Nițu**

24

Umbra ca zbor al Poetului

Gela ENEA

Antologia *Ca o pasăre, umbra*, de Gheorghe Vidican (Editura Academiei, Colecția „O sută una poezii”), este însoțită de o prefață scrisă de criticul literar Cornel Ungureanu, iar bibliografia și notele asupra ediției îi aparțin lui Paul Artez, poet, critic literar, mereu prezent în rubricile revistelor patronate de Uniunea Scriitorilor din România.

Primul volum al poetului apare în 1994, cu un titlu extrem de inspirat, *Singurătatea candela-brului*, în care linia dominantă este cea a realismului și suprarrealismului, în poeme concise, gândite și create altfel, față de ceea ce publicase anterior Vidican. Mărturisindu-și afinitatea și admirația față de Nichita Stănescu, poetul îi dedică poeme precum *Sub pașii lui Nichita*.

În *Nota asupra ediției*, Paul Artez face precizarea că „antologia *Ca o pasăre, umbra* aduce în fața cititorului una dintre cele mai distincte voci ale poeziei românești contemporane din vestul României. Între copertile sale sunt adunate imagini de ansamblu, și nu numai, din spațiul social și multicultural în care autorul și-a desfășurat activitatea în ultimii 30 de ani.”

Volumele din care au fost selectate poemele antologiei, fără a respecta succesiunea lor în pagini, sunt *Pivnița din horn*, *Fisura privirii*, *Un interior glisant*, *Înflorirea frigului*.

Din *Fisura privirii*, pătrundem, prin lectură, în orizontul ficțional dominat de imaginea acumulării unui univers straniu, definit prin nuclee metaforice: „ochiul ciclopului”, „orbita galactică”, „răzmerița oglinzii”, așa încât primul poem, *Intrarea în peșteră*, induce o stare de neliniște, atmosfera fiind una halucinantă, dătătoare de fiori: „intrarea în peșteră cuprinzător scârțâit de liniști/ nimeni nu strigă pe nimeni ne hrănim cu firimituri galactice/ trupul un zgomot de monede în ochiul cerșetorului/ ne regăsim respirația nisip mișcător fluviul subteran meandre prin uriașă/ rostogolire a somnului”.

Totul pare o ruptură în perimetrul numit obișnuință, cotidian, căci Gheorghe Vidican găsește o altă chimie a legăturilor atomice, o altă perspectivă a legilor fizice și matematice. El afirmă că „prin degete curg nenumărate întrebări femei pământene femei intergalactice” și că soarele apare, vindicativ, pe un perete nordic.

De la *Intrarea în peșteră* ajungem la *Intrarea în vis*, cu un incipit poetic de o mare gingașie: „tu dormi în sângele meu asemenea unei ciocârlii în amiază / îmi faci semn cu degetul să tac liniștea noastră miroase a pâine coaptă”.

Chiar dacă poetul spune că „ne rostim poemele într-o limbă străină”, nu trebuie să-l credem: el are cultul limbii poetice, dragostea pe care și-o mărturisește în *Vis cu Nichita* este încununată de sacralitate: „dorurile locuiesc în fereastra încăperii înfloresc primăvara”, în timp ce poetul se metamorfozează, „umbra mea seamănă cu un copac în care înfloresc șoaptele”. E un timp al iubirii ce nu ține cont de reguli, de cutume, de interdicții, căci „pe cearșaf două trupuri lichide curg unul într-altul”.

„Tu te miști prin neantul meu/ eu prin singurătatea poemului tău/ alcătuim pasărea phoenix în ochiul lui nichita cenușa ne arde sărutul”, sunt versuri în care Gheorghe Vidican se raportează la marele poet și folosește tehnica accentuării mesajului prin opțiunea scrierii cu caractere aldine.

Observ în alcătuirea metaforelor ce conferă originalitate poetului câteva câmpuri semantice obsedante: *ochiul, soarele, oglinda, cercul, somnul, apa, peștișorul de aur*, dar și antiteze precum *lumină-întuneric, viață-moarte*.

Înflorirea frigului este un manifest liric din care desprindem tema destinului unui poet, solitudinea lui în fața lumii într-o continuă alergare și indiferență: „stăpânește înflorirea frigului/ destinul un foietaș cu șapte straturi de vise/ se joacă la zaruri dimineața poetului/ tandrețea se închide în călimara fără cerneală”.

Printre confesiunile nostalgice regălesc și versuri care nu sunt neapărat amprenta unui eșec în dragoste, cât asumarea lui și păstrarea într-un orizont de intimitate: „despre despărțire se vorbește în zig-zag pe la colțuri/ să nu audă bunicii/ îmbrățișările tale au amuțit sondajele de opinii” (*Brexit*).

Există, de asemenea, poeme cu dedicație directă sau sugerate prin titlu, pentru LIS ori Dora, ca să dau numai două exemple, toate scrise în același registru reflexiv, ceea ce îi și aduce un plus de idei fiecărui poem în parte. Volumul *Ca o pasăre umbra* are toate atributele poeziei veritabile și las cititorului plăcerea de a-l descoperi pe Gheorghe Vidican în remarcabila sa pledoarie pentru stări poetice profunde și originale.

Coșmarul din miezul zilei

Gabriela GLĂVAN

Celebră printre specialiștii în neuroștiințe, concluzia lui Fred Plum din 1972, „schizofrenia este cimitirul neuropatologilor”, a rămas greu de contrazis chiar și astăzi. Neurologul american se referea la faptul că, până în acel moment, cercetările nu au evidențiat modificări morfologice și structurale specifice în creierul afectat de boală, unica dovadă că aceasta implică o serie de anomalii rămânând transmiterea ei ereditară. Probabil că, la capătul a mai bine de un secol de când schizofrenia a început să fie studiată cu instrumentele și metodologiile științei moderne, ceea ce o distinge de alte afecțiuni psihice severe este incertitudinea etiologiei și dublul regim sub care a fost privită în imaginarul cultural – stigmatizare și romantizare. Nebunie clinică sau caracter excentric, dezastru mental sau exotism.

Elyn Saks este profesor de drept, psihologie și științe comportamentale la Universitatea din California de Sud, iar în 2007 a publicat cartea *Centrul nu ține. Drumul meu prin nebunie* (*The Center Cannot Hold. My Journey Through Madness*). După mulți ani în care a trecut prin episoade psihotice severe, spitalizări în unități psihiatrice și nenumărate ședințe de psihoterapie, Saks a primit diagnosticul de schizofrenie. Volumul, o patografie scrisă lucid și detașat, cu un dezinteres subtil față de stilizări literare, îi transcrie istoria de pacient psihiatric căruia medicii i-au dat, la prima externare, un prognostic rezervat. În anii '70, schizofrenia însemna o condamnare la moarte socială, la izolare, sărăcie și degradare. În cercetările ei academice, Saks a arătat cum pacienții afectați de această boală se află în mare parte printre oamenii străzii și în închisori.

Experiența a făcut-o să înțeleagă din interior modul în care tehnicile de imobilizare brutale și tratamentele lipsite de respect față de pacient, încă practicate în spitale, nu fac decât să îi agraveze acestuia starea, privându-l de elementul terapeutic esențial al recunoașterii demnității sale. În discursurile și intervențiile publice, Saks condamnă astfel de strategii ca pe niște barbarii medievale, rememorând cum, într-o discuție privată, un psihiatru i-a spus, fără să-i știe istoricul, că imobilizarea este necesară în accesele de psihoză, deoarece oricum pacienții aflați în delir nu percep durerea și umilința la fel ca un om normal. Această plasare a bolnavului de schizofrenie în afara umanității, privarea lui de minimul respect ce ar îndemna evitarea unor strategii ce-i pot agrava starea mintală, au îndemnat-o pe Elyn Saks să-și scrie povestea.

Schizofrenia are câțiva markeri inconfundabili, cu toată incertitudinea etiologiei și a tabloului clinic pe care îl implică. Descrisă de Saks ca o ceață ce se instalează perfid în mintea bolnavului, unde se întinde tot mai mult și devine, în timp, tot mai densă, schizofrenia e caracterizată de psihoză, delir și halucinații, a căror intensitate și frecvență variază. Pentru Saks, a început în copilărie, cu mici obsesii ce se tot agravau: nu putea ieși din casă dacă nu se aflau toți pantofii în ordine, apoi a început să dezvolte idei stranii cum că i se introduc în cap gânduri de către niște ființe din afară, nevăzute și misterioase.

În adolescență, a început să audă voci care-i șopteau ordine bizare și îi repetau ca e monstruoasă și că a ucis mii de oameni cu gândurile sale, dar atâta timp cât comportamentul i-a rămas relativ nealterat, a reușit să își țină pornirile în frâu. Deși intențiile literare ale autoarei pălesc în fața gravității subiectului, descrierea pe care o face bolii merită redată, dacă nu pentru alegoriile ei implicite, măcar pentru încercarea de a împărtăși o realitate interioară de neimaginat pentru cei mai mulți dintre noi: „Conștiința își pierde treptat coerența. Centrul se slăbește. Centrul nu mai ține. «Eu» devine o ceață, iar centrul solid din care trăiești realitatea se rupe ca un semnal radio precar. Nu mai există un punct solid din care să privești în afară, să asimilezi lucruri, să evaluezi ce se întâmplă în jur. Nu există un nucleu care să țină lucrurile laolaltă, oferind o lentilă prin care să vezi lumea, să emiți judecăți și să înțelegi riscuri. Fragmente aleatorii de timp se succed unul după altul. Imagini, sunete, gânduri și sentimente nu se mai adună. Niciun principiu organizator nu mai ia momente ce se succed în timp pentru a le aduce împreună într-o manieră coerentă din care să rezulte sensul. Și toate se petrec cu încetinitorul.”

Saks e o excepție și e perfect conștientă de asta. Nu doar că a găsit combinația optimă între medicație, psihanaliză și un stil de viață adecvat stării sale, dar a beneficiat și de susținerea unui mediu profesional în care a fost, în mare parte, ferită de discriminare și marginalizare. Pentru un ochi sceptic, intenția ei de a destigmatiza boala are și o doză bună de romantizare, în ciuda sobrietății de ton și stil implicate. Cu toate acestea, cartea e o lectură tulburătoare, sondând abisul unei boli ce corespunde, în mare parte și în cele mai multe cazuri, cu ceea ce ne-am obișnuit să numim nebunie. Modul în care Elyn Saks își povestește boala, adânc întretesută cu povestea vieții sale, are ceva din tragismul acut al celor ce-și văd cele mai cumplite coșmaruri desfășurate pe ecranul minții în lumina violentă a amiezii.

echer

Noblesse de robe

Marius LAZURCA

„Gândeți-vă numai că e consilier, egal în grad cu un general!”

A.P. Cehov

În memoria Ioanei Manolescu.

Courtilyz de Sandras, cronicar monden al curții Regelui Soare, pune în gura unui anume marchiz de Renel o distincție devenită între timp celebră: cea între *noblesse bourgeoise*, pe de-o parte, și *noblesse d'épée*, mai veche și mai prestigioasă, pe de alta. Cu vădit orgoliu, Renel își asigură suveranul „que l'on ne savoit ce que c'étoit la Noblesse bourgeoise dans sa race; que tous ces Ancêtres avoient toujours porté une épée à leur côté...”.

Dincolo de această ierarhie între nobilimea ereditară veche și boierimea, mai recentă, consacrată prin poziții în birocrația statului, istorioara de mai sus consacră nu doar o distincție, ci și o omologare. Într-adevăr, începând deja cu sfârșitul secolului al XVI-lea, își face loc ideea că poate exista o formă alternativă de aristocrație, *la noblesse de robe*, o clasă înnobilită prin servicii aduse justiției sau diplomației statului.

Cu acest exemplu în minte, m-am întrebat dacă în România contemporană noțiunea de carieră publică are cu adevărat sens. Dacă ideea unui angajament durabil în administrație poate avea vreun grad de atractivitate pentru cei mai buni dintre absolvenții universităților de azi. Dacă, în fine, într-o instituție publică nu eșuează doar inteligențele prudente, vocațiile mediocre, talentele incerte.

E greu să te sustragi evidenței că funcționarul nu are astăzi cea mai tentantă imagine. Reprezentarea lui virtuală e mai curând plebee și include lipsa manierei, izul de rutină și dezinteres, suspiciunea de corupție. Suntem departe, așadar, de a putea ilustra ideea unei aristocrații publice, a unei elite de merit care să-și dedice biografia slujirii binelui comun. Pe de-o parte, avem o lege a funcției publice și un *cursus honorum* care scandează, prin clase și grade, competența, destoinicia și fidelitatea funcționarilor români. Pe de altă parte, absența tradiției și o mentalitate difuz antielitară descurajează orice comparație chiar și cu Tabelul Rangurilor, prin care Petru cel Mare crea o nobilime administrativă în slujba Imperiului Țarilor. Prestigiul funcționarului român nu-l egalează nici măcar pe acela, mai modest, al birocrațului Austriei habsburgice, figură exaltată melancolic de romanele unui Joseph Roth.

Ce ne lipsește pentru a avea o funcționărimă demnă de statutul și ambițiile de azi ale României? Întâi de toate, instituții care, prin transparență și serviabilitate, să facă zilnic proba că s-au eliberat de ereditatea toxică a comunismului. În al doilea rând, o cultură a serviciului public, al cărui rol ar fi multiplu: a încuraja vocațiile germinale, a legitima opțiunile formate, a premia competențele manifeste și a expune public meritele indubitabile. În al treilea și, poate, cel mai importat rând: avem nevoie de exemple stimulante de funcționari publici.

Din păcate, în România de azi sunt încă puțin numeroase instituțiile tentante pentru un absolvent cultivat, inteligent și ambițios. Experiența mi-a dovedit, totuși, că Ministerul de Externe poate fi o asemenea instituție și că, plecând de la el, reabilitarea prestigiului serviciului public ar putea dobândi substanță. La noi, ca peste tot, meseria diplomatică beneficiază încă de o sumă întreagă de stereotipuri pozitive: că selecționează crema funcționărimii, că se pretează doar inteligențelor vii, firilor sofisticate și spiritelor natural cosmopolite. În fine, prejudecata comună îl plasează pe diplomat în contexte valorizante — negocieri, ceremonii, întrevederi — și îi atribuie talente ieșite din comun: dezinvoltură, erudiție, tact.

Din fericire, realitatea diplomației române a livrat și continuă să o facă suficiente exemple în carne și oase ale stereotipurilor descrise mai sus. E vorba, în general, de femei și bărbați cu studii prestigioase, adesea cu o preistorie profesională onorabilă în afara MAE și cu rezultate convingătoare în interiorul sistemului. Ei vorbesc cel mai plauzibil despre capacitatea acestei instituții de a se reinventa după 1989 și tot ei explică rezultatele — orice s-ar spune — foarte bune ale diplomației noastre: integrarea în NATO și UE. (Pe cei care atribuie aceste succese unui soi de fatalism geopolitic îi invit să fie rezonabili.)

Admit că mie însumi mi-ar fi fost probabil imposibil să mă adaug corpului diplomatic dacă acești oameni n-ar fi existat. Și dacă Ministerul de Externe nu și-ar fi păstrat capacitatea de a atrage talente relevante. Nu mi se pare neapărat o întâmplare că destinul, entropia sau hazardul politicii l-au plasat pe Andrei Pleșu pe scaunul ministerial. Nici că, la un moment dat, i-au urmat Mihai Răzvan Ungureanu sau Teodor Baconschi, personalități indubitabile ale culturii de azi. Nu e iarăși doar rodul circumstanțelor că România a știut să numească ambasadori precum Dan Hăulică, Nicolae Manolescu, Grete Tartler, Vasile Popovici, Elena Ștefoi, Vlad Alexandrescu, Simona Corlan-Ioan, Teodor Paleologu, Ciprian Mihali, Emil Hurezeanu sau Luca Niculescu. Sunt cu toții persoane care au intrat, fie și provizoriu, în serviciul diplomatic după ce se vor fi ilustrat cu strălucire în meseriile lor preliminare și care au decis că meseria diplomatică este cel puțin la fel de palpitantă ca aventura în labirintul bibliotecii sau în hățișul bibliografiilor.

Sigur că experiența mea e parțială și că, numindu-i doar pe apropiați și pe prieteni, am nedreptățit mulți alți colegi diplomați de mare vrednicie și integritate. Persoane ca acestea, numite sau nu, au dat și continuă să dea ministerului un profil. Oameni asemenea lor explică fără cuvinte de ce birourile ministerului au fost ocupate de desantul unei tinerimi ambițioase, demonstrează debutanților că abnegația, talentul și erudiția nu au ieșit din uz și că pot hrăni cele mai onorabile cariere. Astfel de diplomați pot reabilita, în fine, noblețea intrinsecă a serviciului public și prestigiul implicit al funcționarului, personaj de care România nu se poate totuși dispensa.

Pot hipsterii oferi o mare narațiune?

Sergiu SPĂȚAN

Prin „mare narațiune” înțeleg acel tip de poveste care descrie locul omului în lume și normele pe care ar trebui să le urmeze pentru a avea o viață bună împreună cu ceilalți. Altfel spus, povestea pe care ne-o spunem ca societate pentru a oferi sens felului în care trăim unii cu alții. Marile narațiuni ale modernității sunt mai difuze decât cele ale lumii antice, de pildă, în mare parte pentru că astăzi suntem mai sceptici cu privire la povestirile totalizatoare.

Termenul „hipster” are, cred, două sensuri. În sens restrâns, aproape caricatural, hipsterii sunt, de pildă, bărbații cu barbă, îmbrăcați vintage. În acest sens, hipsterismul este o subcultură vestimentară asociată adesea cu snobismul, consumerismul și prețiozitatea. În sens larg, hipsterii sunt tineri urbani cu un stil de viață alternativ. Alternativ în raport cu ce? Aici vine partea interesantă, pentru că sunt multe feluri în care se poate trăi alternativ: să mergi cu bicicleta, să mănânci organic, să mergi la proteste pentru Roșia Montană. Toate sunt caracteristici care, într-un context sau altul, au fost asociate cu hipsterii (vezi Alecu 2013; Maly & Varis 2016), fără să fie însă clar dacă e nevoie de toate pentru a-i defini. Ceea ce pare a fi comun tuturor hipsterilor este apartenența la clasa de mijloc urbană și nevoia de a fi altfel, anti-mainstream.

Există argumente solide împotriva ideii că hipsterii pot configura o mare narațiune. Mai întâi, cum ar putea o perspectivă anti-mainstream oferi o narațiune integratoare despre cum ar trebui să arate societatea? Până una-alta, e dificil să faci un hipster să admită că e hipster, în parte pentru că nu dorește să aparțină unui grup convențional. Marile narațiuni, în schimb, mizează prin definiție pe convențional, oferind modele care ar trebui urmate și de alții.

Al doilea argument ține de apartenența hipsterilor la clasa de mijloc urbană. Hipsterii sunt adesea criticați pentru că au o perspectivă prea limitată asupra problemelor altor clase sociale. Pe scurt: nu toată lumea își permite să mănânce vegan și să meargă la clase de yoga de două ori pe săptămână. A fi hipster e văzut mai degrabă ca un moft; un privilegiu de care se pot bucura doar cei care au avut șansa unei educații peste medie și acces la resurse considerabile.

Și totuși.

Am în minte mai multe intuiții — mai degrabă decât argumente pe de-a-ntregul încheiate — care susțin de ce are, totuși, sens să discutăm întrebarea din titlu. Ca orice intuiții, se bazează pe experiența mea de viață, caraș-severinean crescut în România semi-rurală a anilor '90, plecat în Vest la stu-

dii, stabilit de vreo cinci ani într-o Germanie urbană îmbibată cu hipsteri multi-culti. Am ajuns și eu să fiu vegetarian, să mă deplasez cu bicicleta peste tot, să-mi sortez gunoii și să fiu atent la ce și cât cumpăr. Presiune socială? Da. Poziție privilegiată? Foarte. (Deși stilul ăsta de viață nu e specific doar Germaniei urbane.) Relevant este că filosofia din spatele acestui fel de a fi îmi oferă mie personal o narațiune foarte coerentă și plină de sens despre locul meu în lume și despre societatea în care aș vrea să trăiesc. Și sunt curios dacă povestea asta se poate extrapola.

După mine, narațiunea pe care hipsterii ar putea s-o ofere este centrată în jurul conceptului de *sustenabilitate*. Cuvinte cheie: moderație, comunitate, reflecție asupra locului nostru în istorie. Nu în istoria marilor imperii, ci în istoria dezvoltării noastre. O caracteristică foarte interesantă a hipsterilor (vezi Condache 2021) este o anumită fascinație pentru trecut, demonstrată adesea prin alegerile vestimentare, dar și prin apetența comparării trecutului cu prezentul, precum și atenția pentru protecția viitorului. Hipsterii pe care îi am în minte nu sunt nici de stânga, nici de dreapta, pentru că atât moderația în consum cât și libertatea economică sunt importante pentru ei — atât progresul social, cât și întoarcerea la bunele cutume ale trecutului.

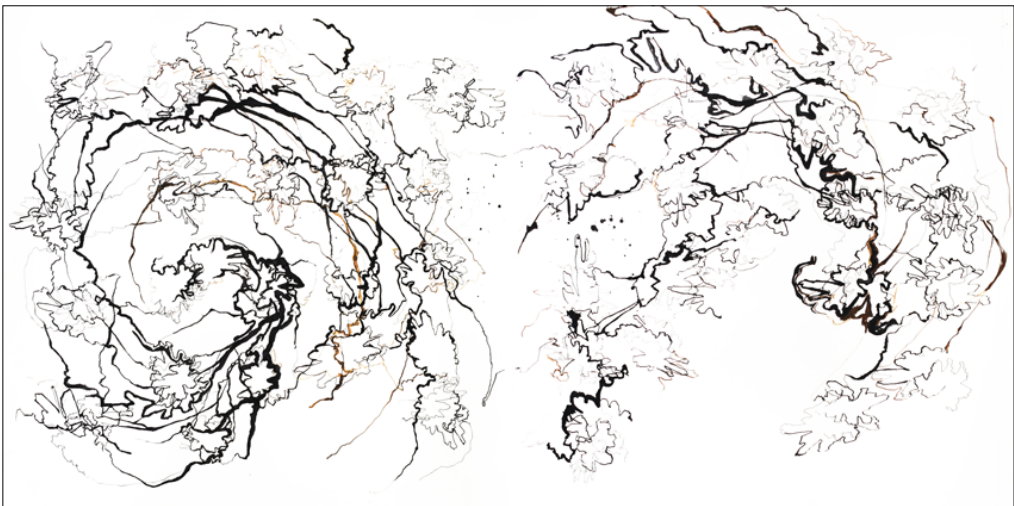
Sunt toate acestea suficiente pentru a oferi o mare narațiune pentru secolul XXI? Sincer, nu știu. Am în minte câteva posibile răspunsuri la argumentele de mai sus. Ca răspuns la prima obiecție, s-ar putea răspunde că prezenta narațiune este în sine o alternativă globalizatoare la actualul *status quo* nesustenabil. Ca răspuns la a doua obiecție, s-ar putea răspunde că sustenabilitatea se poate obține numai prin integrarea claselor defavorizate. Sunt însă hipsterii capabili de așa ceva? Poate o asemenea narațiune să ofere un răspuns crizelor și inegalităților din lumea de azi? Nu este cam târziu? Sunt multe întrebări greu de abordat. Cred însă că e crucial să vorbim mai des despre toate acestea. Acum mai mult ca oricând, dată fiind perspectiva apocalipsei climatice care se prefigurează.

Referințe:

Alecu, D (2013). Întrebarea zilei: Ce este un hipster? *Vice*, July 9, www.vice.com/ro/article/nzv9d7/ce-este-un-hipster.

Condache, G.A. (2021). Hipsters in Central and Eastern Europe: From Domesticated Nostalgia to Neo-Manele. *Hipster Culture: Transnational and Intersectional Perspectives*, Heike Steinhoff (ed.), 67-85, Bloomsbury Publishing.

Maly, I, & Varis, P. (2016). The 21st-Century Hipster: On Micro-Populations in Times of Superdiversity. *European Journal of Cultural Studies*, vol. 19 (6): 637-53.

26

Analiză mitologică și istorie literară

Robert Lazu KMITA

Cunoscută publicului românesc datorită operelor lui Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu¹, „metoda” analizei mitologice a fost și rămâne marcată de tensiunea dintre cele două direcții hermeneutice dominante. Prima, pronunțat speculativă, trimite spre antropologia filosofică și speculația metafizico-teologică, în timp ce a doua, caracterizată de sublinierea dimensiunii istorice a circulației diverselor teme și motive literare cu conținut mitologic, rămâne fixată asupra exigenței mult mai modeste, dar nu mai puțin valoroase, a stabilirii influențelor inter-textuale. Inaugurată de Bogdan Petriceicu Hașdeu, apoi utilizată de Moses Gaster și, mai ales, de Lazăr Șăineanu în excepționala sa lucrare *Basmele române* (1885), maniera preponderent istorică de a practica analiza mitologică își atinge desăvârșirea într-un studiu de o erudiție exemplară dedicat de Emil Turdeanu operei Lordului Byron.

Format sub îndrumarea lui Nicolae Cartoian, Turdeanu s-a remarcat în câmpul cercetării apocrifelor biblice de circulație est-europeană, domeniu în care i-au apărut la editura Brill din Leiden două monografii importante: *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament* (1981) și *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines* (1985). Cunoscut publicului academic occidental datorită activității sale în cadrul renumitului „Centre National de la Recherche Scientifique” sau prin apariții în periodice internaționale importante precum *Revue de l'Histoire des Religions*, Turdeanu a manifestat un interes constant pentru istoria literaturii moderne, interes făcut manifest în consistentul studiu intitulat, simplu, „*Oscar de Alva de Lord Byron*”². Aici, deși nu este numită explicit, întâlnim analiza mitologică în ipostaza sa strictă de cercetare istorico-literară.

Cum procedează Turdeanu? Citind cu atenție poemul *Oscar de Alva* al lordului Byron el izolează, mai întâi, trei „motive” (sau „teme”) literare principale:

a) Un tânăr își ucide fratele, orbit de dragostea pentru logodnica lui; sau, prin lărgirea sferei la o temă și mai cunoscută: doi frați se luptă pentru aceeași femeie.

b) Un personaj funest intervine în toiul unei nunți, provocând moartea unuia dintre eroi.

c) Fantoma logodnicului mort se ivește la masa de nuntă (sau la balul de nuntă) a iubitei sale”³.

După decuparea precisă a motivelor literare menționate, esențiale în economia dezvoltării tramei poemului epic byronian, savantul pornește pe un drum sinuos care-l va conduce, în cele din urmă, la sursele mitologice ale acestora. Miza ambițioasă a proiectului său este clamată explicit: „Vom încerca acum un studiu al fiecărei teme în parte, pentru a stabili astfel filiera milenară

la capătul căreia se leagă, nu mai macabre și nici mai surprinzătoare, prelucrările din literatura noastră”⁴.

Din punct de vedere cronologic, direcția de studiu este duală. În primul rând, ea este regresivă, pornind de la opera lui Byron spre orizontul antic al motivelor în discuție, după un lung și detaliat excurs în teritoriul surselor moderne ale poemului *Oscar de Alva*. Menținându-se în contextul literaturii engleze, germane și franceze, Turdeanu arată că principalele surse directe ale lui Byron sunt William Shakespeare, Friedrich Schiller și Matthew Gregory Lewis, autori care, la rândul lor, prelucrează motive mitologice vehiculate intens de autorii epocii. Deschizând apoi o altă linie de studiu, orientată cronologic dinspre antichitate spre modernitate, Turdeanu străbate mitologia greco-latină ilustrată de Eschyl, Sophocle, Euripide și Seneca, reiterată în plină Renaștere engleză de autori minori precum Thomas Sackville sau Thomas Norton și pusă în scenă de marele Will, care va influența masiv toate creațiile literare ulterioare – între care *Oscar de Alva* ocupă un loc important.

În ultima parte a demersului său, savantul prezintă influența poemului byronian în contextul literaturii române din secolul al XIX-lea, străduindu-se să includă cultura românească în corul universal al literaturii moderne. Dezvăluind influențele suferite de Alexandru Sihleanu, Dimitrie Bolintineanu, Mihai Zamfirescu și de Mihai Eminescu, Turdeanu consideră *Oscar de Alva* „veriga de aur care leagă câteva interesante poeme fantastice românești de literatura universală”⁵. Axat exclusiv asupra traseului parcurs în istoria literaturii de anumite motive de origine mitologică, Turdeanu nu lasă loc nici unei interpretări speculative, convins categoric că „dacă nu am avea perspectiva istorică asupra temei, cu greu am recunoaște identitatea ei”⁶.

Adaptat la un istoricism dominat de perpetua dezbateră purtată în jurul „chestiunii influențelor”, Emil Turdeanu este un practicant al analizei mitologice, convins, fără greș, de faptul că la originea multora dintre creațiile literare ale ultimelor secole se află, după caz, arhetipurile biblice sau miturile tradiției clasice greco-latine.

1 Am discutat pe larg interpretările lui M. Eliade și I. P. Culianu în studiul „Imagini și simboluri în opera lui J.R.R. Tolkien. O ipoteză teologică” cuprins în volumul colectiv editat de Virgil Nemoianu și Robert Lazu, *J.R.R. Tolkien. Credință și imaginație* (Arad: Hartmann PH, 2005, pp. 177-272).

2 Publicat în revista *Studii literare*, vol. III (1944), pp. 1-79, textul a fost inclus în volumul: Emil Turdeanu, Laetiția Turdeanu-Cartoian, *Studii și articole literare* (București: Editura Minerva, 1995), pp. 77-136.

3 Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 83.

4 Emil Turdeanu, *ibidem*.

5 Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 136.

6 Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 108.

O zi la București

George T. ȘIPOȘ

Intrigat de o postare pe una din rețelele de social media, am găsit pe canalul de YouTube un film românesc din 1987, *O zi în București*. Regizat și cu un scenariu de Ion Popescu Gopo, filmul este plin de nume mari ale scenei și muzicii românești de atunci, iar ideea din spatele lui mi s-a părut, preț de-o secundă, interesantă. În plus, posibilitatea de a vedea un fel de „documentar” sau reportaj cu tentă artistică despre Bucureștii anului 1987 m-a intrigat. Nu cumva aveam de-a face cu ceva subversiv? Poate plin de celebre șopârle ale vremii? Din păcate, nu a fost cazul. Ba, dimpotrivă.

Scenariul este banal: o bucureșteancă lucrează ca istoric/arheolog/ghid de muzeu undeva în provincie (se dovedește a fi la Tulcea). Îndrăgostită nevoie mare de un violoncelist din București, îi scrie aceluia o scrisoare de dragoste, iar apoi, din nu se știe ce pricină, se urcă într-un tren de noapte și pleacă spre București. În tren adoarme și are un vis bizar, singurul moment oarecum interesant al filmului. Ajunsă în București, ea se duce undeva într-un cartier cu blocuri mari și albe, unde locuiesc părinții ei, într-un apartament aparent banal. Mama e șefă de poștă și tata un fel de politruc pe la Palatul Pionierilor, cei doi par să ducă o viață de mic burghez comunist.

Jucați de actori cunoscuți, Anda Călugăreanu și Iurie Darie, prestația celor doi este deplorabilă, fie din cauza regiei, fie a scenariului. Sub pretextul că mama își luxează piciorul ciocnindu-se cu fiica ei într-o îmbrățișare neînțeleasă de violentă (motiv pentru a ni se arăta imagini dintr-o clinică de recuperare cu piscină, lecții de aerobic pe acoperiș și alte astfel de fantasmagorii la care românul de rând nu avea acces în anul de grație 1987), tânăra arheoloagă îi preia ruta de livrare de corespondență, care se pare că merge din Militari în Balta Albă și de acolo în centru, la Teatrul Național.

În drumurile ei prin Bucureștiul care ni se arată a fi modern și foarte comunist, vedem imagini din cartiere mărețe, cu bucăți din bulevardul Victoria Socialismului – încă în construcție –, din Calea Moșilor plină de mașini Dacia, din Parcul Herăstrău, dar și de la Curtea Veche și Muzeul Național de Istorie. Presărate printre ele, elemente de dacism, un portret al lui Nicolae Ceaușescu ce umple ecranul la un moment dat, spectacole cu pionieri în uniforme sau în costume naționale cântând despre „patrie și partid”, ba chiar și eternul cântăreț de serviciu Nicu Alifantis, cu o creație ad-hoc despre cum trebuie să fii (să fim cu toții?) muncitor(i) și răbdător(i) pentru că nu mai prin muncă multă și răbdare, totul va fi bine și frumos în final–aluzie clară la penuria și lipsurile din țară, cauzate de programul de plată a datoriilor externe.

Pentru a ne asigura că totul va fi bine, ni se arată transformarea Dâmboviței din râu în canal cu borduri de ciment, sub privirea uimită a lui Jorj Voicu pe post de turist din Cluj. Pe la Tineretului, Horia Moculescu, care știe Bucureștiul mai abitar ca un taximetrist, îi dă indicații tinerei după care, nu se știe din ce pricină, o sună pe soția lui de la un telefon public ca să îi cânte un cântec, iar pe undeva prin Militari (să fi fost?), una dintre clientelele poștăriței este Ioana Radu care ne cântă și ea vreo două romanțe și îi face cu mâna de la etajul șapte al unui bloc, pentru ca mai apoi,

în metrou, să dăm și de Angela Similea, care ne prezintă șlagărul vremii, „Trenul galben fără cai”.

În dorința lui de a ne demonstra cu tot dinadinsul cât de frumos este Bucureștiul anului 1987 față de cel din trecut, Ion Popescu Gopo populează anumite scene cu imagini ale Bucureștiului de secol XIX, introducând chiar și un segment întreg de *magical realism* prost executat, în care tânăra poștăriță de o zi intră într-un portal al timpului și schimbă ocheade straniu cu un fotograf de stradă. Finalul apoteotic este reprezentat de rezolvarea unui conflict inexistent – după ce își livrează propria scrisoare, ajunsă la București într-o singură noapte de la Tulcea, iubitului violoncelist, tânăra este convinsă că el o înșală cu o altă femeie, care se dovedește a fi o ziaristă – filmul se termină brusc cu cei doi iubiți mergând prin București, într-un fel de „pupat toți Piața Endependenței”.

Una peste alta, *O zi la București* este una dintre acele producții artistice de propagandă deșănțată, în care îți e aproape de neînțeles cum de și-au dat mâna să participe atâtea nume mari ale scenei teatrale și muzicale românești. Nu sunt specialist în istoria cinematografiei noastre postbelice, dar nu cred că 1987 a fost un an cu multe și mari producții filmografice. Bănuiesc însă că racolarea tuturor acestor nume mari și alocarea de bani pentru un astfel de film trebuie să fi venit pe fondul unei îngrijorări crescânde cu privire la nemulțumirile populației, mai ales ale celei din București, de care autorităților comuniste și lui Ceaușescu direct, le era cel mai teamă. Pe ei încearcă să îi satisfacă acest film, făcut prost și la repezeală, și în ei încearcă să nască un sentiment de mândrie la cât de „departe” a ajuns Bucureștiul în anii de glorie ai „epocii de aur”.

Pe de altă parte, nu poți să nu te gândești cu groază că 1987 este unul dintre anii cumpliți ai cartelelor la mâncare, ai raționalizării curentului electric și căldurii, și că la numai șase luni de la lansarea acestui film abject, oamenii mureau pe străzile Brașovului protestând împotriva regimului dictatorial. În același timp, acești artiști admirați și plătiți cu mult peste media oamenilor de rând chiar și pe vremea aia pentru un astfel de film nu făceau decât să contribuie la confirmarea regimului: fără a da alte nume, vă invit să vă uitați și la poezii din spatele unora dintre versurile cântecelor din film.

Câteva gânduri finale îmi sunt generate de articolul de pe Wikipedia despre film, din care reiese că de la lansarea în cinematografe din aprilie 1987, pelicula ar fi fost vizionată de peste 1.3 milioane de spectatori, deci a avut un impact considerabil. Iar o privire scurtă asupra comentariilor de pe YouTube te face să te înfiori și mai abitir. Celor care l-au văzut acolo, cu foarte puține excepții, le-a plăcut. Le-a creat nostalgii. Ei nu par capabili să discearnă nici acum faptul că li se vindeau minciuni, că erau (și rămân) victimele unui instrument de propagandă. Eu unul nu pot uita Bucureștiul sfârșitul anilor '80, tern, cenușiu, sărac, cu oameni hăituiți și flămânzi. Cei care privesc acum acest film se simt nostalgici fără măcar să o știe, sunt nostalgici după un trecut care nu a existat, care le este prezentat în astfel de instrumente de propagandă pentru a arăta frumos. În acest context, mi se pare că un proiect precum Cinecomunism, început anul acesta de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, este nu numai binevenit, dar și extrem de necesar.

domino

Un triumf al filmului de război

Alexandru MANIU

Uvertura

Cadru larg: o pădure de brazi în zorii zilei, cu coama unui munte profilată în depărtare. Orizontul e sângeri, în așteptarea răsăritului. Dacă n-ar fi ceața care se ridică încet deasupra pădurii și croncănitul sumbru al ciorilor, ai crede că privești o pictură. Dar liniștea e brusc întreruptă de bubuituri îndepărtate, iar cerul, la orizont, e străfulgerat de lumina exploziilor. Camera coboară la nivelul trunchiurilor de copaci. Un nou cadru static: a început să burnițeze. Camera descinde într-o vizuină și se fixează pe trei pui de vulpe care dorm lipiți de mama lor. O nouă detunătură face ca mama-vulpe să tresară speriată. Acum camera e la sol și țintește către oaza de senin din înaltul cerului, împrejmuată de brazii care se înalță ca niște gratii.

Planul se răstoarnă brusc, iar camera e ochiul de cer senin, coborând lent spre câmpia ninsă, unde se disting, din ce în ce mai limpede, formele contorsionate ale soldaților căzuți în luptă. Pe alocuri, sângele pătează albul brumei. În aceeași mișcare lentă, fără tăieturi, camera coboară la nivelul solului, unde carnagiul devine evident, și continuă să planeze asupra trupurilor inerte, lovite sporadic de gloanțe sau sfărțecate de câte-un obuz, apoi brusc „cade” în tranșee. Moment în care începe iureșul, totul surprins într-un singur *take*: ostașii nemți au primit comanda să ia cu asalt tranșeea francezilor.

Camera continuă să se plimbe fără grabă prin labirintul german, înregistrând forfota, urletele, groaza, toate în cadența răpăitului de mitralieră și a loviturilor de obuz. Se oprește o clipă asupra lui Heinrich, care a încremenit. Un alt soldat îl cheamă și îl trage, printre sudalme, către scările ce escaladează tranșeea. Soldatul urcă primul scara, dar un glonț îi străpunge țeasta și îl aruncă înapoi. Heinrich se apleacă asupra lui și exclamă „Heinz!” înainte să escaladeze la rândul lui scara, urmat îndeaproape, din lateral, de ochiul calm și imperturbabil al camerei, în *No Man's Land*, unde se alătură sutelor de soldați ce se reped cu zbierete spre tranșeul inamic.

Mulți cad secerăți de gloanțe și obuze. Printr-un miracol, Heinrich a scăpat nevătămat și se refugiază în spatele unui buștean. Un soldat se prăbușește mort lângă el. Altul se târăște spre el, dar e răpus înainte să ajungă la Heinrich, care se întorsese să-i dea o mână de ajutor. Printre icnete și gemete de groază, Heinrich își descarcă arma în direcția inamicului, apoi, în lipsa baionetei, scoate cazmaua și, cu un urlat de „totul sau nimic”, se repede la un soldat francez și i-o împlântă în gât. Heblu.

Introducerea perfectă la un film ce frizează perfecțiunea: *Im Westen nichts Neues*. Suficient cât să nu mă desprind cu ochii de ecran pentru următoarele două ore și jumătate. La finalul vizionării, mișcat până la lacrimi, am stat să mă întreb: de ce a fost atât de captivantă această experiență? Să fie urmarea limbajului cinematografic, pe care regizorul Edward Berger îl stăpânește cu prisosință? Sau a subiectului în sine?

Arta artei războiului

Pe lângă suferința îngrozitoare pe care au pricnuit-o marile conflagrații ale secolului al XX-lea, putem spune cu o doză de cinism că au generat și multe pelicule de excepție. Aș merge mai departe și aș afirma că proporția de filme foarte bune despre război e superioară oricărui alt raport dintre subiect și filmele care îl tratează. Și nu vorbim de o fascinație morbidă pentru tragedia umană la scară largă, manifestată prin *voyeurism*, a europeanului de secol XXI, ferit (pe moment, cel puțin) de grozăviile autodistructive ale primei jumătăți ale veacului trecut. Cred că mai degrabă fascinează povestea individului confruntat cu provocări

mult peste puterea lui de a le ține piept, aruncat în lupta sângeroasă și absurdă a omului împotriva semenilor săi. Este, într-un fel, moștenirea tragediei grecești, unde forțele obscure și adesea supranaturale ce strivesc eoul sunt înlocuite de energia dezlănțuită a maselor înregistrate și prevăzute cu cele mai distructive tehnologii. Și, aidoma tragediei grecești, experiența este (sau trebuie să fie) cathartica.

În acest caz, literatura și filmul sunt arte complementare. Filmul nu poate surprinde meditația adâncă a individului la ororile și absurdul războiului industrializat, în vreme ce literatura nu poate, oricât de inspirată ar fi scrierea, să ne transpună în iureșul infernal al luptei, din simplul motiv că experiența în sine depășește capacitatea noastră de închipuire, în ciuda strădaniilor lăudabile ale unor poeți precum Siegfried Sassoon, Robert Graves sau Wilfred Owen, cu al său *Dulce et Decorum est*, sau a unor romancieri desăvârșiți precum Ernst Jünger, Hemingway, Ford Madox Ford sau Ernest Maria Remarque (pentru a da câteva exemple).

Această insuficiență a imaginației e poate cel mai bine surprinsă în personajul Virginiei Woolf din *Mrs. Dalloway*, Septimus Warren Smith, și a relației sale tulburate cu Lucrezia, care e incapabilă să înțeleagă cu adevărat traumele soțului ei (ceea ce duce în final la sinuciderea lui). De altfel, Owen surprinde această limită a închipuirii umane, atunci când exclamă: „Dacă și tu ai putea (...) să faci pasul în spatele vagonului (...) și să privești ochii albi, care se zvâcolească, / Fața lui atârnată...”. Și nu oricum, ci într-un „vis sufocant” (nicidecum cu ochii minții, aieva). Dacă...

Filmul ne agresează simțurile, ne înfățișează spectacolul macabru al trupurilor ciuruite de gloanțe sau sfărțecate de obuze, arse, mutilate sau intoxicate cu iperită, ne asurzește cu bubuituri, ne zgârie timpanele cu urletele soldaților răniți. Într-un cuvânt, ne transformă. Ne prezintă, totodată, viața soldaților de rând, schimburi autentice de replici, latura sensibilă, empatică, vulnerabilă a soldatului, sau dimpotrivă, uzura psihică ce abruțizează sau chiar dezumanizează, atitudinea fiecăruia în fața morții. E un exercițiu necesar în a crea punți cu trecutul, de a ne apropia, oricât de puțin, de experiența îngrozitoare a predecesorilor noștri. Care sunt aceste filme bine făcute? Mi-am permis să întocmesc o listă subiectivă și deloc exhaustivă, unde toate producțiile sunt sau tind spre statutul de capodoperă.

Panteonul

Noul *In Westen Nichts Neues* își merită, fără îndoială, locul alături de capodopere mai vechi despre Primul Război Mondial: *Paths of Glory* (1957), unul din primele filme ale lui Kubrick, despre revolta soldaților francezi față de acei generali lipsiți de viziune (adică toți) care-i folosesc pe post de carne de tun; *Im Westen Nichts Neues* (1930) prima ecranizare a romanului lui Remarque, axată mai degrabă pe felul în care tânărul idealist Paul Baumer e modelat, treptat, într-o mașină de ucis (aspect trecut cu vederea în ecranizarea din 2022); *J'accuse* (1919), povestea soldatului întors, în vis, în satul natal, după încheierea războiului, care descoperă aceeași mizerie umană pe care o cunoscuse atunci când plecase pe front și înțelege că sacrificiul lui a fost zadarnic; *Blackadder Goes Forth* (1989), o abordare în manieră tragi-comică a vieții în tranșee, marca Ben Elton și Richard Curtis, cu o distribuție fenomenală: Rowan Atkinson, Stephen Fry, Hugh Laurie, Miranda Richardson. Filmul recent are în comun cu ele o atenție deosebită pentru elementele clasice ale cinematografiei: imagine, culoare, atmosferă, coloană sonoră, dialoguri firești și neexpozitive și, desigur, un *punch* cathartic.

Fidelio – o critică în două acte

În final, vreau să demontez două dintre criticile care se aduc cel mai adesea acestui tip de filme, de care nici *Nimic nou...* nu a scăpat.

Întâi, e vorba despre obsesia greu de înțeles a *fidelității* față de materialul-sursă, strict în cazul adaptărilor după diferite povestiri/romane. Într-adevăr, *In Westen...* urmărește vag și pe sărite povestea romanului și nu se apleacă prea mult asupra introspecției și meditațiilor de ordin filosofic/ideologic ce însoțesc parcursul personajului principal. Berger a luat decizia de a spune altfel povestea lui Paul Baumer: mai mult vizual decât vorbit. Mai mult prin dialog candid și firesc decât prin speculații și meditații. De ce ar trebui ca limbajul cinematografic să *traducă* și să *reproducă* întocmai limbajul literar, mă depășește. Unele dintre cele mai bune ecranizări făcute vreodată se desprind cu totul de sursă (de pildă, *Blade Runner* și *Călăuza*). În ce mă privește, cred că filmul trebuie să surprindă fie esența, fie atmosfera, fie un aspect fundamental al romanului adaptat, nicidecum să imite prin alte mijloace arta scriitorului.

A doua obsesie, la fel de greu de înțeles pentru mine, e cea a *fidelității* față de „adevărul istoric”, mai precis față de fiecare detaliu posibil, fără de care, zic acești critici, producția își pierde din valoare. S-au îm-

bulzit o sumedenie de istorici și pseudoistorici să comenteze toate neconcordanțele istorice din *In Westen*, trăgându-l de urechi pe regizor că nu respectă întru totul și până în cel mai mic amănunt realitatea istorică a Marelui Război. Ca orice operă de ficțiune, filmul propune o convenție, iar noi, spectatorii, fie o acceptăm, fie nu ne mai uităm. Convenția unui film artistic care nu se declară a fi „documentar istoric” este că, în numele artei pe care o creează, regizorul își permite să se joace cu realitatea istorică superficială pentru a scoate la iveală adevăruri mai profunde (cam așa funcționează și mitologia). Obsesia pasionatului de istorie pentru precizia detaliilor denotă faptul că nu înțelege nu doar limbajul cinematografic, ci nici felul în care funcționează ficțiunea, în general.

Acestea fiind spuse, nu pot decât să recomand cu căldura unei ultime rugăciuni înainte de escaladarea tranșelor cea mai recentă ecranizare a romanului lui Remarque, care poate fi vizionată pe Netflix.

La scurt timp după izbucnirea Marelui Război, ministrul de externe britanic, sir Edward Gray, spunea profetic: „Luminile se sting în toată Europa. Nu se vor mai aprinde în timpul vieții noastre”. Avea, din păcate, dreptate, dacă e să luăm perioada 1914-1945 drept un nou „Război de treizeci de ani”, așa cum l-au denumit istorici precum Niall Fergusson sau John M. Merriman. La vorbele lui aș adăuga doar atât: s-au aprins după, în chip stelar, pe Marele Ecran.

Conflict/Confruntare

Festivalul Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr Iași, ediția a XV-a

Daniela ȘILINDEAN

Festivalul Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr este organizat la Iași de către Teatrul „Luceafărul”. Anul acesta, ediția cu numărul XV a avut ca temă (aproape impusă de realitățile istorice) *Conflict/Confruntare* și s-a desfășurat între 1-9 octombrie 2022. FITPTI a debutat, de fapt, în data de 30 septembrie, cu un Prolog care a stat sub semnul lui Oscar Wilde. Un univers întreg se cartografiază și se transpune scenic prin cele două montări ale teatrului-gazdă care au la bază poveștile scriitorului. Au fost programate: *Prințul fericit* și premiera *Uriășul egoist*, în regia lui Radu-Alexandru Nica, cu decorul Ioanei Popescu, costumele Cristinei Milea, coregrafia lui Florin Fieroiu, muzica lui Vlaicu Golcea, în dramatizarea pe care am avut bucuria să o semnez. Montarea creează o punte și către *Prințul fericit*, creat

pare cea care ar putea aduce *liniștea*. Apoi, geometri-cul *Gardenia* (Teatru Odeon, București, regia: Zoltán Balázs) unde se concentrează istorii de familie ce definesc patru generații care își trăiesc trauma, (auto)victimizările, dar care contribuie și la o istorie a lumii care se desenează drept context și pretext.

Cu un format și cu o idee aparte, *Șoptitorii* (Texte bune în locuri nebune) propune o experiență care te îmbie la ascultare – textele poetice sunt transmise prin tuburi care poartă vocea interpretului către urechea, mintea și inima spectatorului. Susurate, punctate de privirea actorului, au un mare impact asupra privitorului-participant. Războiul din Ucraina a fost prezent nu numai în rubricile de știri, ci și în *Maidan Inferno* (Dnipro Academic Drama & Comedy Theatre, Ucraina, Cie Collapse Lyon, France) – care pleacă de la protestele de pe (Euro)Maidan, din Ucraina și extinde paran-teza temporală până la războiul de azi, făcând apel la imagini în care infernul e dezlănțuit.

Anul acesta, *Sub vremi* Sign of the Times, apărut la Editura Junimea, cuprinde texte care oglindesc tema festivalului și o analizează din perspective diferite. Voit eclectic, ele aleg conflictul/confruntarea/războiul ca punct de plecare în relația cu montările, piesele, spectatorii de teatru. Astfel, Oltița Cîntec realizează un interviu cu dramaturga Neda Nezhdana (Ucraina), Irina Wolf scrie despre *Revendicarea corpului feminin. Aspecte din Troienele*, bazându-se pe spectacolul *Troienele*, după Euripide, în regia Adenei Jacobs (montare a Burgtheater, Viena). Mihaela Michailov abordează *Ofensiva contra-istoriilor naționale. Narațiuni marginale anti-militariste*, analizând *Trilogia 1918*. Oana Cristea Grigorescu vorbește despre *Declarații pașnice de război*, pornind de la statistica mamelor adolescente din România și chestionând *răspunsurile artiștilor* la problema sexualității, violenței de gen și traficului sexual în spectacole. Mi-rella Patureau revizitează texte, canalizează lecturi, discutând *Despre război și retorica morții în câmpurile de cenușă sau ce am reținut din teatrul unui jurnalist poet, Matei Vișniec, între istorie și metaforă*. Iulia Popovici scrie în *1941, din iarnă până în primăvară. Cu o addenda 1942-1944: „funcția de propagandă*

în 2013, și care este menținut încă pe afiș. Spectacolele se joacă cu o echipă de actori care reușesc să mânuiască cu brio atât tehnici de *storytelling*, cât și momente în care coregrafia sau imaginea primează: Claudiu Gălățeanu, Alex Iurașcu, Ioana Iordache, Aurelian Diaconu, George Cocoș, Ioana Corban, Camelia Dilbea, Beatrice Volbea.

Festivalul are un tipar care te duce automat cu gândul la categoriile de public pe care le vizează și căroră li se adresează cu formule diferite de a face teatru. Ele impun reacții diverse, dar și familiarizarea cu moduri de a plâsmui și de a rezona cu arta teatrală. Programul FITPTI reunește spectacole pentru copii de vârste diferite, pentru tineret, dar și pentru publicul adult. La ele se adaugă lansări de carte, concerte, expoziții. Unele montări au fost realizate cu marionete, altele au venit din zona teatrului cu obiecte sau au fost interpretate de actori; tematic, ele vorbesc despre rolul școlii sau reinterpretează basme, oglindesc culturi și le aduc mai aproape de înțelegerea publicului. Fie că sunt văzute în spațiul intim al unei săli mici, pe esplanada din fața instituției sau în alte spații *outdoor* (pietonale, parcuri), cum au fost *Gigalateea* și *King, gorila uriașă* (Teatrul pe roți Arad), ele înlesnesc întâlnirea cu emoția artistică.

Aste spectacole au mizat pe sensibilitate, pe nonverbal ca modalitate de construcție – așa e, de pildă, *Stația clovnilor* (Teatrul „Luceafărul”, Iași), în care o lume plină de candoare e realizată din frânturi de gesturi și de visare. Dintre spectacolele vizionate care au ca adresabilitate adulții, menționez tulburătorul spectacol *Toată liniștea din lume* (Teatrul Replika, regia Radu Apostol), care aduce în prim-plan experiența autismului, peisajul interior al unei mame care se luptă secundă de secundă; în final, soluția eutanasierii copilului

De anul acesta FITPTI are și o nouă componentă – aceea a spectacolelor realizate de facultățile de teatru. La această ediție au fost invitate: *Sinergii. Interacțiuni stilistice* (secția germană a Facultății de Muzică și Teatru, Universitatea de Vest Timișoara), conceptul și regia: Niky Wolcz; *Strigoii* (Facultatea de Artă Teatrală, Coregrafică și Multimedia Chișinău), regia: Nelly Cozaru; *Extraterestrul care își dorea ca amintire o pijama*, regia: Aurelian Bălăiță, Anca Ciofu și *R & J – Theatre and Music Club*, regia și scenariul: Ciprian Huțanu (cele din urmă de la Facultatea de Teatru, UNAGE, Iași).

O marcă importantă a festivalului o reprezintă și zona de reflecție. Începând cu anul 2015, criticul de teatru Oltița Cîntec a propus un proiect unic (în peisajul național) prin natura sa: câte un volum anual, apărut sub egida FITPTI și AICT.RO, care să cartografieze fenomenul teatral, cu concentrări pe subiecte de interes actual. Voit eclectice, cărțile – opt la număr – includ articole și studii cu perspective diferite, complementare ca viziune și ca stil de a scrie despre teatru. Amintesc titlurile editate până în acest moment pentru a oferi o imagine asupra temelor pe care le-au abordat: *Tânărul artist de teatru. Istorii românești recente* (Ed. Timpul, Iași, 2015); *Regia românească, de la act de interpretare la practici colaborative* (Ed. Timpul, Iași, 2016); *Teatrul românesc de azi. Noi orizonturi estetice* (Ed. Timpul, Iași, 2017); *Teatrul și publicul său tânăr. Realități românești* (Ed. Timpul, Iași, 2018); *Teatrul.ro 30 – Noi nume* (Ed. Timpul, Iași, 2019); *Un virus pe scena lumii. Teatru și pandemie 2.0* (Ed. Timpul, Iași, 2020); *Fereastră către digital. Teatrul și noile tehnologii*, (Ed. Junimea, Iași, 2021). Cu o excepție (2020), toate volumele sunt bilingve (română-engleză), prin contribuția traducătorilor Carmen Tărniceanu și Mircea Sorin Rusu, devenind astfel accesibile și în afara spațiului românesc.

atașată oricărei întreprinderi teatrale în vremuri de război și jocul ușor sinistru al politicii internaționale în viața unor oameni obișnuiți. O poveste din care rezultă că dintr-un război nu scapă nimeni, artistic ori moral, neatins”.

Cristina Rusiecki și-a intitulat studiul *Război. Treptele decăderii* și cercetează piese care vorbesc despre război, dar și spectacole realizate la distanță în timp, când poate exista un spațiu pentru „considerații morale, analize lucide, pentru abordări teoretice”. Oana Stoica reflectează la modul în care se reprezintă ororile războiului pe scenă, dar și la „etica artei în timpul războiului” în „*Am trăit fericiri în timpul războiului*”. În contribuția mea urmăresc privirea aplecată către public, *Față în față cu conflictul Spectatorului în trei rotații* și vorbesc despre efectele evenimentelor traumatice asupra spectatorului, despre cum sunt abordate teatral teme precum *memorie, istorie, neuitare* și despre Teatrul de război – cu necesare racorduri în actualitate. Volumul se încheie cu studiul Oltiței Cîntec, *Teatru și război. Trei poziționări*, și plimbă atât cursorul temporal, cât și pe cel spațial către *Artă și bătălii, Reenactment, istoria care prinde viață*, respectiv *Cum arată războiul în scenă*. Așadar, *Sub vremuri. Teatru și conflict* este o carte-caleidoscop care invită la descoperiri, dar mai ales la dialog.

Conflictele armate, realitățile războiului, luciditatea, răsul și gingășia ca modalități de a contracara oroarea, supraviețuirea de zi cu zi, luptele personale sau cele ale comunităților cu tabuurile sau cu traumele, ieșirea din spațiul de confort – iată câteva dintre temele pe care au glosat montările incluse în selecția FITPTI. La ele se adaugă un parcurs atent ghidat, care invită spectatorii să exploreze, să înțeleagă mai nuanțat și poate chiar să își redefină relația cu textul și cu spectacolul de teatru.

Niciun animal nu a fost rănit în timpul filmărilor

Dana CHETRINESCU

La Filiași, o gospodină a fost somată să plătească daune de 20.000 lei în urma unui proces intentat de vecinul împuns cu coarnele de vaca femeii. Vecinul a acuzat dureri fizice, dar mai ales o sperietură zdravănă, în timp ce pârâta a declarat că patrupelel nu a făcut nimic altceva decât să-și apere teritoriul¹.

Dacă ni se pare de mirare obiectul procesului care se judecă în județul Dolj anul acesta, să nu uităm că a fost o vreme când animalele erau chiar ele judecate și, de cele mai multe ori, executate. Pe vremea când o bună modalitate de petrecere a timpului liber era vizitarea șaafodului, mulțimile se amuzau privind cum brațul legii – fie el secular sau ecleziastic – împărțea dreptatea, pedepsind criminalii dovediți. Mulți dintre aceștia, e drept, corespundeau profilului pe care îl evocă sintagma. Alții erau ceva mai puțin obișnuiți.

Bunăoară, în 1386, în Franța, piața mare a orașului Falaise a fost neîncăpătoare când, cu mic, cu mare, toată suflarea s-a adunat să privească un eveniment cu adevărat istoric. Un porc, scăpat din poiată, atacase, pare-se, mortal un bebeluș, motiv pentru care a fost adus în fața tribunalului, care l-a găsit vinovat și i-a stabilit următoarea pedeapsă: să-i fie tăiate picioarele din față înainte de-a fi spânzurat. Evenimentul a fost immortalizat de un artist local care a surprins suina în cauză vărsând lacrimi amare în boxa acuzaților, în timp ce judecătorul pronunța sentința.

Din nefericire atât pentru artă, cât și pentru jurisprudență, fresca artistului anonim a dispărut în secolul al XIX-lea, când un zugrav neglijent a acoperit-o cu var². Cam o sută de ani după infanticidul porcin, o scroafă a avut o soartă la fel de nemiloasă – deși, de data aceasta, i s-au retezat picioarele din spate – pentru presupusa ucidere a unui copil de cinci ani. Scroafa a fost sacrificată, dar cei șase purcei proaspăt fătați au fost lăsați în viață pentru că înțelepții nu le-au putut dovedi complicitatea.

Trebuie să reținem și faptul că toți cei implicați în judecarea animalelor, de la procuror la călău, tratau aceste procese cu aceeași seriozitate cu care evaluau vinovăția oamenilor, iar porcul este doar primul dintr-o serie lungă de specii criminale dovedite. La fel de neobișnuite pentru noi azi sunt și procesele intentate de tribunalele ecleziastice șoarecilor, de exemplu. Acești dăunători, găsiți vinovați de distrugerea recoltelor țăranilor, erau excomunicați, pe motiv că ronțărirea boabelor de grâu era dovada înconfundabilă a înfrățirii cu Satana. Chiar dacă rozătoarele nu erau neapărat văzute ca întrupare a diavolului, totuși, o asemenea faptă, în cazul în care ar fi rămas nepepedită, ar fi deschiș un teren fertil pentru intervenții demonice, care astfel ar fi pus stăpânire nu doar pe țarine și miriști, ci și pe sufletele oamenilor. Această demonstrație o face Edmund P. Evans într-un vechi tratat despre condamnarea animalelor.

Inventariind nu mai puțin de 200 de cazuri din 14 țări din Europa, Evans descrie un proces împotriva șoarecilor de câmp cam așa: dacă un sat se trezea invadat de dăunători, autoritățile deschideau o anchetă. Satanice sau nu, rozătoarele aveau de obicei drept la un avocat din oficiu, dacă dovezile pentru a le aduce în fața instanței urmau să fie suficient de clare. Se întocmea apoi o somație, care era citită clar și tare de un portărel, în locurile care se credea că ar putea fi frecventate de bănuții infractori. Animalele aveau ocazia să părăsească teritoriul parazitat de îndată ori să vină la judecată pentru a

se apăra. În caz contrar, erau excomunicate.

Aceste măsuri extreme aveau, totuși, rareori vreun efect, astfel încât autoritățile laice se vedeau nevoite să ia problema în propriile mâini, lansând ceea ce poate fi considerat primul pesticid european. Se presăra pe câmp cenușă de nevăstuică sau se stropeau culturile cu apă în care fusese spălată o pisică (uneori aceasta era înlocuită cu ulei de castor). În cazul foarte rar și puțin probabil în care vreunul dintre infractorii anatemiați era prins, pedeapsa era castrarea³.

Dacă acordarea unui avocat din oficiu poate fi considerată o dovadă de respect față de șoarecii de câmp, să vedem ce se întâmpla cu specii de talie medie, precum câinii, dihorii și – mai ales – pisicile. Soarta acestora era uneori luată în derâdere, cum face Racine în *Petenții*, o comedie în care un judecător senil și obsedat de procese își transformă salonul în tribunal și își pune câinele în boxa acuzaților pentru că a furat un clapon. Dar, de cele mai multe ori, animalele de companie puteau s-o încurce rău de tot, mai ales dacă aparțineau unei femei singure care se pricepea la ierburi de leac. Odată stăpâna acuzată de vrăjitorie, patrupelele din gospodărie rareori aveau scăpare.

În timpul celui mai cunoscut proces de vrăjitorie, cel din Salem, se știe că au fost executați și doi câini. O fată chemată la proces să numească vrăjitoarele din așezare, l-a arătat cu degetul și pe câinele vecinului, care i-ar fi făcut farmece. Judecătorul a poruncit să se testeze vinovăția animalului cu ajutorul unui glonț. Dacă ar fi avut de-a face cu diavolul, plumbul nu l-ar fi putut vătăma. În mod previzibil, câinele a murit, fiindu-i de prea puțin folos faptul că a fost reabilitat post mortem⁴.

Fuziunea dintre om și animal a continuat să fascineze mult după ce procesele împotriva animalelor au rămas la nivelul anecdoticului istoric. În 1915, un anume Frank Hamel face un efort deosebit pentru a clasifica toate tipurile de transformare a omului în bestie (delincventă sau nu) cu scopul nobil de a „face lumină” în acest straniu fenomen, așa cum își asigură cititorii în prefață⁵. Metamorfoza poate fi determinată de atingerea obiectelor cu care a venit în contact un vârcolac, purtarea, strânsă pe corp, a unei piei de animal, ungerea trupului cu ulei obținut de la animalul cu pricina, încingerea mijlocului cu o curea făcută din pielea animalului și multe altele asemenea.

Învățul englez ar fi trebuit să ia lecții de la franciza de succes *Wolverine*, taxonomia lui fiind orice nu-mai exhaustivă nu. După vreo două decenii de benzi desenate, filmul artistic în care este distribuit cunoscutul actor Hugh Jackman în rolul omului mutant ni-l aduce pe marele ecran pe vârcolacul căruia îi cresc gheare de urs Grizzly și o coamă de lup din cauza anxietății provocate de moartea tatălui. Prin analogie, am putea considera că omul de la Filiași ar trebui să-și retragă plângerea penală împotriva cumetrei duse la păscut. Trauma provocată de atacul vacii l-ar putea aduce în fața unei nedorite mutații – s-ar putea să-i crească niște coarne.

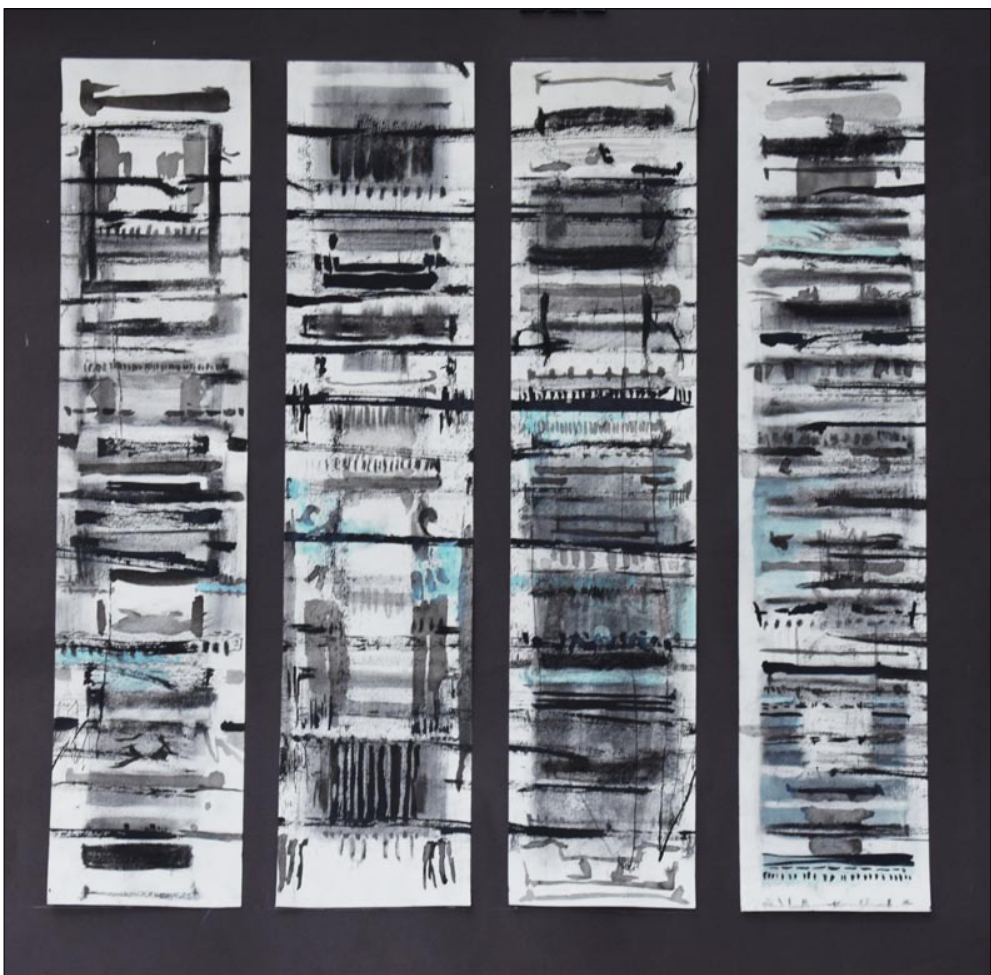
¹ Ziare.com, 15 ianuarie 2022.

² Hampton L. Carson, *The Trial of Animals and Insects. A Little Known Chapter of Medieval Jurisprudence*, “Proceedings of the American Philosophical Society”, 1915.

³ Edmund P. Evans, *The Criminal Prosecution and capital Punishment of Animals*, William Heinemann, London, 1906.

⁴ Marilynne K. Roach, *The Salem Witch Trials: A Day-by-Day Chronicle of a Community under Siege*, Taylor Trade Publishing, 2002.

⁵ Frank Hamel, *Human Animals*, Frederick A. Stokes, London, 1915.

Vaca temperamentală

Ciprian VĂLCAN

„Cu ocazia procesului s-a stabilit că bărbatul și femeia dați în judecată sunt mamă și fiu și că vaca aparține fiului femeii, cei doi «se gospodăresc împreună și de vacă se îngrijește mai mult femeia. După ce a stabilit acest lucru, judecătorul a decis că bărbatul accidentat de vacă este îndreptățit să primească daune morale 20.000 de lei. Judecătorul și-a întemeiat decizia pe articolul din Codul Civil care prevede că proprietarul unui animal sau cel care se servește de el răspunde, independent de orice culpă, de prejudiciul cauzat de animal, chiar dacă acesta a scăpat de sub paza sa»” (*Ziare.com*, 15 ianuarie 2022).

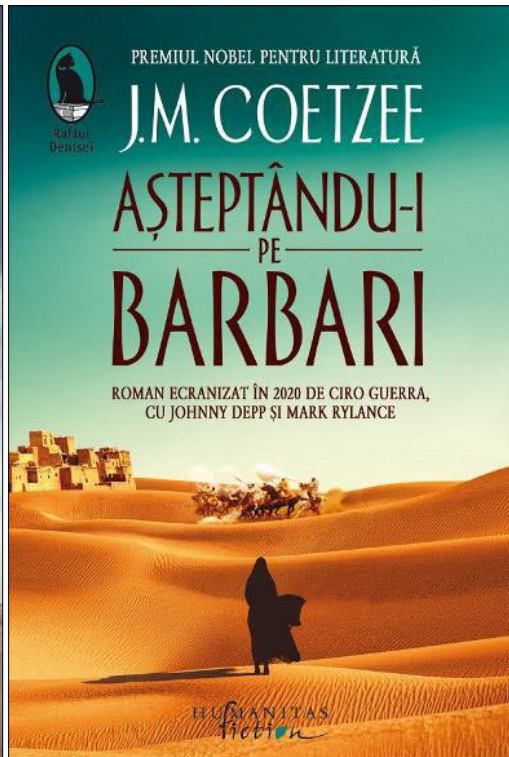
Rudotel Angelescu era un țăran mai excentric, care citea dialogurile lui Platon și memoriile lui Patton, asculta cât era ziua de lungă ba *Anotimpurile* lui Vivaldi, ba *Stabat Mater* a lui Pergolesi, iar noaptea dormea sub pernă cu *Cinturile* lui Leopardi. Credea că umanitatea va putea fi salvată abia atunci când țăranii vor deveni savanți, filosofi și poeți și își vor petrece timpul nu la cârciumă ori în cocina porcilor, ci, cu egală pasiune, atât la coarnele plugului, cât și studiind intens marile cărți ale istoriei lumii.

Eroul preferat al lui Rudotel Angelescu era Cincinnatus, tocmai fiindcă își vedea de cultivarea pământului său fără urmă de ifose și era oricând la dispoziția Republicii, gata să salveze Roma de pericole și să se întoarcă de îndată la muncile câmpului, fără să pretindă nimic și fără să păstreze puterea absolută de dictator nici măcar o zi mai mult decât era de trebuință. De multe ori i se întâmpla lui Rudotel Angelescu să se viseze în chip de erou roman, chemat de senatori să salveze patria de invazia dușmanilor, iar când i se întâmpla așa ceva, pe chipul lui se așternea un suris senin, ce arăta că era pe deplin împăcat cu sine și că era pregătit să adoarmă.

În ziua în care fost luat în coarne de Maricica, vaca temperamentală a vecinilor săi Viorica și Vasile Cornut, Rudotel Angelescu se gîndea la un pasaj din *Virstele lumii* a lui Schelling în care era vorba despre importanța nebuniei. Memoria lui extraordinară i-a permis să-l rețină încă de la prima lectură, iar de două zile și-l tot repeta cu o anumită îngrijorare: „Unde nu este nebunie, evident că nu este nici un intelect sănătos, activ, viu (de aici și intelectul mort și oamenii de intelect morți); de fapt, în ce lucru trebuie să se manifeste intelectul, dacă nu în depășirea, în dominarea și în controlul nebuniei? Din acest motiv, lipsa totală de nebunie duce la o altă extremă, la stupiditate (idiotenie), care este o absență totală de nebunie”.

Maricica, o vacă de toată isprava, care dădea constant foarte multe lapte, fără să aibă nevoie să asculte Mozart sau Scarlatti, precum alte surate mai snoabe din zonele socotite mai civilizate ale Europei, a simțit încordarea lui Rudotel Angelescu imediat când el s-a apropiat de locul în care fusese priponită. Fiind o vacă foarte cultă, cu solide lecturi din clasicii greci, și-a amintit cu o anumită tulburare de povestea Pasiphaei și a fost cuprinsă de spaimă, temîndu-se să nu fie pîngărită de poftele necurate ale acestui țăran ce ar fi putut fi împins, fie de aburii alcoolului, fie de lecturile sale dezordonate, să treacă la cumplite acte contrare naturii pentru a o răzbuna pe soția lui Minos. Își și imagina cu oroare un nou Minotaur, de astă dată cu cap de om și cu trup de taur, închis într-un labirint din spatele Judecătoriei Filiași.

Fără să aștepte ca posibila și mișeasca agresiune să fie comisă, Maricica și-a pregătit cu atenție lovitură și a țintit cu precizie burdihanul lui Rudotel Angelescu, care nici măcar n-o observase, preocupat cum era de problema nebuniei. Rudotel Angelescu a ajuns la spital, uitînd imediat de Schelling, iar Maricica și-a scuturat coarnele mulțumită, socotind că a făcut mai mult pentru libertatea și integritatea vacilor decât toate celelalte bovine din ultimii o mie de ani.

30

Cine sunt, de fapt, barbarii?

Adina BAYA

Cum ar arăta istoria colonială scrisă de popoarele colonizate, nu de imperiile colonizatoare? Răspunsul la această întrebare s-a coagulat într-unul dintre scopurile fundamentale ale criticii postcoloniale, dezvoltate începând de pe la jumătatea secolului trecut de autori precum Frantz Fanon, Edward Said și Gayatri Spivak. Impactul profund al colonialismului, atât în rândul colonizaților, cât și al colonizatorilor, a devenit un subiect neobosit, analizat dintr-o varietate de perspective, acoperindu-le, printre altele, pe cele culturale, politice și economice.

Așezată în trena acestui curent de regândire a istoriei coloniale și de observare a ecourilor sale profunde, proza lui J.M. Coetzee abordează teme precum segregarea rasială și proliferarea violenței. Plasate uneori în spațiul sud-african natal al autorului sau în Australia, patria sa de adopție, iar alteori pe un teren nedefinit clar în termeni geografici, dar care prezintă trăsăturile distinctive ale lumii coloniale, romanele lui Coetzee ocolesc tonul militant și rezoluțiile clare pe care ni le oferă adesea narațiunile media-tice populare în era digitală. Axate pe formularea unor trame complexe, care invită la reflecție, romanele lui provoacă cititorii să își pună întrebări revelatoare.

Însă straturile interpretative generoase deschise de proza lui Coetzee și subtilitatea sa inerentă nu sunt neapărat în concordanță cu așteptările consumatorului contemporan de mass-media. Deci e destul de previzibilă defrișarea lor masivă în momentul convertirii poveștii în scenariu de film. Caleidoscopul în care încap atât de multe nuanțe ce descriu personaje și situații e redus la un spectru restrâns, unde albul și negrul sunt culorile dominante. Ca într-un basm în care distribuția e împărțită între un personaj mereu bun și un altul mereu rău – Făt-Frumos vs. Zmeul, de pildă – ecranizarea romanului *Așteptându-i pe barbari* (*Waiting for the Barbarians*, 2019) abordează un subiect complex în tonuri monocrome. Totul se petrece într-un univers colonial nelocalizat clar, în care un Magistrat imperial (Mark Rylance) încearcă să mențină o relație pașnică de coexistență cu popoarele nomade de pe teritoriile ocupate de imperiu. Cu „barbarii” adică. Cu cei ce nu înțeleg și nu doresc beneficiile civilizației europene, în virtutea cărora le-au fost răpite teritoriile pe care ei le ocupau de generații.

Dar intențiile benigne ale Magistratului, cultivate în mulți ani de gestionare blândă a unei zone de frontieră, sunt eclipsate rapid în doar o săptămână de intervenție agresivă a Colonelului Joll (Johnny Depp), trimis de autoritățile imperiale pentru a dejuca un eventual plan de atac al nomazilor. Într-un rol caricatural aici, Depp afișează o figură care amintește de profesorul demonic ce comandă dictatorial elevilor în videoclipul animat al piesei *Another Brick in the Wall* al trupei Pink Floyd. Cu ochii acoperiți de lentile rotunde, un chip inexpressiv și o tunsoare demne de un comandant nazist, el ucide fără sens sau scrupule și calcă liniștit pe cadavre. Încrăzător în puterea torturii de a restabili ordinea, Colonelul spulberă cât ai clipi bula de pace și armonie construită de Magistrat, restaurând violența extremă pe post de coordonată centrală a lumii coloniale. La prizonieri nevinovați din rândul nomazilor și îi supune public unor suferințe atroce.

Situarea celor două personaje pe poziții arhetipale atât de evidente (blândul și naivul Magistrat vs. nemilosul și violentul Colonel) aduc un aer demonstrativ și neverosimil acestei ecranizări. În ciuda potențialului generos al romanului-sursă, semnat de un câștigător al premiului Nobel pentru literatură, în ciuda experienței dovedite a regizorului columbian Ciro Guerra în redarea ciocnirilor violente dintre culturi în spațiul colonial și coruperea tradițiilor indigene de coloniști (vezi superbul festin vizual și narativ din *Păsări călătorele* *Pájaros de verano*, 2018), și în ciuda unei distribuții din care nu lipsesc nume răsunătoare, *Așteptându-i pe barbari* rămâne un film care convinge greu.

Deși până la sfârșit una dintre întrebările fundamentale ale literaturii postcoloniale – „Cine sunt, de fapt, barbarii? Popoarele colonizate sau imperiile colonizatoare?” – poate fi distinsă printre rânduri, bogăția de nuanțe și semnificații a romanului lui Coetzee e pierdută fără speranță. Finalul apocaliptic, ce anunță măcelul iminent venit ca reacție directă a comportamentului despot al Colonelului, nu face decât să consfințească tonul didactic al întregului demers. Filmul poate fi citit drept critică la adresa imperialismului colonial al țărilor europene, dar și la adresa politicii intervenționiste a Statelor Unite în Orientul Mijlociu și a războiului contra terorismului. În orice caz, însă, tezismul strident ce domină această ecranizare a poveștii lui Coetzee și aerul de fabulă angajată politic, cu personaje și replici mult îngroșate, îi afectează ireversibil valoarea artistică.

Imperiul: joc de roluri

Cristina CHEVEREȘAN

Despre J. M. Coetzee, cititorul conectat la actualitatea literară va ști cu siguranță că a câștigat Nobelul pentru Literatură (2003), două premii Booker (pentru *Life & Times of Michael K* – 1983 și *Disgrace* – 1999) și o serie de alte distincții ce-l pun pe harta lecturilor de neratat. La fel de interesantă poate fi și traiectoria lui în jurul lumii, ca scriitor născut și crescut în Africa de Sud, cu perioade semnificative petrecute studiind, muncind, predând, făcând cercetare în Marea Britanie și Statele Unite, revenit ca profesor la Universitatea din Cape Town și strămutat, în cele din urmă, în Australia.

După debutul din 1974, romanele s-au succedat cu ritmicitate de invidiat, secondate de eseuri, traduceri, articole critice și scrieri autobiografice. Coetzee în sine se prezintă, deci, drept autor complex și incitant, iar temele de reflecție îi ilustrează evoluția creativă și intelectuală, sensibilitatea la detaliu, deschiderea către experiment și dezbateră a unor dileme esențiale ale umanității.

Grație Editurii Humanitas, publicul român are acces la o serie extinsă de traduceri din opera lui Coetzee. Cartea din 1980, *Waiting for the Barbarians* (*Așteptându-i pe barbari*) se înscrie printre titlurile de referință, inspirând nu doar o ecranizare recentă, ci și o operă compusă de Philip Glass. Recitită în contextul unui 2022 tulburat și tulburător, în care victimele și torționarii se confruntă la lumina și ordinea zilei, aventura unui magistrat fără nume, ce se lovește frontal de consecințele existenței la marginea unui Imperiu pe care-l slujește fără să-i analizeze valențele, nu poate decât îngrijora prin acuitate și actualitate. „N-am vrut să mă las târât în așa ceva [...] Nu am cerut mai mult decât o viață liniștită în vremuri liniștite. Însă povestirile de anul trecut din Capitală au început să ajungă și aici, la noi, despre tulburările provocate de barbari [...] Triburile barbare se înarmau, așa se spunea: Imperiul trebuia să ia măsuri de precauție, căci războiul devenise iminent. Din toate aceste tulburări nu vedeam nimic”. Sună familiar?

Desigur, barbarii rămân o amenințare difuză, egal disprețuită și construită drept inamic feroce, pentru a justifica orice alt tip de oroare comisă în numele așa-zisei apărări. Slujbaș mărunț al Imperiului, magistratul e vinovat de nepăsare și detașarea egoistă de a nu-și pune niciodată întrebări, profitând de un *status quo* personal convenabil. Pe fondul unei psihoze colective crescânde, însăși inima întunericului, omul începe să realizeze proporțiile dezastrului odată cu sosirea Colonelului Joll de la Biroul Trei (diviziune a Gărzii Civile). Nedreptățile, abuzurile, pretextele, dublul discurs se revarsă asupra zonei de

frontieră, opresiunea și arestările haotice în rândul băștinașilor terifiți frizând ridicolul și demonstrând absurditatea suspiciunilor duse la paroxism: „Trăind cu frică de toată lumea, ascunzându-se prin stufăriș, ce ar putea ști ei oare despre marea conspirație barbară împotriva Imperiului”? Teoriile și practicile conspirației compun un tablou vibrant în fața unui actor deloc inocent, dar tot mai conștient, ce observă din interior mecanismele complexe ale raporturilor dintre victime și torționari, acuzați și acuzatori, și dezvoltă o viziune diferită de cea impusă.

Rememorările și monologurile protagonistului captează secvențe de revelație post-colonială, textul lui Coetzee constituind un manifest explicit. Punerea la îndoială a logicii și legitimității imperiale, încercările crescânde de reconciliere a conflictelor și de compensare pentru muștrările de conștiință, revolta tot mai pregnantă împotriva excesului, cruzimii, torturii, sălbăticiiei celor ce se pretind civilizați sunt modificări de comportament ale executantului ce-și înțelege poziția într-un mecanism defect al puterii și terorii. Tonul confesiv al discursului permite voci nenumite să expună adevăruri și să formuleze concluzii generice, fără a indica circumstanțe reale. Deși combină notele distopice cu scrierea de crudă inițiere în tainele unei ordini sociale construite pe anihilarea oricăror dileme morale și existențiale, cartea debordează de realismul necruțător al unei mărturii despre (de)căderea imperiilor.

Utilizând metafore extinse și o abordare aproape pedagogică în lecția despre neajunsurile colonialismului, Coetzee își transformă romanul în instrument al unui militantism nu foarte subtil, dar grăitor. Dacă, la momentul scrierii, era menit să atragă atenția asupra unor chestiuni punctuale referitoare la Africa de Sud, perspectiva asupra condiției umane și potențialului accelerat de degradare e mult mai vastă, iar alegoria funcționează la adresa Imperiului drept sistem putred de oprimare, izolare, control, reprimare.

Ajuns din gardian prizonier, experimentând direct ambele posturi, protagonistul se face purtător de cuvânt al unei întregi debateri în derulare la momentul publicării și mult după: „Mi-aș dori ca acești barbari să se ridice și să ne dea o lecție, așa, ca să învățăm să-i respectăm. Noi credem că țara asta e a noastră, o parte din Imperiu – avanpostul nostru, punctul nostru stabil, piața noastră de desfacere. Dar acești oameni, acești barbari, nu gândesc deloc în termenii ăștia. Noi suntem aici de mai bine de o sută de ani, am recuperat pământ din deșert, am construit sisteme de irigație, am plantat câmpuri întregi și am construit case solide, înconjurate de ziduri, dar ei ne văd tot ca pe niște musafiri provizorii”. Conversația poate începe iar Coetzee joacă, încă, un rol în important în explorarea dinamicii postcoloniale.

duplex

Colindând prin măruntaiele internetului, am descoperit un site cultural bun, *Syntopic*. Și fiindcă e făcut de oameni foarte tineri, ce nu par să fi „sărit” de treizeci de primăveri, am decis să atragem atenția asupra sa. Obiectivele redacției sunt exprimate limpede și curajos: „*Syntopic* își propune să aducă o atitudine și un mod de a dezbate în care accentul să cadă pe argument, nu pe elocință, pe logică, nu pe erudiție, pe gândire, nu pe statutul intelectual sau academic al interlocutorului” și „își dorește să contribuie la promovarea performanței intelectuale prin crearea unui cadru organizațional care să încurajeze lectura sistematică și dezbateră de idei”. ● În acest „cadru organizațional” am găsit articole interesante, polemice, proaspete, din varii domenii, de la filosofie și literatură, până la arte vizuale și tehnică. Deși dificil de ales, ne-am oprit asupra unuia dintre ele, fiindcă și tema e la zi (de peste două decenii), și textul are limpezime. ● Autorul este Alin Vara (studii de istorie și teologie la București, Budapesta, Bonn și Roma, asociat al Centrului pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă [CSDNAN] al Universității din București, autor al volumului *Magnum Mysterium. Teatru și film în lumina poveștii lumii*), iar titlul – *Lumea digitală, între infern solipsist și analogie a unității lumii*. Domnul Vara începe-n forță: „Am primit primul calculator când aveam 14 ani. Era anul 2000. E un punct de turnură în viața mea. Chiar dacă, întâmplător, acel moment a coincis și cu începutul adolescenței, impresia mea despre ce a urmat după aceea este că viața mea interioară s-a schimbat, s-a subțiat și aproape că a intrat pe teritoriul iluziei.” Ceea ce scrie, apoi, A.V. nu e doar o poveste despre comuniunea (sau lipsa de comuniune) dintre Domnia sa și computer, ci și o analiză a modului în care acest obiect i-a modificat viața. Cum? ● „Senzația mea este că înșeși amintirile mele de dinainte de anul 2000, când calculatorul a intrat în casa mea, sunt, față de cele de după, încărcate de substanță: în ele simt încă concretul, trupul, durerea, entuziasmul. Un gol marcat în ultimul minut, pe maidan; căldura verii și noi în curte, liberi și fericiți; textura foilor cărților din bibliotecă; micile noastre momente de contemplație, stând la povești pe bancă; în ansamblu, sentimentul de copil împlinit, cu control asupra contextului lui. Față de acestea, ce amintiri din liceu? O permanentă sfârșeală, senzație de lentă scufundare, nesiguranță și câteva cărți care mai mult mă alienau de ce mă înconjura. Calculatorul, și în special jocurile, a venit aici să umple un gol care avea probabil altă sursă; dar ce îl umplea era un surogat, o înlănțuire de experiențe pe care nici nu știi dacă să le caracterizezi pe deplin ca reale.” ● Probabil că o bună parte dintre noi am pășit lucruri asemănătoare. Și mai probabil este că generațiile tinere de azi sunt și mai seduse de computer, care, din 2000 încoace, a evoluat rapid, mai ales în zona jocurilor. ● Alin Vara nu evită să apese un buton de panică, care ar trebui să ne facă mai *vigilenți* în materie de virtuali-

tate: „*Reproșez* acestei lumi digitale că îl confirmă pe omul modern în izolarea lui antimetafizică, că este atât de departe de ritmurile vieții naturale, de bogăția concretului, de însuși trupul și inima acestei lumi. Dar speranțele și pericolele se află, desigur, în cel care e la butoane, cel care creează lumea digitală și care o și consumă: omul. De el depinde dacă transformă lumea digitală în infern solipsist sau, din contră, cine știe, într-o tainică analogie a unității ontologice a rasei umane și întregii lumi materiale.” ● Tot în *Syntopic* am parcurs o discuție între Iulia-Diana Petrescu și excelenta artista vizuală Ellen Marie Moysons, din Belgia. Interesantă este perspectiva pe care belgianca o are asupra artei contemporane, mai ales că e cam în răspăr cu trendul *conceptualității*: „Cred că lumea artei este încă un pic blocată – se mișcă încet. Poate că este încă foarte înclinată către arta conceptuală, dar recuperează deja. Întotdeauna există mișcări: nici impresionistii nu și-au consacrat mișcarea de la o zi la alta. Dar sunt din ce în ce mai multe școli care predau realismul clasic, ceea ce înseamnă că tot mai mulți artiști simt că trebuie să aibă o bază tehnică de la care să pornească. Dacă tot mai mulți artiști fac asta, galeriile le vor urma în cele din urmă exemplul. Când vorbesc cu artiști mai în vârstă, îmi spun că, dacă ar fi compus soiul de lucruri pe care le fac eu acum douăzeci sau treizeci de ani, ar fi fost pur și simplu marginalizați de sistem. Am sentimentul că oamenii au trebuit să digere prostii goale de sens o vreme – și unele dintre ele mă înfurie destul de tare. Ce sunt aceste aberații? Cine ar cumpăra astfel de lucruri? Când am avut acea banană cu bandă adezivă, m-am gândit: Ok, *am atins punctul cel mai de jos acum, putem începe din nou să dăm sens acestor lucruri*.” ● Merită citit întregul interviu, fiind artista vizuală are și cuvintele la ea, nu doar imaginile. Iar pe *Syntopic* trebuie navigat. ● Fiindcă filmul și cinematograful românesc au priză, public, premii, glorie, să facem o recapitulare a filmelor de după 1990, din perspectiva unuia dintre cei mai buni critici de film români, Andrei Gorzo, care, într-un interviu publicat în *Cultura*, spune: „Cei mai importanți regizori ai anilor '90 au fost Lucian Pintilie, Nae Caranfil (al cărui *Filantropica*, deși ieșit în 2002, poate fi văzut ca o apoteoză a filmului românesc din prima sa perioadă postcomunistă) și Mircea Daneliuc. Capodoperele Noului Cinema Românesc sunt *Moartea domnului Lăzărescu* (Puiu), *Hârtia va fi albastră* (Munteanu), *A fost sau n-a fost?* (Porumboiu), *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*” (Mungiu), *Polițist, adjectiv* (Porumboiu), *Aurora* (Puiu), *Poziția copilului* (Călin Peter Netzer) și *Sieranevada* (Puiu). *Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu* (Andrei Ujică, 2010) e o altă capodoperă apărută în epoca Noului Cinema Românesc, deși, fiind un documentar de montaj asamblat din filmări de arhivă, nu se poate spune despre el că ar aparține, din punct de vedere estetic, Noului Cinema Românesc. „Autobiografia” anticipează mai degrabă evoluții pe care eu le consider post-NCR.” (A. P.)

Anemone POPESCU

● *Sorin Titel sau Povestiri din lumea timpului*, cartea lui Dorin Ștefănescu, ar fi trebuit să relanseze cercetarea romanelor lui Sorin Titel și a felului de înțelegere a literaturii generației '60. Cartea este însoțită de un cuvânt al lui Livius Ciocârlie („Sorin Titel este unul dintre marii uitați ai literaturii noastre. Spun mare pentru că nu mulți scriitori au, ca el, acces la valorile fundamentale ale vieții. De acest adevăr și-au dat seama Lucian Raicu, Valeriu Cristea, alții ca ei și, în cele din urmă, în *Istoria critică*, Nicolae Manolescu, care a văzut în Sorin Titel un mare povestitor”) și altul, al lui Mircea Martin („Între Dorin Ștefănescu și Sorin Titel funcționează o certă afinitate electivă”). ● Ne pare rău că a trecut neobservată și altă carte a lui Dorin Ștefănescu (*Texte și contexte. Abordări hermeneutice*), cu studii substanțiale pentru cele mai importante cărți și cele mai importante direcții de cercetare din ultimele decenii. „De la Mimesis la phantasia” este dedicat celor trei volume ale lui Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*. „Este o adevărată lecție de adâncă înțelepciune a paradoxurilor ce subminează încă spiritul european, căci dincolo de stările tensionale generate de clișee, cultura este poate cea mai în măsură să asigure întâlnirea cu alteritatea, de a relaxa puntea între civilizații”. ● Puntea între civilizații ar putea-o relaxa și cărțile lui Ioan Viorel Boldureanu, cu al său roman *Dăprăunălucrarea* – roman scris în întregime în „dialectul bănețean”, și cu *Opera poetică a lui Marius Munteanu în literatura dialectală bănețeană*. Nu ne îndoiim că, în literatura Banatului, Marius Munteanu are un rol important. Dar și în culturile care încearcă diferențieri noi, privind literaturile dialectale. Cele vechi, marginale, uitate. ● *Urbi et orbi* de Pavel Șușară este o carte despre Sulina, Sf. Gheorghe și Băile Herculane, orașe care au fost odată și care azi sunt pe cale de dispariție. Dacă Sulina și Sf. Gheorghe nu-l îndurerează foarte pe poetul Șușară, altceva e cu Băile Herculane, loc despre care criticul Șușară știe multe-multe și

de care îi vorbeau frumos bunicii. Poate Pavel Șușară ar vrea să cumpere stațiunea și a găsit o formulă de a ne vorbi despre ea? ● Critic literar cu o informație remarcabilă, Emilian Galaicu-Păun, poet „revoltat”, încercând formule noi, cel puțin în volumul *Arme grăitoare*, prezentat de Șerban Foarță – poet și eseist de seamă al literelor din România – în felul următor: „Perfecționist sau nu, Emilian Galaicu-Păun e unul dintre cei mai culți (ba chiar oculți) poeți români contemporani. Cât despre titlul cărții, *Arme grăitoare* (decalc din franțuzește, „armes parlantes”) semnificația-i, de aceea din, între alții, marele Hasdeu (c.f. *Etymologicum*) transprutic și el, ca em.g.-p. - anume. Se știe că în veacul de mijloc o mare parte din mărci(le) nobilitare erau ce se numește în ebraică «armes parlantes»” «figurae paronomasticae», adică pe pecete sau pe steag figurau lucruri al căror nume peste tot sau măcar întrucâtva aducea aminte de numele familiei nobile respective.”.

● *Poezia generației '80* e cartea poetului și teoreticianului Nicolae Leahu. „Narcisiac la modul ironic, poetul optzecist știe că măsura adevărului este în limitele percepției și inteligența ființei sale răătăcioare prin labirintul lumii și al cărții. Punct de intersecție al unui număr infinit de circuite informaționale, el se mai poate sustrage iluziilor mediatice atât cât se ia pe sine însuși în calitate de inițiat, ghid, martor și hermeneut. Oricum, recursul la propria-i deconstruire și reconstruire poetică pare să fie în ultimele decenii singurul răspuns acceptabil la provocările postmodernității”. ● Eminentul comentator al generației '80, Mihail Vakulovski, vorbește și de alte întâlniri: „Ruskii rock nu se compară cu nimic, e unic! Rockerii ruși – și-i am în vedere aici pe cântăreți, pe cei din fenomen, nu pe ascultători – consideră că ei nu cântă... rock, ci ruskii rock, adică din start nu ne lasă termeni de comparație. În timpul Uniunii Sovietice era o cenzură foarte dură în literatură, așa că cei mai buni poeți s-au retras în muzică, majoritatea în rock, deși au fost și excepții, ca Vladimir Vasoșki sau Bulat Okudjava, care cântau «avtorskaia pesnea», «muzică de autor» s-ar traduce «mot-à-mot»”.

download

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Camil Mihăescu, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Cristian Pătrășconiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Conceptie grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revista: Paul Crușcov.
Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. DeaPrint S.R.L. București

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistei vizuale SÂNZIANA GHEORGHE

Visul lui Don Bosco dintre vii

Ioan T. MORAR

Într-o noapte de septembrie, în 1877, Don Bosco, un călugăr italian din Torino, a avut unul din numeroasele lui vise prevestitoare. După obicei, dimineața, le-a povestit ucenicilor săi spirituali: „Am visat că sînt undeva, într-un loc străin. În fața mea se înalța o casă de țară, o construcție modestă. Intrînd, am văzut că e un fel de încăpere a unei ferme... Am privit în jur. Nimeni. Și cînd am crezut că e vorba de o locuință părăsită, la urechile mele ajunse vocea unui copil.

Mă repezii afară și văzui în curte un băiat de zece-doisprezece ani, îmbrăcat sărăcăcios, alături de o femeie ce părea să fie țărancă locului. Copilul cînta în franceză: «Iată-l pe prietenul venerat, iată-l pe părintele cel tandru».

Rămăsei ținutit locului. Copilul cînta într-una «Iată-i pe însoțitorii mei, ei îți vor spune ceea ce vor». Și, deodată, de după un tufiș se iviră o mulțime de băieți care se îndreptară spre curte cîntînd în cor: «Fii călăuza noastră și Părintele nostru», în timp ce mă încercuiiau. «Dar cine sunteți voi și de unde veniți?». Îmi răspunseră în cor: «Patria noastră este cea a Mariei».

I-am vizitat, pot spune cu mîna pe inimă că e vorba de un loc de vis.

La Don Bosco am ajuns treptat. Prima oară, cu ani în urmă, pe drumul dintre Saint-Cyr-sur-Mer și Bagnol, am văzut un autobuz avînd scris pe el Don Bosco. Am crezut că e reclamă la vreo pizzerie (francezii sînt cei mai mari consumatori de pizza, mai mari decît italienii, așa am citit). Apoi, tot cu ani în urmă, dar mai puțin, am mers într-un loc aproape sălbatic, Port d'Alon, tot între Saint-Cyr-sur-Mer și Bagnol, o ieșire la mare ca un fel de cric, cu pietre, unde cei pricepuți și cu echipamente în regulă fac plimbări subacvatice pe o potecă marină. Mergînd într-acolo, pe drumul șerpuitor printre viile bandleze, pe stînga, într-un fel de vale luminată, am văzut un grup de clădiri adunate sub numele Colegiul Don Bosco. De aici venea autobuzul, deci!

Un colegiu catolic, am aflat. Numele era puțin ciudat, pentru că mai toate școlile catolice au nume de sfinți, Colegiul Sfîntul Augustin la Carnoux, lîngă La Ciotat, Școala privată Sfînta Ana, chiar la noi în oraș etc. Don Bosco este neobișnuit. Deci, nu sfînt, ci Don. Ceva ce m-a dus cu gîndul, nu știu de ce, la Don Corleone. Desigur că Don Bosco făcea parte din altă categorie, că doar nu putea, dacă ar fi fost mafiot, să devină nume de colegiu catolic. Nu s-a ajuns pînă aici.

trecut însă de zece ori pe lîngă indicatorul cu ieșirea spre Farlède și La Crau. Acum aveam ocazia să intrăm și să șerpuim printre vii în Triunghiul de aur al rosé-ului de Provence, într-o lumină microasă cum numai în aceste ținuturi există (deja am niște muguri de patriotism local). Cum toamna a ajuns cu puțin înaintea noastră, viile începuseră să ruginască și sînt, vorba lui Ioan Groșan (pe cînd eram mai tineri și ne ocupam cu vrăjitul), „o bucurie a nervului optic”. O placă ne anunță că intrăm pe domeniul Visul lui Don Bosco, și de acolo începe un drum mai larg, cu măslini de o parte și de alta, ducînd spre o clădire impunătoare pe care se vedea un amplu tablou reprezentînd sfîntul tutelar al locului.

Pentru că, da, Don Bosco e un sfînt al Bisericii catolice. Beatificat la 2 iunie 1929, la Roma, de Papa Pius al XI-lea, și sanctificat, de același papă, la 1 aprilie 1934, fiind sărbătorit în calendar pe 31 ianuarie. Pe numele lui de mirean Giovanni Melchior Bosco, s-a născut în Castelnouvo d'Asti, în Piemont, într-o familie de țărani săraci. Astăzi, comuna se numește Castelnouvo Don Bosco. A învățat și a plătit studiile lucrînd ca ospătar și îngrijitor de cai. Dotat cu o inteligență ieșită din comun și cu o memorie extraordinară, și-a pus aceste însușiri în slujba bisericii catolice, fiind ordonat preot în 1824.

În afara îndatorilor profesionale precise, Don Bosco, ajutat de mama lui, a deschis un fel de orfelinat, convins că educația intelectuală și cea profesională pot împiedica delincvența: „Să previi, nu să pedepsești” — acesta a fost crezul care l-a ghidat toată viața. Orfelinatul a primit numele sfîntului François de Sales, iar cei care au participat la dezvoltarea rețelei educative și profesionale a lui Don Bosco se numesc *salezieni*. Ordinul Salezienilor este, acum, răspîndit în aproape toată lumea, deviza lor fiind *Da mihi animas, caetera tolle* („Dați-mi sufletele și păstrați celelalte”). A ajuns și în România, la Bacău, unde există o fundație catolică Sfîntul Ioan Bosco. Don Bosco este socotit patronul educatorilor, editorilor și al prestidigitatorilor. Nu știam că și prestidigitatorii au un protector: în unele cazuri, iuțea de mîna dă direct în păcat...

Am revenit cu picioarele pe pămîntul provençal, am lăsat mașina în parcare și ne-am îndreptat spre crama domeniului, unde aveam fixată o întîlnire. Să vizitezi, ghidat, colegiul (care, deși e fondat de Don Bosco, se numește Institutul Sfîntul Iosif) ar fi fost ceva mai complicat, mai ales că am ajuns într-o zi în care erau ore. Așa că, ne mulțumim cu crama. Și, mai tîrziu, cu o plimbare pe traseul cel mai scurt (sînt vreo trei trasee recomandate), prin pădure, ocolind terenurile de sport, trecînd pe lîngă ferma de capre, pînă la cimitirul Părinților Salezieni care au trăit și și-au așteptat sfîrșitul aici.

Crama se află în stînga, într-un corp de clădire separat. Am ajuns la magazin, unde ne-a întîmpinat Johana Gouttas, responsabilă. Am trăit un moment aparte. Venind spre noi, mi-a spus: „Vă recunosc, sunteți Ioan T. Morar”. M-am pierdut o clipă (ce să-i faci, vanitatea!), dar după aceea mi-a spus că a reținut numele din corespondența pe care am purtat-o. Deci, nu era o dovadă de glorie, ci una de memorie.

Multă vreme, podgoria a fost condusă și lucrată de elevii din filiera agricolă a școlii și de călugării salezieni. Pe atunci se numea Domeniul La Navarre, întinzîndu-se, ca și azi, pe 86 de hectare, din cele 200 în total. Podgoria exista și pe vremea lui Don Bosco, cel care spunea că „pentru a da ce are mai bun în ea, via are nevoie de un țăran-educator care să stea aproape și respectuos. El își cunoaște pămîntul, pentru că-l ascultă în toate anotimpurile. Suferă cu el pe timp de secetă și îl sărbătorește atunci cînd îi adună struguri”. Din 2007, odată cu schimbarea numelui în *Visul lui Don Bosco*, podgoria a intrat pe mîna unui om de-a locului, Gérard Rouby, cu mare experiență în viticultura provençală. Majoritar se produce vin rosé, apoi roșu și mai puțin alb, cam ca în toată Provența.

Gustăm din gama „Sacrificiu”, apoi încercăm și un Orfan. „Chiar așa”, zic, „nu prea e atrăgător numele”. Iar Johanna Gouttas îmi spune că, de fapt, vinul e „orfan de sulfuri”, trend foarte actual în Franța. Cu trei tipuri de „terroir” și douăsprezece soiuri de struguri, domeniul este pe cale să devină unul dintre cele mai puternice din zonă. (Deși distincția de *cru classé* nu se mai conferă de la înființare, din 1956). Cumpărăm un „Sacrificiu” alb (pentru Carmen) și un „1877 Don Bosco”, din 2018, roșu, apoi ne mai plimbăm prin lumina toamnei, printre viile înconjurare de pădure. Sînt sigur că, avînd imaginile acestea în arhiva minții, domeniul ne va mai apărea în vis, semn că trebuie să ne întoarcem.

Între timp, mă voi ruga mereu lui Don Bosco, protectorul editurilor, să le țină în viață ca să putem citi și scrie cărți! Că de vinuri are cine să se ocupe!

Foto: Carmen MORAR

În acest timp, femeia luă mîna copilului care a cîntat primul și, făcînd semn celorlalți să o urmeze, se îndreptară spre o a doua clădire.

«Acești copii sînt ai tăi», zise ea, întorcîndu-se spre mine.

«Dar cum aș putea face eu să am grijă de atît de multă lume?»

«Privește», mi-a zis ea.

Și văzui înaintînd un grup foarte numeros de alți tineri băieți deasupra cărora ea a întins o pînză uriașă care i-a acoperit pe toți. Cînd a dat jos pînză, tinerii deveniseră preoți și călugări gata să treacă la treabă.

«Toți acești preoți și călugări sînt pentru mine?»

«Da, pentru tine, căci tu știi să-i formezi și să-i atragi».

Și în timp ce orbea, femeia le făcu un semn și tinerii se grupară și cîntară puternic în cor: «Glorie, laudă, onoare și acțiuni ale grației pentru Domnul Dumnezeu Oștirilor».

Odată cîntecul terminat, mă trezii.

Cîteva luni mai tîrziu și la cîteva sute de kilometri distanță, la 5 iulie 1878, Fundația Navarra a fost încredințată părintelui Perroi. În prima sa vizită aici, în ianuarie 1879, Don Bosco a recunoscut casa din vis. Un cor de copii a cîntat în cinstea sa. Băiatul din vis, îmbrăcat modest, era acolo. Peste ani, a devenit preot în Ordinul Salezienilor.

Nu am ajuns, în noiembrie 2022, acolo pentru că aș fi visat cu luni în urmă Domeniul Navarra, deși, după ce

Apoi, în La Ciotat, la Cave de la Poste, am văzut un vin Don Bosco. Cum să fii și nume de colegiu și nume de vin? Dacă ar fi fost în România, lumea i-ar fi zis Don Boască (Doamne, iartă-mă, nu m-am putut abține). M-am ales doar cu o mirare. Numele tot nu a ajuns să mă intereseze cu adevărat.

Pînă cînd, la început de octombrie, primesc niște invitații la Salonul de Vin și de Ciocolată de la Sanary-sur-Mer. Iar acolo dau de standul podgoriei „Visul lui Don Bosco”. N-am degustat, pentru că eram cu mașina, dar m-am mirat de numele date vinurilor: Orfanul, Sacrificiul. Nu cred că stîrnești mare veselie la masă dacă desfaci un vin „L'Orphelin”: „Hai să bem un Orfan roșu!” Mda.

Am intrat în vorbă cu doamna de la stand și am aflat că Le Songe de Don Basco este noul nume al domeniului care, pînă nu demult, se numea La Navarre și chiar a aparținut, cîteva secole, vestitei familii de Navarra. Și nu e departe, e lîngă La Crau, între Toulon și Hyères, un loc binecuvîntat: „Veniți să vedeți și să vă convingeți”. Un domeniu de 200 de hectare, din care 30 sînt cu vie. Și, în mijlocul domeniului, e un colegiu Don Bosco. „Aha, deci nu numai în AOC Bagnol”, zic, „ci și în AOC Provence!”. Doamna zîmbește, nu știu dacă a amuzat-o remarcă mea sau e vorba doar de simpla politețe. Nu cumpărăm nimic, ca să avem un motiv să mergem la fața locului.

Într-un fel, și mie și lui Carmen ne era cumva dor de zonă. În anii '90, am petrecut veri la rînd vacanțele aici, în Hyères, la prietenul nostru Marius Scarlat, un chirurg ortoped cunoscut în zonă. Prin La Crau nu am fost, am

provensale